احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار
ژباړن: امین الله دریځ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 8242

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PROPERTY OF ARIC Established 1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندګلوي:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریځ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، دهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ډالۍ

افغان توريالي ژوبل ولس ته چې د تاريخ په بهير کې
څو پلا د خپلې تېرې تورې په تور، تور سکور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
١- د ژباړن سریزه	الف
٢- د لیکوال سریزه	د
٣- لومړی برخه:	١
لومړی څپرکی:	١
د احمدشاه نسب	١
٤- دویم څپرکی:	٤
د احمدشاه نیکه	٤
٥- دریم څپرکی:	٨
د احمدشاه پلار	٨
٦- څلورم څپرکی:	١١
داحمدشاه مور	١١
٧- پنځم څپرکی:	١٥
داحمدشاه ورور	١٥
٨- شپږم څپرکی:	١٨
د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای	١٨
٩- اووم څپرکی:	٢١
د احمدشاه زده کړې	٢١
١٠- اتم څپرکی:	٢٢
د احمدشاه شخصیت	٢٢
١١- نهم څپرکی:	٢٤
د احمدشاه بڼه	٢٤
١٢- لسم څپرکی:	٢٦
داحمدشاه اغوستن وخواړه	٢٦
١٣- یوولسم څپرکی:	٢٨
د احمدشاه دمه نۍ بوختیاوې	٢٨
١٤- دوولسم څپرکی:	٢٩
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	٢٩
١٥- دیارلسم څپرکی:	٣١
د احمدشاه ماندیني او بچیان	٣١
١٦- څوارلسم څپرکی:	٣٤
د احمدشاه هممهالي او ګاونډي پاچاهان	٣٤
١٧- دوهمه برخه:	٣٦
پنځلسم څپرکی:	٣٦
داحمدشاه ژوند لیک...	٣٦
١٨- شپاړسم څپرکی:	٤٤
احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
١٩- اوولسم څپرکی:	٤٨
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤٨
٢٠- اتلسم څپرکی:	٥٣
د احمدشاه اداري ورتیا	٥٣
٢١- دریمه برخه:	٥٨
د احمد شاه هیوادنۍ چارې	٥٨
٢٢- نولسم څپرکی:	٥٨
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥٨
په پلازمینه کې	٥٨
وزارت	٥٩
اعلي دېوان	٦١
شرعیه محکمه	٦٢
د لیکلو څانګه (شاهي دارالتحریر)	٦٣
د دربار اداري	٦٣
عرض بیګي	٦٤
مهمانداریاشي (مېلمه پال)	٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (وياند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پيشخانه چي	٦٥
پيش خدمت باشي	٦٥
ځانګړی نديم يا د پاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سراباشي	٦٦
ميراخورباشي ګري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه ګي ، اخبارځانګه او...	٦٧
ضبط بيګي ګري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په ولايتونو کې	٦٩
٢٣- شلم شهرکی:	٧٢
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	٧٢
پوځي ځانګې	٧٢
نظام دفتر	٧٢
سيورسات چي	٧٣
قورخانه (وسله تون)	٧٤
٢٤- يويشتم شهرکی:	٧٥
اوردو	٧٥
پوځي سرتيري	٧٥
سپورتولګی	٧٦
پلی تولګی	٧٦
توپ تولګی	٧٦
لښکري جوړښتونه	٧٧
ليږدوني	٧٧
دنيم پوځي لښکرو جوړښتونه	٧٩
د اوردو شمير	٨٠
د اوردو تنخاوي	٨١
٢٥- دوه ويشتم شهرکی:	٨٤
د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه	٨٤
دولتي لګښت	٨٨
٢٦- درويشتم شهرکی:	٩٠
د احمدشاه د کارکونکيو رسمي نومونه	٩٠
٢٧- څلورويشتم شهرکی:	٩١
د احمدشاه ودانۍ	٩١
٢٨- پنځه ويشتم شهرکی:	٩٣
د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان	٩٣
٢٩- څلورمه برخه:	٩٧
داحمدشاه پوځي تيارسي	٩٧
٣٠- شپږويشتم شهرکی:	٩٩
لومړی يون (١١٦١) سن کال	٩٩
د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	٩٩
د لاهور جګړه	٩٩
د «سرهند» جګړه	٩٩
٣١- اووه ويشتم شهرکی:	١٠٦
دويم يون (١١٦٢) کال	١٠٦
د سيالکوټ، اورنګ آباد، کوجرات	١٠٦
و سپرسرور نيول	
٣٢- اته ويشتم شهرکی:	١٠٨
دريم يون (١١٦٣) کال	١٠٨
د هرات نيول، شمال و سهيل...	١٠٨
او د بلغ، بدخشان وبلوڅستان...	١٠٨
٣٣- نه ويشتم شهرکی:	١١١
څلورم يون (١١٦٥) کال	١١١
د پنجاب و کشمير نيول،...	١١١
د ملتان، سندو د اندوس د...	١١١
٣٤- ديرشم شهرکی:	١١٣
پينځم يون (١١٦٦) کال	١١٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د نیشاپور جگړه	۱۱۳
۳۵- پوده پرشم ځهرکی:	۱۱٤
شپږم یون(۱۱٦۷-۱۱٦۸) کال	۱۱٤
د مشهد و نیشاپور نیول	۱۱٤
۳٦- دوه دپرشم ځهرکی:	۱۱٦
اووم یون(۱۱۷۰) کال	۱۱٦
د پنجاب و کشمیر سمون، د ډهلي نیول	۱۱٦
۳۷- درې دپرشم ځهرکی:	۱۲۲
اتم یون(۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» تنبیه، د پانیپت جگړه، د هندوستان نیول	۱۲۲
۳۸- څلور دپرشم ځهرکی:	۱٤٤
نهم یون له (۱۱۷۵) تر(۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سیکانو تنبیه (د شنې پانې جگړه) ، کشمیر ته لښکر...	۱٤٤
۳۹- پینځه دپرشم ځهرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان وبخارا برید تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دپرشم ځهرکی:	۱٤۸
لسم یون(۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولایت سمون	۱٤۸
٤۱- اووه دپرشم ځهرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مړینه	۱۵۱
د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دپرشم ځهرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نیولیک	۱۵۷
٤۵- ویې پانگه	۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال وېرتمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنو د سرو او تودو هڅو زېرنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان څرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او برياوې له خپلو تکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته دارزښتمنو ژوند ښو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندې په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلې او ناڅرګندې بشپړتیا پر لوري پرله پسې ګامونه ګړندي کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلوني بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنيز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړبللې، خو ټولنيز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بهلا ، بهلو اړخونو کې انسانی اند ځواک وده ومونده؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېريال په اړه ژورې پوهې ته اړتيا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ و ګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې راټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلانده پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان راډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې څانګې په توګه آر و لاسوند وټاکلی شول. همدا آرو لاسوندو و چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مراوې ونې بیانوې را واخیسته او بشر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ وبیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ تر هرڅه لومړی همدا تاریخ وچې دځلاندې یوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغونې یونان پرلورې د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه وروښول او د نننې نړیوال پرمختګ ارت ډګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله راپردېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندۍ ساینسي او تکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې ژبړندویۍ له پلوه یې د بشري ژوندانه بڼه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی همدا تاریخ وچې څو زره کلنه انساني پوهه یې وبهیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر ددې وړ شو چې سپوږمۍ ته پرتګ سربېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو بېځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانویو پرمختګونو پر لار ولورې روان دی، تر هربل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون ترڅنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګړنګ وژغوري، نو ښایي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټېرې چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زره بوګنوونکیو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، برم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هربل چا ډېر د آغلي ښارودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستۍ پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شېبو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هرډګر یې د توري بریښنا د ښنه غونی ځیږ کړی، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته ځیر شو، نو دا متره لري چې نن هم د ژوندانه په ښلا، بېلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړی له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. ددې سپېڅلي موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ رښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زړه څیرلی اود افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلي «احمدشاه بابا» د اورد مهالي کړکېچني تورې شپې په ګوګل کې د سوبې او برم د سپېڅلي سباوون هغه رڼ لمر دی چې په خپلو وړانګو يې زرګونه کلونه وروسته بيا د برميالي «آريانا» تياره او هېر شوي ګوټونه ورڼول او کنګل وهلي زړونه يې د نوي ژوندانه د پسرلنيو ګلو رينو شببو د بيا پيلولو پرلورې تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مينه، بلهاري) يې د سياسي ژوندانه ستري ځانګړتياوې، وې او د خپلو وياړليو هڅو تر پايه يې «د هاغه مهال له نړيوال سياسي، جغرافيايي دود و او تاسره سم» يوه شبېه هم خپل سربښندوی ولس چې د ده په لاربښوونه يې بې ساري اتلولي او سربښندونې وکړې، هېر نه کړ، څکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سرسپارلی ولس ګران و، ولس ته هم دی د ما نيز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې يې درناوی کاوه او کوي يې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصيت، د هغه د منځته راتګ سياسي چاپېريال او د هغه د پړله پسې هڅو او کړاوونو زېرنده پايلې په ژورو او هر اړخيز ډول وپېژني او د ملي يووالي د سمبول په توګه يې د ګاندې له ځانګړتياوو سره سم د سياسي ژوندانه پر ډګر د لارې مشال وګڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنيو او بهرنيو تاريخپوهانو ګڼ شمېر کتابونه ليکلي چې هريو يې پر خپل ځای تاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (۶۰) کاله پخوا د هېواد تکړه او نوميالي تاريخپوه ښاغلي ارواښاد ميرغلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه ليکلی و، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه چې د ټولو پښتنو او پښتو ويونکيو له پاره يې وژباړم، دا د ی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنۍ هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته ايښې، هيله ده چې په لوستو يې مانيزه ګټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندويه شي.

په پای کې له خپل ګران ملګري افغان فرهنګ مين ښاغلي اسدالله «ساپی» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لګښت يې د دغه کتاب چاپولو ته تندي ورين او يوځل بيا يې د ګران افغانستان له وياړونو سره خپله اورنۍ مينه زبات کړه.

د ودان افغانستان په هيله
ا «دريغ»
تله، ۱۳۷۷ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکوال سريزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۲۳۵ سپوږميز = ۱۷۲۲ زېږدی) کال په هرات ښار کې وزېږېد، د (۱۱۶۰ –س پرشوال = د ۱۷۴۷ ز پر اکتوبر) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸۶ س پر رجب = ۱۷۷۳ ز پر سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سياسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاريخي بهيرېي له سترو نوميالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه يې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې يو افغان پاچاه و، له دغه اړخه پر غوره دی چې دی تر دوو پېړيو ويجاړتيا او د افغانستان تر سياسي شنني (د افغانستان د تيموريانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د څواکمن دولت بنسټ ايښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتيا نوی کوونکی دي.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکيانو او ابداليانو نوميالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکيانو د پارس هېواد نيولی، خو دوی په کورنيو چارو کې د ټول هېواد د سياسي اداري پريوالي بريالي شوي نه دي. خو احمدشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغومره چې د پوهې بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي ور ګڼل کېږي، نو دا به يوه نيمګړتياوې چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي ګلورم هانري تر ژوند ښه ونه پېژني، هغه هم پر داسې مهال چې ګران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختګ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو ديوان «چې تر اوسه لاسي ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند پېښې د هغه د شعرونو د ديوان د سريزې په توګه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې وړ کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلی کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېړوالي «ګلوربرخې، اته ديرش څپرکي» د غزلي ديوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانګړي کتاب په توګه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو. (۱)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې ګټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دوو سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ يا متن په لمنليک کې پوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی - کندهار ښار

مير غلام محمد «غبار»

---

(۱) د احمدشاه آرغزليز ديوان د ښاغلي ليکوال عبدالحي خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولېک دوي ته ور کړی او نوموړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منګ، پلازناستې، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځينې برخې او سرليکونه د «لوي احمدشاه» د سريزې په (و-ط) مخونو کې ځايولي وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، د غو اخځونو ته يې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپېدو په ترڅ کې پر ماتېنګار وکړ چې اقتباس ته يې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه وررور د ښا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلي کولو اړ شوم. «ليکوال»

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

لومړی څپرکی

داحمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزيو له کوچني ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبيلوي وېش له مخې د سړبنو ابداليو د لويې څانگې اړوند دی.

دلته دد غه ونډيز وېش سپړنه چې لومړی يې د کورنيو له نومونو نه سرچينه اخيستې او بيا قبيلې پرې نومول شوي چې هرې يوې څوورې او سترې څانگې موندلې او په دې توگه يې د ملي يووالي د رنگېدو او د ويجاړتيا لار برابره کړې، سمدلاسه بې گټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: يو شمېر ليکوالو چې غوښتي يې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغږېږي، هېښنده دروغجنې شجرې يې ليکلي، لکه يو چې د احمدشاه د نسب په اړه وايي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شيرخان زوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د شرخبون زوی، د سړبن زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی. (۱)

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او اوسني څو مېلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهېږي: د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمېري او پر شپږ د پرشم هغه یې ملک ساول ته رسوي. (۲)

ځیني لا د دغو شجرو د نومونو او ګڼو د تاکنې په اړه هم یوه خوله نه دي، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور دپر کړي دي. (۳)

کېدای شي چې په دې اړه زمونږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېر یوستي وي، لکه ښاغلی «ربورتي» (٤) چې د غو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې د دې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (دسدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦٥) سپوږمیز کال ښیي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ سپوږمیز) همهمالی ګڼي، دی په خپله اتکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د شرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷ - ٤۲۱ سپوږمیز» همهمالي و او د غه اساطیری شرخبون هم د لومړی هجري پېړی په وروستی نیمایي کې د ثقفي حجاج همهمالي ګڼي.

خو د دغو ګروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرګند دی، ځکه چې که د دغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦٥ زیږدی کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان ګنداپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زیږدی کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د ببیی چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ۵۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸۵ زیږدی کال، ٤۵-۱٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د ویې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمېشنر مرستیال لفتنت ایچ جي ربورتي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸۵٦ زیږدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو درېیو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلې، د تولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توګه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښايي د دې کیسې اتل «قیس» به پر پېنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپلاسې شجره له خپلو تولو هغو ښانګو او پانو سره چې ورپورې نښلولې یې دي له ولیو او جړونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زموږ د دارنګه تاریخونو نیمګړتیا پر دغه کیسه بز آر اړه نه لري، ستره نیمګړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، ګډونې او ناپامۍ شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او ښرګندو بنسټونو څخه ګڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راګرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پرښانګه پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د احمدشاه نیکه

د احمدشاه نیکه«دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پیل کې د کندهار د ابدالیانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختیزو، لویدیزو او شمالي سیمو کې په ربښتیني مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی یو ډول کورنی خپلواکی ته درناوی لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتیا پرته له افغاني ملت سره اړیکي نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو تل د کندهار د مالیې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړیکي ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پردیو واکمنو نه خوښېده خو دا یې ازمېیلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته یې په افغانستان ته ورته هېواد کې سیاسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لړ موده وړاندې خپلواک تیموري دولت بایللی او د خپل سیاسي واک دبیا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغـه امله درون تاوان وګـاله او د یوسـفـزیو (۲) د زړو رو

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاریخ لیکوال «محمد قاسم» د جلال الدین اکبر د پېر د پېښو په پای کې د یوسفزیو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو یادونه کوي، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شویو شمېر اته زره ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو، پیر روښان[1] خوشال خان ختک[2] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې ډېر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیګرم اوسېدونکی دی. مور یې «بېبن» نومېده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پښتني «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترڅ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تورراغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان پوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومي کتاب کې لیکلي دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ اېښوونکی و چې ګروهې یې پر ۹۴۹ سپوږمیز کال ډېر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول، لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسي یې «احداد»، کړوسي یې «عبدالقادر» او کودي یې «کریم داد» ټول د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مېړانه جګړې وکړې او پر ته له «عبدالقادر» ټول له هندي بابریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې د دغه تاریخي کورنۍ د بایزید لمسي «الله داد خان» له مړینې سره سم په «دکن» کې ویر ځېده.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومي کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، د دې کورنۍ په اړه لنډې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۲۱۳،۱۵۹،۱۳۷ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبۍ چاپ ۲۳۵-۲۴۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د یوولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکاري چې لیکوال یې یو کرکې او فیلسوف ډولی سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړې توګه هغه چې د نو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم یې نه شته او بوازې د «نامه نګار» بلنوم یې لیدل کېږي. د نو لکشور، کانپور د ۱۹۰٤ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبۍ د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیری «میرزا محسن فاني» په نامه یاد شوی، سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین پوه اولار وایي لاربود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی. کتلی شئ: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱٦ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ ب توکي. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین بشپړ پوهېږي او د کتاب په پیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېړنه پرې لیکي، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې رااخیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توګه د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند رابښیي چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب. خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی وځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اورېدلې پېښې را اخیستي او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱٤۷ مخ، دبستان، بمبۍ. اکبر چې پر ۱۰۱٤ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختک د توري او قلم خاوند نومیالی افغان مېړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) دغه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاترې» په جګړه کې د اورنګزېب تر ټولو ښه تر زور جګړه ماره پوځ وځپل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې افغانان بريالي شول چې د هندوستان د يوولسمې پېړۍ د نوماند شاهنشاه اورنګزېب پر مهال له پښتنوره تر اټکه خپلواکه واکمني پر پښتو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پېښې ته ځير او د افغانانو ترمنځ يې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رښتيا هم همدغه سياست ددوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران يې مات کړل. ښايي ووايو چې د افغانانو په زرکلنو تاريخونو کې د کورني بېلتانه ترخې پېښې څرګندې او زموږ د تېرو تاريخي ويرونو آر لامل کېدل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وايو.

په هر ډول، پارسي واکمنو په لويديزو سيمو او کندهار کې د بېلتانه اچوني له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمريز کال حسين خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته يې د «ګرګين» په نامه يو لېون ډولی ارمني چې پر پارسيانو پوري يې دومره اړه نه لرله، د «بېګلربيګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نايب الحکومه په توګه وټاکه او راولېږه.

ګرګين له شل زريز اردو سره سيمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې يو يې د ابداليو او بل يې د غلزيو څانګه ده. د لومړۍ څانګې مشر د احمدشاه نيکه «دولت خان» او د دويمې هغې «ميرويس خان هوتک» و.

ګرګين چې د افغانانو اروا يې نه پيژنده، له حکومتي نامه او نښې سره يې ان د خواړو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مغرور اړول ستوغه ګڼله، له همدې امله يې پريکړه وکړه چې په هر ډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه يوسي او د خپلو پرغلونو له پاره ډګر پرانيزي. ګرګين دا کار پيل او هرڅنګه چې کېده، لومړۍ ځواک يې سملاسي وځاپه، خو دويم ځواک همغسې چې دی او دده لارښود دولت يې له منځه يوووړ.

د احمدشاه نيکه «دولت خان» د کندهار ښار ختيز خواته پېنځه ويشت ميله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر يوه توره او غلې شپه چې په بانډو کې هيڅ غږ نه پورته کېده د ګرګين سپرو کنډکونو دا کلا، کلابند او په زور يې ونيوه. دولت خان په زړورتيا ګرګين ته ورغی، خو د کورنۍ ځينې غړي يې په تېښته بريالي او ځينې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول شول. گرگین په بېره دولت خان او د هغه مشر زوي نظر محمد خان ووژل او شتمني يې تالان کړه. گرگين دا کار د سدوزي دولت خان، عزت او اتل خان د کورنیو شخړو له امله «چې يو تر بله خپلوان وو» بشپړ کړ. د احمدشاه د نيکه دولت خان برخليک همدلته پای شو، خو د نوموړي پښتني نښته څرگنده نه ده، پر ته له دې چې گرگين د حسين صفوي تر منځته راتگ (۱۱۰۵ لمریز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدي شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په ځنډ راخوځېدلی وي.

اتکلي ويلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږميز کال پر شا و خوا شوې وي. د دې پېښې تر پرسېړېدو وروسته د ارغستان ابداليان چې ار ته سيمه يې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگين څخه يې د غچ اخيستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاکه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاکل او جگړه يې پيل کړه.

دا مهال گرگين وويريد؛ د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوي «رستم خان» مشري يې په دې توگه ومنله چې د دولت خان کشر زوی «زمان خان» ده ته برمته وروليږل شي، رستم خان چې بله تگلاره يې په پام کې وه دا غوښتنه يې ومنله، خو گرگين نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته يې رستم خان په چل راوغوښت : بندي يې کړ او ويې واژه، کورنۍ او خپلوان يې چې د کندهار ختيز لوري ته خو ميله لرې د علی آباد کاريز ته خيرمه اوسېدل د گرگين له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د شوراوک و بکوا سيمو ته وشړل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

داحمدشاه پلار

داحمدشاه پلار «زمان خان» نومیالي سړی دی، خود تاریخ په تیارو کې یې ډېر لږ وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظر محمد خان د ګرګین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول ګرګین ته ورولېږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دي څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښايي تر پنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچني هلک برمته نه لېږل کېږي.

زمانخان د ګرګین له خوا «چې ددې کورنۍ بنسټيز رنګول یې هیله وه» کرمان ته ولېږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر څارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال ګرګین له خپل تول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د خانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنۍ د ګرګین وراره «خسرو» له پنځه ویشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د ګرګین د وینې ګټلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسـه کـړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې یې وکـاروي، ځکه چې هغـه د دواړو افـغـاني څـانگو په تریـگنۍ پوه و، خـو چې کندهـار ته راغی، ویې لیـدل چې ابدالیـو د گرگیـن تر وژل کېدو وروستـه «عـبدالله خان ابدالی» له ملتانه راغوښتی او مشري یې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومنې. زمان خان هم له عبدالله خان سره د لیدنې په ترڅ کـې بې له دې چې پخـوانی زره بدی په پام کې ونیـسي، د هغـه مشـر توب ومانـه، په دې توگـه دواړه کـورنۍ چې له کلو راهیـسې یې ترمنځ دښمني وه سمـدلاسـه روغـې تـه ورسـېـدې. ددوي د دښمنۍ لامل دا و چې د زمـان خـان پلار «دولت خـان» د عبدالله خان له پلار «حیات سلطان خان» څخه د ابدالیو مشري نیولې او هغه یې له خپل کهاله سره د ملتان تگ ته اړ یوستی و، سلطان محمد دا پېښې په ځیر سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (گرگین) په بر خلیک اختـه او ترڅو جگړو وروستـه پر ۱۱۲۳ لمریز کال له خپل ټول اوردو سره د افغانانو له تورې تېر شو.

د ابدالیانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لویې ډلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له د غه سیال مشر سره بدرگه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه وېل او غوښتل یې چې دویم میرویس شي. د هرات پارسي واکمن «عـبـاس قلي شـاملو» د پخـواني واک سـاتنې له پاره، عـبـدالله خـان لـه خـپـل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانانو چې د پردیو د ورکونې ژمنه یې کړې وه، هود یې وانه وښت او د «آزاد خـان ابدالی» پـه مـشـرۍ یې جگړې ته ورودانگل. د پارس حکومت «ددې له پاره چې د هرات شـخړه د کندهار غوندې نه شي» عبـاس قلی لرې او جعفر قلی استاجلو [1] یې پر ځای وټاکـه. د همدغـه کړکیچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتـېد او ژر تر ژره یې د وینا وو او منځگړیو په مرستـه د هرات او اسفزار ټول ابدالیان د پردیو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات یې برید وکړ.

پارسـیـان وبرېدلي وو؛ د تاریخ لیکـونکیـو د څرگندونو لـه مـخـې یې توپونو د افغانانو ویشتلو پر ځای د خپلو سپرو کربښې ویشتلې [2] په هر دول، پایله څرگنده وه؛ پارسیان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

---

(۱) یوه تورکي څانگه ده چې د صفویانو پر مهال یې گڼ شمېر وگړیو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن
(۲) تاریخ عمومی، د میرزا عباس اقبال خان پارسي لیکنه، دویم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمریز ۱۹٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲٦ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پر له پسې ، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالیږل شوي پارسي جګړه مار یې په «کوسویه » کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه ددې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوی «اسدالله خان » د میرویس د زوی « میرمحمود » له لاسه ووژل شو او سپین ږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزي چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپین ږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر ټاکنې وړاندیز وکړ او په ترڅ کې یې « زمان خان » ددغه چار له پاره وړوبښوو. د هرات جرګې هم په غوښه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خ لرې او د احمدشاه پلار « زمانخان » یې پر ځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په څرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پېنځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېتو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پر ځای دی یې بل اویا کلن بوډا ټاکلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روږدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غږېږي هغه هم په ځانگړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هېښنده نه ده چې د افغانسان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه د غه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سېند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره ښه دیا ته وپوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همخپله پرېکړه پرېښووه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پر ځای یې «روضه» نوم کېښوو.[1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه ځرگندونه کوي.[2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرگندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو د غه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه همهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه ددوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وگړي د احمدشاه

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.
(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور «زرغونه» بولي. زرغونه له آره پښتو ويې او ماتا يې «شنه» ده. دېرې افغاني ښځې په دغه نامه نوموړل شوي، د احمدشاه د يوه هممهالي ليکوال ليکنې، دغه سيمه ييزې اترې سمې ګڼي، نوموړی ليکوال د خپل کتاب په يوه ځای کې د کرماني شاعر «ميرزا علی اکبر» بړودی درې بيتونه ليکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم «زرغانه» راغلی[1] کېدی شي چې وروسته د ليکنې ورته والي له امله د ليکونکي (کښاند) يا د اروپايي چاپچاريو له خوا پر «زرفانه» اوښتي وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم څرګندونې ته اړتيا نه لري، ده خپل بيتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ويلي: د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنګېدو راوروسته او د افغان احمدشاه د لوړتيا ورځې يې غندلي او د فردوسي خراساني يو بيت هم په خپل شعر کې تضمينوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور «زرغونه انا» بولي، زوی ته يې هم «بابا» وايي او ونډ يې الکوزی ګڼي «کوه» کلی چې د احمدشاه د مور هديره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د يو شمېر الکوزيو تاتوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هديره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور يې الکوزۍ وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل ونډ په ديرکې ښخه شوې ده.

پر ګڼې وايي چې د احمدشاه مور د اوسنې کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ويناوو له پاره کيسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د بوالونه او ځګره يز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم يې ګرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته يې ووېل: «د يوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تاته نه ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتګ اټکل کړې.» احمدشاه هم د خپلې مور مېرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پرځای يې کوچنۍ وياله چې د ښار اوبه پرې ووځي؛ وويسته. همدا راز وايي چې:

(۱) کتلی شئ: «مجمل التاريخ بعد نادريه» کتاب، د ابن محمد امی ابوالحسن ګلستانه نيکه، د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال، ۱۳۵ مخ. ليکوال زلمی وچې پر ۱۱٦۹ لمريز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب يې پر ۱۱۹۵ سپوږميز کال په مرشد آباد کې وليکه، نوموړي اوږېدل شوې پېښې چې دده د تاريخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره يې ګډې کړي، ځکه يې کتاب د برې تاريخي تېروتنې لري چې کره کتنه يې جلا ليکنه غواړي. «هراسکارمن» په هغه الماني سريزه کې چې پر دغه کتاب يې ليکلې نوموړيو تېکيو ته ځير شوی او په ترخ کې يې نغوړلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې له مرهټيانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې درواغ و» کندهار ته راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځپېدو خواشيني شول. زرغونه انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړيو ته يې ووېل: «بري او ماتې د تقدير پرېکړه ده، احمد به مړ شي خو تېښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه د دغو رواياتو له را اخيستو نه، د هغوی د تاريخي رېښتينولی منل يا نه منل نه دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په اړه د کندهاريانو انګېرنې رابرسېره شي.

دا منلی شو چې د سيمه ييزو رواياتونو او د تاريخ ليکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړينې (۱۱۸٦) لې څه وړاندې مړه شوې، نو د مړينې نېټه يې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړينې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وګڼو چې زرغونه انا د احمدشاه د زېږېدو پرمهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمريز کال پر شا وخوا مړه شوې نو دې پايلې ته رسېږو چې اروا ښادې (٦۰) يا (۷۰) کاله ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې ليکنې له مخې د ارغنداو سيند ښي اړخ ته په «روضه» نومې ځای کې دی، يوه ساده ودانۍ ده چې د اوسني ښار شمال لويديز لوري ته د ځلورو ميلو په شا وخوا کې لرې د «کوهک» غره په لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له دوو سوو ښځلا، ښلو الکوزيو کورنيو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنيزې دي خو د ګاونډيو کليو په توپير پرته له انګورو نور ښونه نه لري. د کوهک کوچنی غره پر سر د پخوانيو کلکو ديوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په دغه لويه سيمه کې يو کلک پوځي کوټ و. ددغه ځای کروندګرو ماته وويل چې په لرغوني پېر کې دغه پوځي ښار دغره له څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د يوه اوږده ژور سوري له لارې اړيکې لاره اود جګړو په ترڅ کې اوبه له کاريز نه پورته ورل کېدې.

ددغه روايت رېښتينواله اړنګ لري خو ما ونه کړای شو چې دغه کنډوالې په ځير وګورم او ويې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې وېالې د زرغونې انا د زيارت له شمالي لوري څخه ښنګ ترښنګ بهېږي او د ځمکې په پنه ولو کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلي ملا په ډېره مینه د کوهک د پخوانیو باغونو په ځانګړې توګه د احمدشاه د یادګار «شاهي باغ» یادونه کوله او خواښیني و چې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جریبه ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زیارت د ړېو خواوو ته راچاپېر و، اوس نه شته.

د زرغونې انا زیارت یوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ یې ګومبزه لیدل کېږي. د ودانۍ سهیلي او شمالي اړخ درې، درې پرانیستې برندې لري چې له منځنۍ خونې څخه یې د ګومبزې منځ ته لارې دي.

د اړخونو برندې په څلور ګونو خونو کې جوړې شوې (د کوټو غولۍ وران او ورونه یې په خښتو او ختو تړل شوي دي) د ودانۍ ختیز او لویدیز اړخونه له منځ نه د ګومبزې پر لورې په یوه برنده بهل شوي (دا لارې یې نیمې په ختین دېوال تړلي دي) له ورایه د ګومبزې د بام د چندړ کاري نښې تاپې، تاپې ښکاري خو د ځلي هیڅ نښه نه شته، کېدای شي چې له آره به یې نه لاره. دا ودانۍ په پخو خښتو جوړه شوې ، سره له دې چې د مهالپېښو له امله یې خپله تو له ښکلا بایللې خو بیا یې هم خپل کالبوت ساتلی دي. د ودانۍ په منځ کې یوه اته اړخیزه ساده ګومبزه وه چې خښتې یې په ګچ پټې دي؛ پرمخ یې په بهلا ، بهلو رنګونو ښکلي انځورونه کښل شوي او ځینې الوتي اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لرلي رنګونه پرې لیدل کېږي.

ګومبزه په خپلو څلورګونیو پورتنیو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې رانونځي خو له څه مودې راهیسې دا دنده د ګومبزې څوکې چې پرسر سوری شوې او باد و باران ترې رانونځي پرغاړه اخیستې ده. د ګور بهرنی جوړښت «چې د ګردی په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانی بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو ختې پرې تپل شوي دي. له بده مرغه د ګور دېرلیک چې د تاریخي منځپانګې، نامه ، ځای، میاشتې او کال پېژندنه ترې کېږي او په داسې ځایونو کې یې شته والی ډیر ارزښت لري؛ ورک دی.

دا و د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې انا زیارت چې اوس یې د کندهار سیمه یز حکومت بیا ودانول پیل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

داحمدشاه ورور

مخکې مو وویل چې زموږ په تاریخونو کې د ښځو د نومونو او نښو لږ یادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خویندو په اړه «که لرلې یې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي یې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ لیدل شوي چې یوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو تر څنګ لوڼې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاریخونو په وینا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوغې نومیالی تولواک و. د پښتنو په تېر لیکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» یوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاریخ کې نومیالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لنډېدو وروسته پر ۱۱۳٦ او ۱۱٤۲ سپوږمیزو کلو یې د هغې سیمې واکمني ونیوه او پر له پسې یې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شویو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنیو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک یې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورني سیال «شاه حسین» دربار ته ورغي خو لته د سیاسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستــه تر دي چي نادر کندهار ونيــو ، د هغــه درناوي له پلوه چي خپلو مـبـړنيـو دښمنانو ته يې لاره، ذوالفقـار خـان يې هم په درناوي ومـانه او په مـازندران کـې يې اوسېدو ته ولېږه، ځکه چي په افغانسـتان کې دننه د داسې نوميالي او پېژندل شوي سړي شته والي د هغه له سياسي ګټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفقـار خان د نادر تر مړيني وروسـته ژوندی وای کـېدای شوه چي د هغـه هـواد د تاريخ اړولو لامل شوی وای.

دا چي ذوالفقار خان د احمدشاه سکني ورور و که ميرني، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو پونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې ګنم چي زوالفقار خان او احمدشاه ميـرني ورونه وو. د دواړو ورونو د ژوندانـه واټن هم دا وينا زباتوي ، ځکه چي د پلار تر مړيني يې وروسته (۱۱۳۶ ل) احمدشاه دوه کلن ماشوم و چي ورور يې ذوالفقار خان لاربنود زلمي او د هرات د واکمنی ور ګنبل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منګ د شلو او دېرشو کالو ترمنځ و ځکه چي تر دې کشر د هاغه مهال له سياسي او جګړه يزې او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشر تاکل کـېدی نه شو. د دغه الواک له منلو سره سم شايي په اټکلي توګه ووايو چي ذوالفقار خان به د دوولسمې لمريزې پېړی په پيل کې زيږېدلی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منګ يې هاغه مهال شل کاله اټکلولای شو او احمدشاه چي پر ۱۱۳۵ کال زيږېدلای، نو بويه ووايو چي سربېره پر دې چي د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ ډېر ژوند کړی وي، احمدشاه به يې هم دژوندانه پر پنځوس کلنی زيږولی وي، چي داسې پېښه ډېره لږ ليدل کېږي.

ابن محمد امين وايي چي د احمدشاه وراره او نايب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تګ پر مهال په کندهار کې و ، او د تيمور شاه پرمهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم کوي. [1] د دغه روايت له منلو سره بويه وويل شي چي د ذوالفقار خان تر مړيني وروسته د لقمان په نامه يو زوي ترې پاتې شو چي په کندهار کې د خپل تره له دربار سره يو ځای و.

---

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د «شیرمحمد گنډاپوري» وینا چې کېداي شي د «محمد مهدی» لیکنې یې لیدلي وي، ډاډمنه وای[1] نو ویلای مو شول چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم وروړ هم لاره چې په فراه کې یې د افغانو پارس په جګړه کې ګډون کړی و.[2]

خو څومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې دد غه نامه او چارنښې یادونه، نه شته.

(۱) جهانګشا، ۱٦۷مخ، د بمبيي چاپ ۹ ۱۳۰ ل.

(۲) خورشید، ۱٥۲ مخ، بویه وواېو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانګه ډېرې تېروتنې لری او د ډاډ ور نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زیږېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زیږېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اورېدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پرته له کوم لاسونده د خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمدشاه خطهء ملتان مین پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زیږېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولوا کېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمدشه نامدار به تخت خلافت بصد اعظم و شان

ندازد بشیرم ز سال جلوس بود تا اید این خدیو جهان[1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سېدونکي وو، دی هم هلته زیږېدلی او په ماشومتابه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.»[2] مورږ پوهېږو چې دا روایتونه بې بنسټه دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنۍ د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کېدوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالی و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرآة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شي، ٤٧ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالی زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې ګڼي چې احمدشاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابدالیانو د خانی تر رنګېدو وروسته پر بوولسمه لمړیزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توګه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی ګڼلی او داسې پایله یې اخیستې چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسنې کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. [1]

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمړیز کال زېږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، د ګروال «مېلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. [2] ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمړیز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غوندې د هغه د مړینې دا نېټه سمه ګڼي. [3] که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منګ په اړه غږېږي، یو «علامه سید جمال الدین افغان» او بل پېرنګی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنۍ ښیي. [4]

د احمدشاه دا منګ ټاکنه تر ډېره ریښتینې ښکاري او دا منلې شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنی ترمنځ په تولو جګړه یزو پېښو کې، تاریخونو هیڅکله هم د احمدشاه د ګډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جګړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

---

(۱) سلطاني، د ابدالیو تېر «سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ګروال «مېلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ. سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تتمة البیان في تاریخ الافغان»، د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ، د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه راغلي، له دي نه زياتيږي چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنی و چې د جگړې پر ډگر يې د گډون وړتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لوري ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوپيډيا اف اسلام» له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په ننبه کړی؛ سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سېزونکيو ډاگونو او د هېواد په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلي پر جگړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاري چې په خپله په بوډاتوب کې د جگړو له پاره د اس په سپرلۍ دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي وويل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تگ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته څرگنديږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زيږېدو ځای يې هرات او په کلک ټکل هرات ښار دی.

اينسايکلوپيډيا اف اسلام، هم دا ټکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زيږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لوري وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زيږېدلی و او ډېر وړی چې: «احمدشاه چې تولواک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنيو څرگندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزيږېد: چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکي وموندل: چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکی ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړوند «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترگې پټې کړې. العلم عند الله العليم

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چاپېریال و مهال سره اړیکې لرل چې د تورو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اورېدل؛ لا کوچنی و چې خپل ورور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالې کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپې کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په هېواد چارو کې بوخت و. ښرګنده ده چې ددغه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې ښرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هرڅه ډېر د سیاست و جګړې مېړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو ځانګو کې تېر کړي، زیاتېږي چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالي او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د ډېر پرځای ویل شوي چې په تولنه کې د سړي ارزښت د دې اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په څرګنده توګه د احمدشاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لارښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې د پر کله پراخ واک پر تېرې او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې د نیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېر لای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غریو غوڅوني سزا ورنه کړي او څوک پښتو ته د سر ټیټولو په دول، «لکه زموږ په څینو ګاوندیو هېوادو کې چې دود و » د رناوي کولو ته پرې نه ږدي. د کوپې ملاسلام کولو پر ځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستي او مرکه ټينګار کاوه. (۱)

احمدشاه زړور سړي و؛ پر بې جوګو او کمزوريو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې بنبل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې داره دښمن و. پر دیني ټینګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وګړیو د نېژدې او خواخوږي پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزګر ځواک ښکارېده.

احمدشاه مېړه او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېګنې غبرګون یې نه هېراوه، د ده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د هملاریو ملګرو

---

(۱) سلطاني، ۱٤۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وړاندې ليدل کېږي. احمدشاه ، دار ، لويې او وړوسترګې نه کوله؛ ښنونکې او لورونکې وه پر لګښتې هم ورته نه شو ويلى او ځانګړى ژوند يې پرته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګى کې تېر شو. د احمدشاه تګلار ، تينګه ، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په ټولو اړخونو کې يې تېرولى ، لوروالى ، بند ، خپلواکى ، کشرتوب او مشرتوب ، وليدل؛ له هر راز سړيو او پوړونو سره يې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غوندې واکمن تولو اک برم وماتې يې وليده.

دغه هر څه يې پر خداى ورکړي ليدو اند اغېزوښيند او خوى او اخلاق يې وردرانه او پاخه کړل. داهم نه شو ويلى چې احمدشاه هيڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلى نه دي ، خو د کړو ډېره برخه يې د ښو اخلاقو ښکارندويې کوي ، له همدې کبله ټولو افغاني تاريخپوهانو د احمدشاه اخلاق ستايلي او ټولو افغانانو هغه د اوليا الله له ډلې ګڼلى چې دا ددغه پاچاه له سترو مانيزو وياړونو څخه شمېرل کېږي ، فيض محمد د عبدالکريم له خولې ليکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ويل چې په ګرد ايران ، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غوندې سم چارى او د ښو خويونو خاوند سړى نه دى ليدلى. (۱)

PROPERTY OF ACKU 8242

---

(۱) سراج ، ۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

داحمدشاه بنه

د احمدشاه د بڼې په اړه څرګند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتیا او ځانې څواک خاوند سړی و، دایې له تاریخي تېر ژوندانه او جګړه یزو هڅو څخه ښه څرګندېدای شي، څکه چې احمدشاه لږې هېوادو ته پر اس تللی؛ له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلګونو میله ګرځندي یرغلونه یې کړي دي، د بېلګې په توګه د ۱۱۷۵ کال په جګړه یزیانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سیک څواکونو پر وړاندي مخکې ته، ۱۳۵ میله لار یې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاریخپوهانو د احمدشاه د بڼې په اړه څه نه دي لیکلي او د هغه خپل انځور چې غوڅ لاسوند وګڼل شي په لاس کې نه شته، یوازې په هندو پنجاب کې ځینې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه یو پر ۱۳۱۵ لمریز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) دغه انځور ریښتینوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرګندېږي چې وګړیو د کیسو او روایتونو له مخې د احمدشاه د بڼې او کالیو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښیي چې د احمدشاه کالي له تاریخي څرګندونو سره سمون لري چې په وروستیو کرښو کې به یې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

(۱) سراج، ۲٦ مخ.
(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمریز کال- کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلي شئ: دويم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښين مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورين تندی، توره ږيره، او د شونډو د پاسه بياتي شوي منځني بريت لرل» سره له دې چې دا انځور نيمايي دی، خو ليدونکی پۀ دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لنډی سری وي، پۀ دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر يې لويه پګړۍ او د چورمه يې چپني د پاسه يې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشوني ده چې د احمدشاه د څېرې پۀ اړه تر دې ډېر څه وليکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

د احمدشاه خواږه او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کېږي چې احمدشاه دې ځلبلي ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسولل شوی خول پر سراوه؛ پسولل شوی امېل یې اچاوه؛ په ګرانبیو مرغلرو پسولل شوې چپن یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پرښې او فخراجی یې پر کښېمتې تاړه؛ پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمیو ښکلې شوې څوکۍ تر پښه لاندې ایښووه، او د سپرلی د اس پر سر یې هم د مرغلرو جوغه ولاړه وه.[1] د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیو خول پر سر اوه چې د غمیو څلور جوغې یې لرلې.[2] د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله وال سرتېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زرو غونډې سپین او ځنې اولکی یې په نکریزو سرې وې؛ لکۍ ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړۍ وراچول شوې وه؛ او د غوږونو ترمنځ یې د هاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمې د ستوریو

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ۵۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

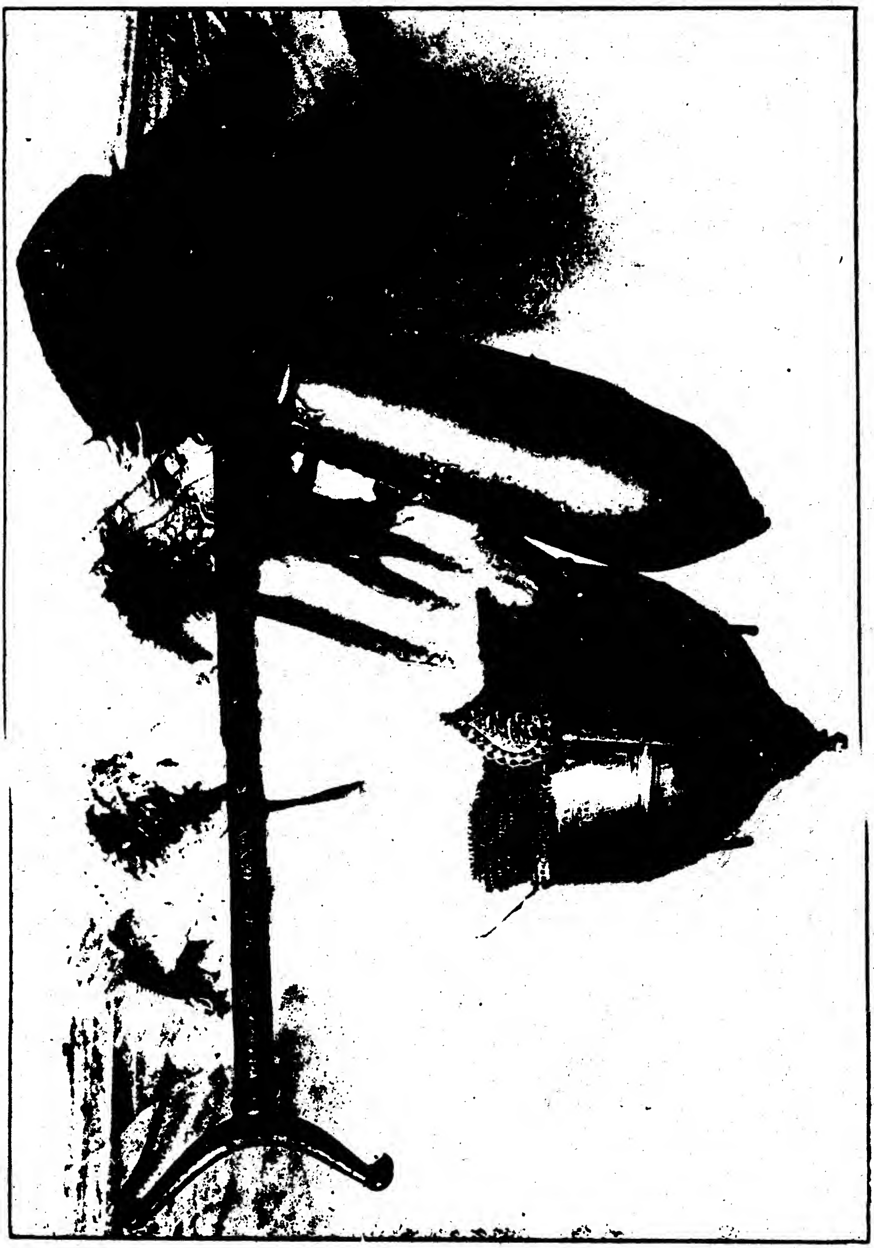

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډۍ پرې ځلېدل. دا د یوه کابلي پوسل و شل کلن سپینږیري (حسین داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږمیز کال یې د لیکوال پلار ته ویلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځلېدلتیا په اړه له یوې خوا تاریخ څه نه وایي او له بلې خوا یې سیمه یز روایتونه هم ساده توب مني. پر ګنې وایي چې احمدشاه پر پلاز نه کېناسته او خول یې نه پر سر اوه او له توکیز پلوه یې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره ډېر توپیر نه لاره، مانا دا چې په ودانۍ کې یې غالۍ او توشکونه غوړېدلي وو؛ اغوستن یې پګړۍ، چپن او موزې وې، او په افغاني خوړو سهېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حیات په دې اړه د پاملرنې وړ څرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې رانښيي: تر پونډیو پورې اوږده چپن، ارت پرتوګ، لوی کېچه یی[1] غټه پګړۍ، موزې، ملابند، د ملا چاړه، او پر اوږه راځوړنده توره.[2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لویانو انځورونه چې یو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حیات دا څرګندونې رښتینې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لویانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکنې کباب، پوڅه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکې، شربت او داسې نور.[3]

له دې نه اتکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنیو بېلګو یې تېری نه کاوه. د نوموړیو څرګندونو د رښتینوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې یاد شوی انځور دی.

---

(۱) چپن ته ورته له وړیو نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرني شپانه یې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حیات افغانی، ۱۳۰ مخ

(۳) حیات افغاني، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نی بوختیاوي

ښکاری چې احمدشاه پر هیڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاریخ او سیمه یزو روایتونوکې له ښادیو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مینې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاریخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «میرښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هیڅ یو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځای ورته وویل شي. ده په ګرده پاچاهۍ کې یوازې یوه ورځ ساز وموسیکي اورېدلې او بس. (۱)

په رښتیا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان« که د هوا د نیو چارو د بربنت یې لامل نه و»؛ لږلیدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نیولې وي.

تر ډېره د سلطنتي لړیو لومړني بنسټ ایښوونکي، تکړه سړي وو چې یوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلي او د ژوندانه تر پایه یې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخیستی نه دی. سربېره پر دې مورډ احمدشاه یوه دمه نی بوختیا پېژنو چې هغه له هوادنیو چارو نه د وزګارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنری غزل بول شاعر« واقف لاهوری» هم څو ورځې رابللی، وايي چې« واقف» احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندینی بیت ووایه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر   بحمد الله که ظـــل الله دیدم

ژباړه: (چا لیدلی سیوري نه دي د استازي   شکر، شکر چې مې ولید د خدای سیوری)

---

(۱) سراج، ۳۰ مخ. (۲) نګارستان فارسي، د محمد حسین آزاد لیکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ویل چې احمدشاه پر لویه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاریخپوهانو د وینا وو له مخې دد ې کورنۍ بنسټ اېښوونکی «سدو » د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورتي » وايي چې د لسمې لمریزې پېړۍ په پای کې یې ژوند کاوه ، او نوم یې هم اسدالله یا سعدالله ښوول شوی وروسته د «سدو » په نوم شهرت وموند. د سدوزي په هر ډول په یوولسمه لمریزه پېړۍ کې د سدوزي کوچني ونډ نوم ډېر نه یادېده د دغه نامه خپرېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاریخپوهان تر ډېر ځایه احمدشاه ته «ابدالي » وايي چې دا د پښتنو د یوې لویې څانګې نوم دی. ابدالي نوم ددې څانګې د ډېروالي په پرتله، دومره پخوانی نه دی او په تاریخونو کې تر اوومه لمریزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خو له لومړنیو اسلامي پېړیو راهیسې د پښتنو د نورو څانګو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاریخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود یا لې تر لېږه او ځارنه و، او کېدی شي چې هاغه مهال ددې ډلې څانګې په ځانګړیو تېرنیو نومونو پېژندل کېدې. تر دې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اوربدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمریزه پېړۍ یې د تاریخ په متونو کې په ښرګنده توګه وینو.

نوښنګه په افغانستان کې ناځاپه د دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني » واوښت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او یا هم «دُر دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاریخپوهانو نه نغښتې او هېښنده خبرې اورو، لکه یو بهرنی لیکوال چې د بل هغه په پېښو، لیکي: د احمدشاه د خوب لیدو له امله، ابدالیانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه. [1] ښکاره ده چې د دغه بې بنسټه الوا ک نه منل څیرنې ته اړ نه دي.

محمد حیات په دې اړه تر دې هم ډېر لیکي او وايي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکنهاستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه؛ ورته وویل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل ټبره د نامه له په پام کې نیولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ. [2] په دې مانا چې ابدالي څانګه یې «دران» او «دراني» او ځان یې «دُر دران» ونوماوه.

فیض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره متې.

په هر ډول، ښايي وویل شي چې د «در دران» نوی نوم په هېښنده چټکۍ د یوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او دیني دریځونو کې یاد شو. افغاني تاریخپوهان وايي چې احمدشاه پر خپله ټاپه چې د طاوس بڼه یې لرله او صراحي ته ورته وه، دغه لیکنه وکړه: «الحکم للّٰه یا فتاح، احمد شاه در دراني» [3] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ویلو سربېره ټول ابدالي ټبرد «درانیو» په نامه ونومول شو.

د احمدشاه د پاچاهۍ پر هماغو ورځو په کورنیو ژبو او لیکنو کې د «ابدالي» پرځای «دراني» نوم وکارول شو. [4]

---

(۱) د ایران لنډ تاریخ، د «سرپرستي سایکس» لیکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نښته یې نه شته، لومړی څنډه، کېدای شي چې «سرپرستي» دا کربېږي له «مهلسن» نه زده کړي وي. ضیاء الملت والدین وايي: دا خوب نوماندولي «چکني» لیدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواریخ، د امیر عبدالرحمان خان لیکنه، د بمبيي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ څپرکی، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.

(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجیانو د ودانۍ ډېر برلیک په اړه لیکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دویم کال، دویمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندیني او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځایه چوپتیا له امله، ناڅرګند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایي چې له یوې موره وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېدای شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو ډېر نه و، خو دا چې څه نومیدي، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوي؛ څرګنده نه ده. موږ د احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزۍ «بیګم» نومیده او د هندوستان د شاهنشاه مخمدشاه ګورګاني (۱۱۳۱–۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالۍ کورنۍ یې وه، ددې نجلۍ مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزۍ بېګم نه بچیان لرل که نه؛ څرګنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزي تیمور مور) په اړه څرګندنه غبرګوي، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسودو د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه تري وزیږید.[1] محمد حیات هدو د نجلۍ نوم، پلار، او دواده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ګلمیتابه کې پارس ته لاړ دی

---

[1] (۱) حیات، ٤٤٦مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شهزاده تیمور هم هماغلته زیږېدلی نو بنایي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره یې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خیبر نه د تېرېدو په ترڅ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرگه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور یې هماغلته له احمدشاه سره واده کړی او تیمور تري زیږېدلی دی. د دغه اټکل له منلو سره سم ویلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱٤۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پر مهال (۱۱٦۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلې شو، نوموړې وایي چې «شاهزي سلیمان» د «شاهزي تیمور» میرنی ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دویم زوي دی، بویه وویل شي چې مور یې هم د احمدشاه دویمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې یې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زیږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزۍ «بیگم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو درېیو ماندېنو څخه وو که د بلې مور یا نورو میندو څخه زیږېدلي دي. د احمدشاه د لوریا لونو په اړه هیڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې یې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او یا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مو دل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وینا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته یې د تیمور پر مهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی گڼلی دی. (۱)

څرگنده ده چې دا تاریخلیکونکی د سکندر د ځای ناستي په اړه تېروتی، خو بیا هم دده وینا دا څرک لگوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

(۱) مجمل ۱٤۸ او ۱۵۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دې توګه د نورو تاریخونو چوپتیا د دې مخنیوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس مونږ ته د احمدشاه د څلورمې ماندینې پته نه شته.

په هر ډول، تیمور د پلار له خوا د پنجاب تر نایب الحکومه توب وروسته د هرات نایب الحکومه تاکل شوی او د خوراسان د ولایتونو د څارنې دنده یې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پایه ځای ناستې تاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته یې ملکي او پوځي مشرانو ته تیمور په دغه نامه وروپېژاند.

تو به غر ته د احمدشاه تر تګ وروسته، سلیمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکیل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنی په وروستیو کې د پنجاب پر نایب الحکومتوب وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتیا هغې سیمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړینې خبر یې واورېد او د تیمور شاه له لاربنوونې سره سم کندهار ته راستون شو. [1] پرویز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستیو کې د کابل واکمني لرله. او د پلار تر مړینې وروسته کندهار ته وغوښتل شو [2] خو د شهاب و داراب په اړه څه ویل شوي نه دي.

---

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم څپرکی

داحمدشاه هممهالي او ګاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي ګاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د يوې کورنۍ «چې د جنيديه لړۍ نوميده» په واکې و. د دې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهی کورنۍ بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانګړې توګه مانغيت مغولانو د دولت واګې ونيولې او په مادون النهر کې يې بلواوې پيل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزير شاه ولي خان د اردو کوماندان و له جيحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پر ته له جګړې يې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنيديه لړۍ لاندېني مشران د احمدشاه همهالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ هـ، دويم عبدالله دناستي کال– ۱۱۶۴ هـ. محمد رحيم (د مانغيت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱۶۷ هـ. عبدالعزيز (د جنيديه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فيض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه همهالی ګڼل کېږي، «معصوم شاه مراد» د مانغيت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنيديه کورنۍ پرځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې يې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې يو تاکلی همهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړينې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تېرواکۍ دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزيو خان «آزاد» له پښتخلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې «حسن خان» کاجار او په عراق کې «کريم خان زند» واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته «کريم خان» د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړينې يې همهالی ګڼل کېږي، دغه سړی د ډېر خوښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزيب تر مړينې وروسته مخ پر ويجاړېدو و، د احمدشاه پرمهال ړنګېدو ته نېژدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر بشځو او چړچو لګيا وو؛ وزيرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې يې غوښتې او د ولايتونو واکمنو خپل واګ تېنګاوه. د راجپوت، جټان او مرهټيان د سلطنت ړنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مېړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهټيانو په لومړي يرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه همهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدين محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱-۱۱۶۱ هـ، مجاهد الدين احمدشاه د محمد شاه زوی ۱۱۶۱- عزيزالدين دويم محمد عالمګير د معزالدين جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷- ابوالمظفر جلال الدين عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤-۱۲۲۱ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

پینځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند لیک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزېږېد او پر همدغه کال یې پلار «زمانخان [د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور یې احمد شاه له ځان سره یو ځای له هراته فراه ته بوت. (۱)

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم بنوراوک (د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلاجرگې» له خوا د زمانخان پرځای د پخواني مشر عبدالله خان ابدالي زوی، محمد خان ټاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاریخي سیالي (د زمانخان کورنۍ) ته بنه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه ځرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې یې «د احمدشاه د کوچنیوالي له کبله» نوم نه لیدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له بنوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرگې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای یې د

(۱) حیات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد شوي محمد خان ورور «الله یارخان» ته ورکړ، خو له باخرز نه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرو یستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولیږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرو مرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دي.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسې سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولیږه، خو په دې نه پوهیږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱ هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر واندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کیږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پریکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولیږل شو. تر دې وروسته مور په ځرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له ډېرشو زړو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پټنځه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او ځرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنۍ شخړه د سترورانې لامل نه شي.[1] جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او وروړ (احمدشاه) سره له هراته ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادري جګړه مارو پر وړاندې

---

(۱) سلطاني، ۱۱٤مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکمنول، خو چې د الله یار خان د ماتې او د نادر د بري غږ یې واورېد، له خپل کشر وروړ احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هیښنده برخلیک لاره او د تقدیر له غوښتني سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تیاره شیبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښایې د خپل ژوندانه پر مختلفو ورځو یې هم له هماغه ځایه پیل کړې وای.

په هر ډول، د میرویس نیکه د کورنۍ (هوتکیان) وروستي واکمن «شاه حسین» چې د نادر په لاس د هرات له نیولو نه خبر شو او له ابدالي تبره سره یې د هغه ښه چلند ولید؛ شکمن شو او د دغې ځانګې نومیالي مشر «ذوالفقار خان» یې بندي کړ، احمدشاه هم چې نېږدې لس کلن هلک و له خپل وروړ سره یو ځای د زندان پروره ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه یوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېرېږي ده د زندان په انګر کې نېږدې شپږ کاله یې غېږو غوره غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونیو او بندیان یې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نېږدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسین هم د خپلو لویو سیاسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «میراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ و نه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او تېښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې یوې دلې سپرو په لاس یې د کندهار په جنوب لوېدیزه سیمه کې وواژه او په خپل دغه چاریې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځوري یوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د یرغل له امله زړور شو، شاه حسین بیا هم د درېیو زرو مرستندویو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هیڅ مرسته و نه کړه او د دغې دویمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسین یوازې او د تولو شاه اشرف پلویو غلزیو او ابدالیو مشرانو له مرستو نا هیلی و ځکه یې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخیو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسین څخه جلا او له نادر سره یو ځای شو او خپل مشر ته یې د غه دروه یې د هغه د ناوړه سیاست تر ملاتړ غوره وګڼله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې هم شاه حسين چې زرور او خپلسرى سړى و ، په لږ شمېر سره څه د پاسه يو كال د نادر پر وړاندې وجنګېد.

نادرشاه چې د ۱۱٤۹ له ذي الحجې نه د ۱۱۵۰ تر ذي الحجې پورې د ډېوالو او د ګر پرجګړو بوخت و ، د كندهار له زاړه ښار نه يې لويه كړى راچاپېره او څو ځايه يې په يوه ميلي واټن كې كوچني پوځي كوټونه جوړ كړل چې په هر يوه كې زرساتونكي ځاى پر ځاى وو. دد غو كوټونو ترمنځ يې هر سل ګامه وروسته نور برجونه جوړ كړل چې هر يو يې په لسو سرتېريو ساتل كېده.

نادرشاه له پلازمېنې د وه ميله لرې ختيځ خواته د يوې سترې پوځي چاونۍ بنسټ كېښـوو؛ د ډېوالونه، برجونه، اسـتوګنځى، جومات او څو ودانۍ يې جوړې كړې؛ د «نادر آباد » په نامـه يې ونوموله، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راكښته شو.

نادر د سپرو كنډكونو په بريدونو ، د كلات د غلزيو ، بست، ګرشك، زمينداور او نور پوځي غونډونه مخكې نيولي او د شاه حسين د اړيكيو كرښې يې له هره ځايه پرې كړې وې، خو خپل اړيكى يې له هرات، خوراسان و پارس سره ټينګ وو؛ د كندهار ښار د ښاتنيو غرونو لوړې څوكې يې نېولې وې او د پلازمېنې منځ يې تر اور لاندې ونيو. په دې توګـه ښار تر درنې مـړينې ژوبلې وروستـه، لاندې او د كوڅـو په منځ كې وژنې پيل شوې، شاه حسين له سلطنتي كورنۍ سره د غره څوكې ته چې د ښار سهيل لويديځ ته وه؛ وخوت او وروستـى هڅې يې پر مخ بوتلې، خو هر څه له لاسه تللي وو ، په پاى كې ده او كورنۍ يې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړى پر ۱۱۵٤ كال هماغلته په سنكيا ووژل شو.

نادر د كندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادين ډال و ، روغ پرې نه ښوو او ړنګ يې كړ. دغه كلك ښار د سرپوزې د غره په ختيزه لمن كې پروت او له دريو خواوو ژورې كندې، برجونو او ډېوالونو له ړبونده ځمكې څخه ببلاوه؛ د نېغ او ستـونزور غـره لړى له لويديز لورې ساته چې پر لوړو څوكو يې پوځي چاونۍ وې او په دوو ډېوالونو سره پر ښار پورې نښتـې. بالاحصـار او سلطنتي ارګ د ښـار په منځ كې لږ څـه شمـال خـواته د يوې توټې لوړې ځـمكې پر سر ودان شـوي وو چې پلن د برين بنسـتـونه يې لرل او « نارنج »

(c) ketabton.com: The Digital Library

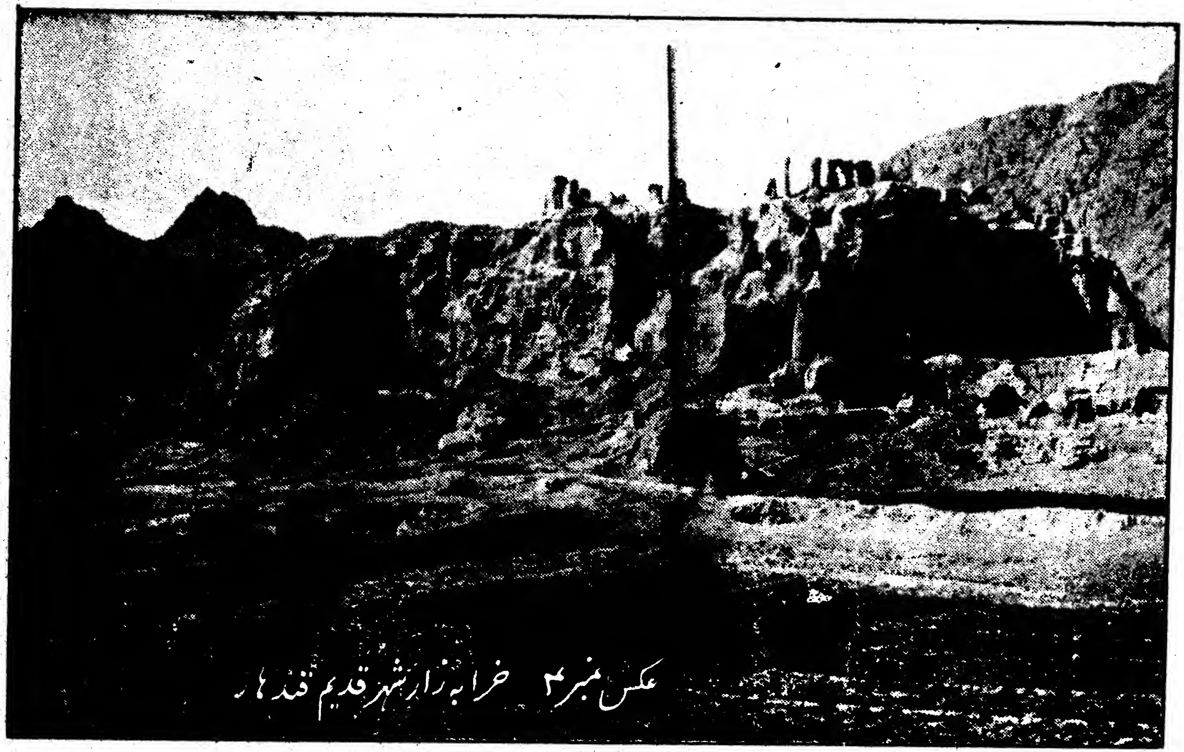

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيځ دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پر دوو (شمالي او سهيلي) برخو ويشله. شمالي برخه چې کوچنۍ ده د دولتي زېرمو، ځانګړو او پوځي اډې له پاره وه او سهيلي برخې پر ښارپاڼو پورې اړه لرله. د غره څوکې له سهيل لوېديځ لوري په خپلو برجونو و دېوالونو ښارګاره او ساتنه چې قيتول »[۱] نومېده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قيتول لږ څه پاتې دي چې په ځلورم انځور کې ښودل کېږي.

وروسته تر هغې چې نادر شاه کندهار ښار ونيو او ړنګ يې کړ، افغاني مشران يې د هغوی د هيلې سرچينه په مينه ومنل، د ساري په توګه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې يې هم نورمحمد خان غلزی «ځينو تاريخ ليکونکيو په نامسم ډول عليزايي ليکلی »د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېريو کوماندان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شينډنډ و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سيمو ته ولېږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اردو کې ومنل چې ځينې تاريخپوهان ، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر ځلوېښت زره ليکي، خو نور د هر يې شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او ځلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغو مره داد چې نادرشاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يوځای وو او ډېره توره يې وکړه.

رېښتيا دا ده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادرشاه يو پوستين ګنډونکی تورکمن او يو نالوستی سړی و[۲] هغه د خوراسان اوسېدونکی، سني مذهبه او د ښتېر عقل، هوډ او ازمېښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

---

(۱) په توره کې مغولي ژبه، لښکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(۲) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږميز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، ځلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ملک محمود خان سیستاني سره یې د اړیکو په ترخ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په ښهر ستره اروا لرله او غوښتل یې چې پر گرده منځنی اسیا واکمني ولري، ځکه یې د ځنډونو پر لرې کولو پیل وکړ او تر هرڅه یې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بېلتون یې د سیاسي یووالي د ماتې لامل گڼه، تر هرڅه لومړی یې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لویانو په جرگه کې د تشیع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مینه راکاږي، افغانانو هم د هند په نیولو، په لویدیځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکیلولو کې ونډه واخیسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد ، شیرمحمد ، محمد حیات او داسې نور تاریخپوهان یې لیکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېږدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه یې راوپاروله، ابن محمد لیکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو یو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سیالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځه یوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو یې لاس پورې کړ. (۱)

افغانانو هم هیڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مړینې وروسته یې هم کور او سلطنتي کورنی د پارس اوردو له لوټ څخه وژغورل او د هغه وریرونه (علي شاه او ابراهیم شاه) یې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پیاوړي کړل. دا ټکي له هغه لیک څخه چې د «قم» د بلوا گرو مشر «میرسیدمحمد» ابراهیم شاه ته لیکلی و او د نادر له مهاله یې ترخپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړیکو له امله گیله کړې وه؛ ښه څرگندیږي. (۲)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نیولو او له وگړیو سره تر پېژندگلوۍ وروسته له خپلو ټولو افغاني دښمنانو څخه یوازې «سیدال ناصري» وځاپه، دی د هوتکیانو پرمهال د پارس په جگړو کې نومیالی افغاني جرنیل و، نادر چې پر دغه سرغړاو افسر داد نه شو کړای، نو ړوند یې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې یاد سړی ورور

---

(۱) مجمل ۱٤-۱٥ مخونه.

(۲) مجمل ٤۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داریده، خو دا چې هند ته یې تګ په مخکې و، هغه ته یې تنخا او جاګیر ورکاوه او په مازندران کې یې مېشت کړه، احمدشاه هم او س مهال له وروور سره وخو ګېدا او ده وي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نیولو ، افغانستان ته تر راستنېدو ، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نیولو وروروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولایت ته راغي، د غه ځای ته د راتلو په ترڅ کې یې د هېواد مخور له هرې خوا هرکلي ته راغلل، په دغه لړ کې یو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادرلیدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن از مېیلی زلمي و، نادرشاه دی د افسري ور وباله او د خپلو افغاني بدرګه والو سرتېریو په ډله کې یې ومانه. نادرشاه چې د هند ، بخارا او خوارزم په جګړو کې یې د افغانانو زړورتیا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته یې افغاني افسرانو او سرتېریو ته ځانګړي پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د دندو په سمبالولو کې خپله ورتیا وښیي، خو تر اوسه لا احمدشاه یو افسر و او د ټولو افغاني سرتېریو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېریو ، په ځانګړي توګه د ابدالیانو د داډ و د رناوي ور شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو ورور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې له دې چې احمدشاه په داغستان و ایروان کې د نادرشاه په جګړه یزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله یې د نادر په دربار کې غوره ځای ونیو. شیرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د توري یادونه کوي.[1]

احمدشاه د نادرشاه د واکمنی په وروستیو کې د هغه له نومیالیو او ډاډمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېریو کې تر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړینې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابدالیو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه یې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱۶۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

---

(۱) خورشید، ۱۶۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای و. بنایي دا ومنو چې د هېواد مشري په اړه د احمدشاه د پوهې یوه برخه د هماغو ورځو پایله ده چې دا تکې د دوارو لویو پاچاهانو په ځینو سیاسي او پوځي چارو کې په پرتلیز دول لیدل کېږي. هغه څه چې د دغو دوارو ترمنځ توپیر جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره یې وکړل، له بده مرغه یې د ملت په زړه کې خپل گرانښت او لویوالی د ژوندانه تر پایه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرگندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړینې وروسته هم خپله مینه او گرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو؟

څرګنده شوې چې نادرشاه د ژوندانه په وروستیو کې روغتیايي او تا بايلله او د بوې ناپامۍ او پرغز په ترغ کې يې خپل ځای ناستی زلمي زوی «ميرزا رضاقلي خان» ړوند کړ، تر دې وروسته پرله پسې غمونو او يو لړ خيانتونو چې په هغه هواد کې روان وو، دده مزاج تريخاوه، ځکه يې د خلکو پر ځورولو پيل وکړ او په کوچنۍ ګناه يې لويه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون يې پيل کړ. شيروان، تبريز و استرآباد يو پربل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پرغز نور هم اورنی کړ او چې له خپل آرتاتوبي او پلازميني خوراسان ته تلو؛ په لار کې يې د وګړيو له کوپړيو غونډۍ جوړې کړې، سربېره پر دې يې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر ځار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک يې د وراره ميرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې و نه پاروي او ورپسې لوی پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سياست مخالف يې ګڼل؛ له منځه يوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړيو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سرېو او لويو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چې ده ته د ښي لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل يې چې ددوي په لاس يې پلی کړي، خو د نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارسي دښمنان چې دارن او په کمین کې وو ، له دې غونډې نه خبر او د ځان له وېرې یې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې د غه نومیالي پاچا د ۱۱۶۰ سپوږمیږ کال د جمادی الاخر پر ۱۱ د یکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نېږدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوپا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځایه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخیستو وروسته له افغاني سپرو ټولګیو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونیوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (میرافغان) له خوا د غلزیو او اوزبکو په ټولیو پیاوړی شو.

پارسا یانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندینې له خوا احمدشاه ته د هغه د مېړنې ملاتړ له امله ځینې دالي ورولېږل شوې چې په هغو کې یو هم نومیالي الماس (کوه نور) و. (۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره یې ستر آرمان لاره، پر ته له دې چې نور د پارس په کورنیو چارو کې لګیا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګیو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد ، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندینه (ملکه) او

(۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو ښکلسو نومیالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تیږه د تاریخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځایه نړۍ ته افغانانو وروپېژندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاوالدین افغاني خلجی د ۷۰۹ کال په جګړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نوروزېرمو په لړ کې یې «کوه نور» هم ترې واخیست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نوموړې تیږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونیو، دا تیږه یې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېینو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همایون» ته وبښله. بابري کورنی دا تیږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د یرغل له امله یې له لاسه ورته. د نادر تر مړینې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه و او په خوندېینه کې وساتل شو، خو د تیمورشاه ته ډېر خوښېده او پر بېې مټ یې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستې ته وسپاره دروند والی یې ۳/۸/ ۷۹۳ قیراطه و. شاه شجاع د یوه اروپایي په لاس کوه نور وتووه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه یې هم پرېښووه او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تیږه ورسره وه. دا د افغانستان له شتمنیو سره د شاه شجاع یوه ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجیت سنګ د ۱۲۲۸ کال د جمادي الثاني په پیل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخیست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نایب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ویکتوریا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بیا تونې وروسته ۱/۱۶ قیراطه پاتې او تر اوسه د برېتانیا د سلطنتي کورنۍ په ګانو کې شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ د احمدشاه تر څرګېدو وروسته له ناوړه برخلیک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترڅ کې هیڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له کردو افغاني ځواکونو سره یو ځای کندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشرۍ د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم یې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو وراندیز وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځې ځواک چې نېږدې شپاړس زره تنه وو، سره یو ځای نه شي.

څه موده وروسته د «شیرسرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادرآباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال یې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ یې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه ګومبزه ده چې د احمدشاه د لمسي (دشاه محمود ماندینه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول او د ډېره ساده ګۍ له پخو خښتو نه جوړه شوې ده.[1] کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ یوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اورښت و لمرورانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به د روحانیت د نامه تر سیورې لاندې ډېر کلونه روغ پاتې وي.

د شیرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونیوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لویو غړیو، لکه: «د نادر شاه د بدره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزیو مشر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زیو مشر موسی خان، د نورزیو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د تبرنی سیالی او بېوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېده لو ځان یې د شخصي او کورنی سابقې له مخې د پاچاهۍ ور ګانه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره یې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غونډې د هغه

(۱) پر ډبرلیک یې دغه پارسي لیکنه لوستل کېږي: «بعون و عنایت الله تعالی وقف فی سبیل الله بر مزار فیض آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده عصمت نشان) شهزاده کامران... گردیده است... چهارشنبه ۱٤ ذی القعدة ۱۲۲۱»

«شیر سرخ»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تريخ مزاج دد پاچاهي ور ونه باله. په رښتيا هم ښه يې ويلي هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چا چې د جرگې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هيڅ ونه ويل، يو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې يوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزی د ښو اخلاقو او ځرگندي کار پوهې له امله د پاچاهي ور وگانه او د هغه تاکنې په اړه يې ورانديځ وکړ، دغه سړی د استاد لايخوار زوي صابرشاه کابلي[1] وچې د تصوف د لاروي په توگه د ټولو کندهار يو مشرانو د درناوي ور و.

دده ناپېيلي ورانديځ نه يوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا يې د غونډې لوی مشران دې ته ځير کړل چې احمدشاه د کوچنی کورنی دی او د لويانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توگه تر لږ خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه تاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شيرسرخ ملي جرگه چې ارزښتمن تاريخي کار يې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرگې نه د افغانستان د پاچاه په توگه راووت؛ د خلکولوريېنو او پېژوينو ته يې ځواب وايه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم وږی يې پر سر ولاړ و. «کتلې شئ: شپېم انځور» دغه طبيعي او تاريخي جوغه، د ټاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني ټاکونکي «صابرشاه» له خوا د نېکمرغې په هيله د هغه د خولی پر څنډه تومبل شوې وه، دا تاريخي پېښه د ۱۱۶۰ هـ پر شوال چې د ۱۷٤۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاريخ ليکونکيو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷٤۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱۶۰ کال پيل (د محرم لومړی) د ۱۷۷٤ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر مياشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمي چې د پښتنو لړی د يوه لوړو ځورليدلي هېواد د چارو په سر کې وټاکه؛ ووينو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره يې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره گڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتا لنډه رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاريخي پېښو د بوې ستري اړتيا په توگه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسين، سيرالمتاخرين، د لکنهو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهیلي اسیا کې یو لوي هیواد دی. د بطلیموس له «آریاکا» یا «جیحون» څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني «اپارتیا» له ولایتونو او «سکاستین» یا خوراسان او سیستانه د «ایندوس» تر سیند پورې غځېدلی چې د ګاونډیو آریایي ملتونو په پرتله تاریخي ارزښت او لرغونوالی لري. [1]

افغانستان د هندو اروپا ځانګو د خوځښتونو منځی دی چې د سیحون و جیحون له غاړو تر اتلانتیک سمندر پورې خوځېدلي او د ګاونډیو آریایي ملتونو پر ژبو، دین، سیاست او صنعت یې اغېز ښیندلی او تر اسلام څو پېړۍ د مخه یې په ماوراءالنهر، پارس او د هندوستان په سیمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان یا لرغوني باختریان و اسلامي خوراسان د هند و ایران د ژبو، دین او دودونو سرچینه ده. د مسیح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه یې پارس ته د زرتشتي دین زیری ورکړی او تر پېنځمې زېږدې پېړۍ پورې یې د یوناني او تخاري دولتونو په پېر کې د ماوراءالنهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هیوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (لس تاریخي لیکنې) د «افغانستان و نگاهی به تاریخ آن» تر سر لیک لاندې د کمترین لیکنه د کابل مجلې د لومړي کال په ګڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمریز کال. همدا راز «تاریخچه مختصر افغانستان، زما لیکنه، په لومړنی کابل کالنی کې، ۱۳۱۱ لمریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانیاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تیموریانو او ابدالیانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځایونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنیتونه لرل او د اویستا له مهاله یې تر یوه پېړۍ پورې د ختیزو اریایانو په تاریخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د یامار، رستم، زرتشت، اویستا، ښکلي بخدي، ویشتاسب، کنشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدین نومونه د ابونصر، ابن سینا، ابوریحان، مولوي جلال الدین بلخي او په لسګونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان« په ځانګړې توګه له ختیزو ولایتونو، شمال او کابلستان (تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلي نښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پیسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانیو نښې او ګڼ شمېر صنایع، لکه: زرګندلي انځورونه، میناتوري، خاتم کاري،(۱) ترکاڼي، انځوریزې وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو ویاړلیو ورځو د یادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاریخي ناخوالې لیدلې، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت یوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدي پېړۍ کې هخامنشیانو پر افغانستان راودانګل، سره له هغې چې نومیالي« کوروش» د افغانستان د لویدیزو ساتونکیو (د سیستان سکایان) پر وراندې خپله کوېږۍ بایلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سیاسي واکمنې وغځېده. دا مهال افغانستان وځپېد او په باج منونه اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنیت«چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشیان د ماکیدوني سکندر « څلورمه مخزېږدي پېړۍ» له یرغله وتښتېدل او د افغانستان ور یې د هغوی پر مخ پرانیستې پرېښوو.

یونانیانو په دېره مړینه، ژوبله هېواد ونیو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنایعو سرچینه او د یوه برویال دولت بنسټ ایښوونکي شول.

پر شپږمه مسیحي پېړۍ د افغانستان دویمه ویجاړي پیل شوه، ساسانیانو له

(۱) هغه لرګین لوښي چې د پیل داړو، هډوکیو، وسپنې، یا لرګي په ټوټو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان رنګولو او ویشلو تړون وتاړه؛ بدخشان او کتغن یې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات یې خپله واخیستل. کېدی شي چې «نوشیروان» به په دغه سیاسي تېروتنه کې چې پر دی توکم یې د افغاني آریایانو هواد ته راننویست او مرسته یې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هیاتله دولت چې پر پارس یې بریدونه کول؛ لوته یې او کلکه دښمني یې ورسره کوله، په خپله یو بل دښمن ګڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سیاسي پاچاه و، داسې تېروتنې دی؛ په خوراسان ولایت کې یې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې یې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولایتونو پرنیولو سربېره یې پارس هم ونیو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې روږدېدل، نوموړیو مدني هوادو ته یې د بر تاوان وروړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چینیان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدې پېړۍ هغه ولایت ته راننوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنیانو نه د بر تاوانونه ولیدل او له ساساني تمدنه یې چې تر د بره یې مصنوعي بنه لرله هم دومره ګټه وانه خیسته.

همدا چې اسلام راڅرګند او عربو نیونې پیل کړې، ساساني یزدګرد د داریوش غوندې له لویدیزې جبهې نه وتښتېد او عربان یې د افغانستان ترمنځ او ماورا ء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوې ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سیاسي رژیم واړاوه؛ عربي پوهه یې پر مخ بوتله؛ پر دریېمه اسلامي پېړۍ د هرات طاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پیل کړه او افغاني صفاریانو په هماغه پېړۍ کې دا هیله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اریایانو د خپلواکۍ بنسټ یې کېښوو. له همدغه امله یعقوب سیستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ویلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نیولې د قطب الدین خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر لیکه لاړ او خپل بایللی لرغونی سیاسي برم و مدنیت یې په نوې بنه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي، ادبي او مدني منځى شو. [۱]

د افغانستان د رېيمه توره او ډاروونكي ويجاړ تيا د چنگېز (اوومه اسلامي پېړۍ) له تاړاكه پيل او دګوډ تيمور (اتمه اسلامي پېړۍ) له مړينې سره پای ته رسي.

د تيمور لړۍ د خپلې وړتيا له مخې په افغانوالۀ كې ورنګېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان كې پلاز مېنه جوړه كړه څكه خو تر سلو كلو پورې افغانستان وكړای شول چې د مغولو ويجاړونې ورغاوي، خو له پېده مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان څلورمه ويجاړونه پيل او پارسي صفويانو د ماورا ء النهر له اوزبكو سره افغانستان لوټلو ته لاسونه رااوږده كړل، دوې د افغانستان وېشلو له پاره د نوشيروان او توركي خاقان هماغه تګلار پلې كړه خو توپير يې دا و چې هاغه مهال يې يوځای او دا مهال يې په سيالۍ سره دغه كار پرمخ بوت، همدا وه چې يوځل بيا د افغانستان ړنګېدل و وېشل پيل شول.

دا مهال بابر ګورګاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات،لو وروسته يې د هېواد ختيځې سيمې له ځان سره كړې، لكه څه رنګه چې اوزبكو او صفويانو هم شمالي او لوېديځې سيمې ښكېللې وې.

افغانان د دې څلورمې ويجاړتيا په بهير كې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې اوږده شوه، وزګار كېنه ناستل او د پرديو د شړلو او خپلواكې ګټلو له پاره يې ډېرې هڅې وكړې. سره له دې چې په ختيځه جبهه كې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو او جهاد بري ونه موند، خو په لوېديز كې د پارسي صفويانو پر وړاندې ملي مشران بريالي شول. د دغه تاريخي داستان اتل هماغه نوميالی افغان مېړه « ميرويس نيكه » دی چې زوی يې « مير محمود » پارس ونيو، خولا د ميروس نيكه « (كتلې شئ: اووم انځور، د ميرويس زيارت) او شاه محمود له مړينې څوكاله تېر شوي نه وو او افغانستان لا په دننه كې د سياسي واكمنۍ پريووالي بريالی شوی نه و، چې د تاريخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراساني راڅرګند شو. د نادرشاه تر مړينې وروسته يې په نهول شويو هېوادو كې پاڅونونه او تېرمشرې پيل شوه. پارسيانو تر لسو كلو پورې هېوادني

---

(۱) كتلې شئ: د كمترين نه تاريخي ليكنې، د «افغان در هندوستان» تر سرليک لاندې، د كابل مجلې د دويم كال په ګڼو كې، ۱۲-۱۳۱۱ لمريز كال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

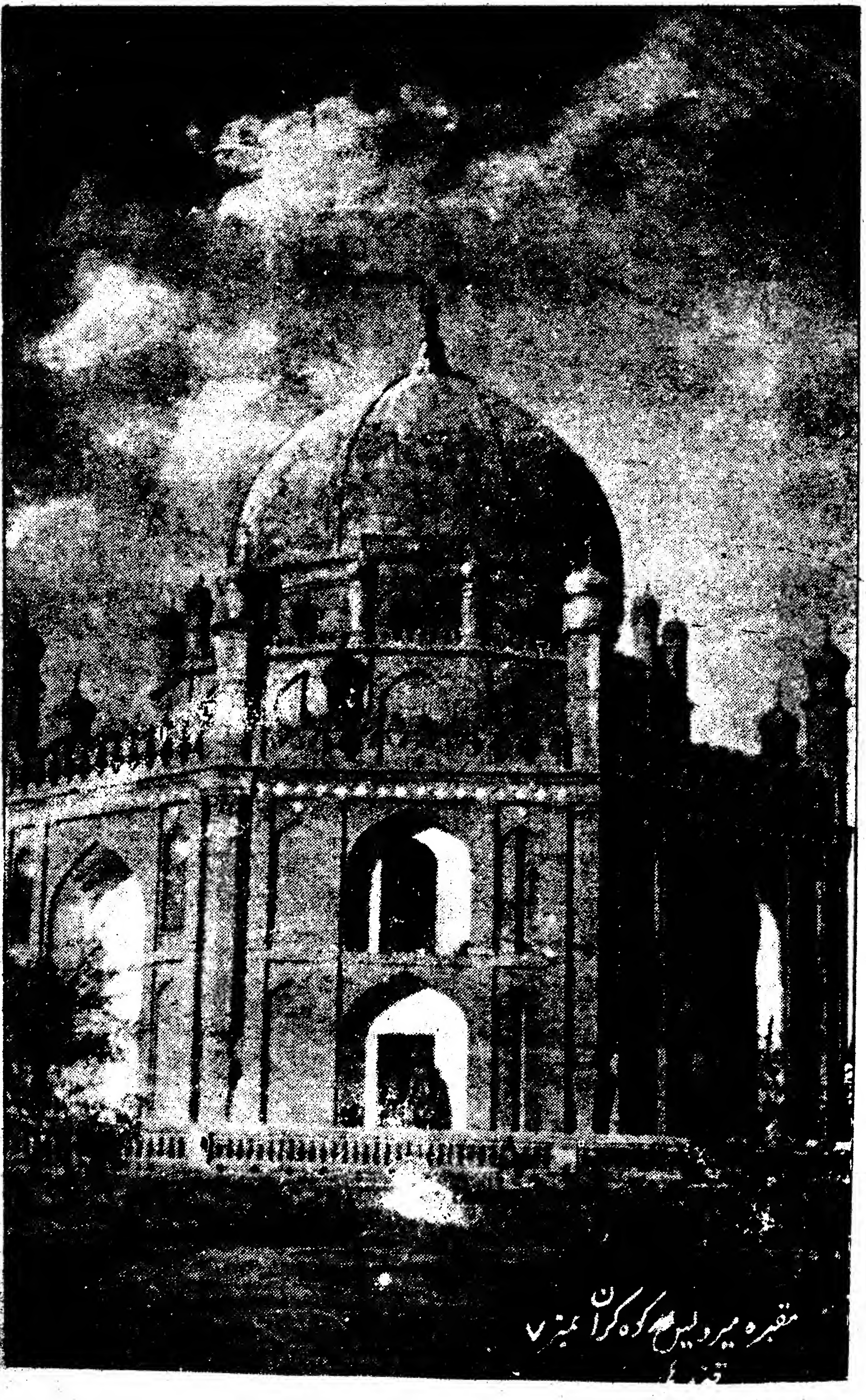

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنیت او د سیاسي واکمنۍ یووالی ټینګ نه کړی شو، دا ګواښ افغانستان ته د هر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د ونډیزو سیالیو له امله شنلی؛ د پرد یود واکمنۍ له امله ناهیلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانیونو هم د ملت ډېره برخه چې پر کرهنه څاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو ورو توکیزو ګټو له پاره کارول. د هیواد په شمالي سیمو کې د بخارا د جنیدي واکمنو پټې سیاسي لومې غځېدلې وې؛ په لویدیزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختیزو څنډو کې هندي واکمنو یو ځل بیا له هندوستان سره د یو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په د غسې او تاکې افغانستان یوه ځواکمن مټ، ټینګ هوډ او رانه اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سیاسي یووالی راژوندی او افغانستان یو ځل بیا د ختیځ هیوادونو پر لیکه ودروي چې په دې توګه د میرویس نیکه ناپشپړه تګلار بشپړه شي. دا لسې سرې احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شپه کې یې سترخدمت وکړ او خپل ځانګړی او تولنیز ارزښت یې وځلاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري وړتیا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کېناست، يو جګړه ليدلی او ازمېيلی سياسي سړی و، هغه په افغاني اروا او تاريخ پوه او د کورنيو شخړو له امله د ملت د ټولنيز بنسټ کمزورتيا ته ځيرو.

احمدشاه پوهېده چې که د يوه هوښيار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره يو شي، بيا به يې نړۍ ته تاريخي برم وځلېږي، ځکه يې له يوې خوا د کورنيو شخړو د هوارې «په ځانګړې توګه د ابداليو او غلزيو کورنۍ لانجې ته چې ميراثي بڼه يې موندلې وه » پام شو اوّ له بلې خوا يې پر حکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پيل کړې. احمدشاه زيار وکيښ چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله يې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو يوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنيو چارو کې يې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې يو ستر کار پيلاوه، نو د مخه به يې دلويو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه يې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه يې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله ، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه يزو خوځښتونو کې يې د خپلو قامونو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیم پوځي سرتېری یو سرد یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مبلسن» د مبالغې په بڼه «فیودالي جوړښت=تېرواکي» ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دین پریووالي سربېره د ګتو له پلوه سربېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتیا وو له پلوه دخپواکی، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنی غوښتونکی و او لا یې پر زړه د هوتکي پېروښیوونکی باد لګېده، ځکه نو یوه ښه لارښود ته سترګې پر لار ښکارېده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او وړ شېبې څاري. احمدشاه هم د لارښوونې دغه دنده ومنله او هماغه وړ شېبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رېښتیا چې دده دا چارې په ښه توګه تر سره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه ازمېیلې سیاست پوه غوندې چې وګړنی ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمنې او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بدایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وړاندې کړل، په دې توګه یې د ټول ملت نغښتی او ویده مانیز ځواک راویښ او پر یوه لوري وخوځاوه.(١)

(١) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پوړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پوړ، د روحانیونو پوړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداګرو پوړ، د کروندګرو پوړ، د صنعتګرو او کسبګرو پوړ، د شپنو او کوچیانو پوړ او د پریوتیو پوړ (چېړاسیان، بېوزلي او نور). سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خو بیا هم ډېر لږ لیدل شوي چې یو سړی دې دخپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي لومړنی پوړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرښه سم وړسره تلل. سوداګر او محکه وال دریم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نورو پوړونو کې بله وړتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیو او پوځي بېګارونه ګوښه وو. همدا راز یې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمي دربارونو ته بلل کېدل او د کرکېلې، ویالې کېندلو او داسې نورو پر مهال د وګړیو له خوا وړیا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خدای ښه پوهېږي چې د وګړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟

کروندګر او ټیټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. یوازې شپانه کوچیان چې ټاکلی کور یې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړ چې پایښور یې تر ننه هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويو هيلو بشپړاوی ټولنيـزه پارونه غواړي. د پيـاوړي ملـي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنګونو پيل يو ځل بيا دافغـانستان ملت پټ ځواک را ويښ او په پای کې يې پر پرديو د افغان توکم د برم و لوړتيا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بريو وروسته په نيول شويو سيمو کې د افغان ملتوالي د کړی خپرولو ته ملا وتړله چې ورځ پر ورځ لويه هم شوه. احمدشاه نيا او سلا د خپلو کارونو بنسټ باله؛ له دې لارې يې ټولنيـز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مينه او داد يې د خپلو کارمنو او چارواکيو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکيو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم وچې بې لارې يې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځايه مو وليدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتيا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانيو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادني لوړتيا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، ستري برياوې، د کورنيو چارو سمون او دده ځانګړي او چت اخلاق په ګډه دې لامل شول چې واړه افغاني پرګني پر ده بشپړ داډ وويسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو د باور لرلو د بېلګې په توګه يو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاريان وايي:

يو ځل د هندوستـان له يو ځي يانه ځخه داحمدشـاه تر راستنېدو وروستـه د اوسني کندهار ښار شمـال ختيـز لوري ته پېنځه ميله لرې «دامان» نومی ځای دده د اوردو اډه شوه. د شپې له خوا يوه سرتيري اډه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاوڼی نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اينو» ليدو تـه ورغي، خو همـدا چې مېرمـن يې وپوهېده چې مېړه يې په تېښتـه د احمدشاه رکـاب پرې ايښی، لوړه يې وکړه چې کـاله ته يې پرې نه ږدي او ورته ويې ويل شرم دي چې احمدشاه بابا لاخپـل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری يې خپل کاله ته راشي. سرتېری ستنېدو ته اړ او اډې ته له ورننوتو سره سم د ښارن له خوا ونيول شو، سهار دا پېښـه د ساتونکيـو افسر تـه ورسيده، سرتېری يې خوشې کړ خو کيسـه ټکی پر ټکي د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او دداسې روزنې د هڅونې په پار يې هغه کاريز چې د همدغه کلي تر څنګ بهېده ، دې ته ور وباښه. دا کاريز تر ننه شته او «اينو کاريز» نومېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سیمه یزه کیسه چې ښلګې یې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پر ګنو د لوربینې ښه څرګندویې کوي:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملي او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالې د کړی پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره یې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې یې د تاریخي لوړتیا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز یې په افغانستان کې څواکمن دولت جوړ کړ او ریښتینې چارواکې او تکړه افسران یې وروزل. په داګه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په تاکنه کې ښه وړتیا لرله او د خپل اخلاقي ځواک او غوڅو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټینګښت، اطاعت وپلهارۍ لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو وړتیا او پر هڅوی باور ښنستیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د یوې ستري او پتمې کړی په مرسته څارلې او پر سزا او ستاینه یې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې د ه له ستلجه تر خراسان وسیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي یې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د هیلو پر وراندې خنډ نه شو؛ دده له غوښتنې سره سم پر مخ لاړ او زرګونو وګړیو یې په نغوته پر ډګرونو خپلې وینې تویې کړې، دغه پېرزوینې او لورېینې وې چې پر ته له کومې خپللاسې جوړونې او رسمي تشریفاتو ده ته (د افغان بابا) وویل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... و کان هذا السلطان العظیم الشان (ای احمدشاه) من قبیلة السدوزائی وهی القبیلة التی... من اجل ذالک تمکنت محبته من قلوب رعایاه عموماً مع اختلافهم فی الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانیین خصوصاً حتی انهم کانوا یعتقدون من المقربین الی الله و یعدونه اباً للعموم الافغانیین و من ثم لقبوه ببابا و هو الی الان یعرف عندهم بهذا اللقب اذ یدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملکه وسلطنته علی دعائم الثبات و التمکن ولکن لما کانت العلة الحقیقة لثبات الملک و السلطنة هی حکمة و تدبیره الخ»[1]

---

(۱) کتلی شئ، د سید جمال الدین افغان «تتمة البیان»، ۶۸-۶۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د بهرني سياست په اړه څير سړی و، له همدغه امله يې د جنګيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماورالنهر يرغل و نه کړ او د جيحون پنځيز برید ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس و نه غځاوه او يوازې د خراسان و سيستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغوني او پنځيزي برخې وې؛ وسپېد.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پوربوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي يا هېوادونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې ويې ګاټه، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده يې په داډمنه توګه وڅاري او ټينګه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې ورتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينګ هوډ له امله په افغانستان کې ستري سياسي سمونې او مانيز بدلونونه تر سره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنوتيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوي ودې ته اړتيا لري، نو په دې توګه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انديال فيلسوف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

داحمدشاه هیوادنی چارې

هغه بنسټونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر بېلا، بېلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونونه د وزګارتیا په ترڅ کې ایښي ، پر له پسې والی نه لري او ورو ، ورو یې وده کړې خو د هغې اودنې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

نولسم څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلاز مېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي،پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو: لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پرپاڼو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایخوړ د مهال ټولنیزې تاریخي نغوتې دي چې یادده کول و یا محمد زي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لږ و ډېر توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلي دي. په دې توګه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، د دې خپرنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنايي ويوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هېښنده ځانګړتياوې شته چې د ډېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او ګڼو نويو ډول ګډون دى. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او تورکي ګڼو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنګېز ډېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکي په ګڼو اسلامي تاريخونو کې په څرګنده توګه ليدل کېږي. په دې توګه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي اداري بو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. ګڼ شمېر اداري خپلواکې او سيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يوشمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکي نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښو نو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاع وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په ډېرو چارو لکه: لګښتونو، تنخاګانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي څانګو سره ګډې خواوې وې.

د احمدشاه پرمهال څه بنديغ نه و چې يو سړى پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچپه چې يو شې پر يوه مهال دوه ځايونه نيولى نه شي، د احمدشاه چاروا کيو کراى شول چې د مانا له مخې دا ناشونى کار کېدونکى زيات کړي. په دې توګه د پورتنيو کتنو او ځانګړنو له په پام کې نيولو سره سم د دغو اداري جوړښتونو پر څېړنه پيل کوو چې له نيم څرګندو تاريخونو څخه راوپستل شوي؛ د محمدزيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په ننيو اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پرمهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې «وزير» نومېده سپارل شوي وو، دا سړى تر پاچاه وروسته د هېواد لومړنى څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کړارو و ورځو کې د صدراعظم په توګه د وزير دندې د دولتي ادارو پر څارنه او د پاچاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسلاکاري سربېره د هېواد په چارو کې دا وي:

د واکمنو په مرسته د ټولنیز امنیت ساتنه، د سیمه یزو ساتونکیو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنی تنخایې د خپلو ځمکو هماغه مالیه وه چې دوی ته ورشمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به یې څه تاوان پېښېده نو دوی یې په ورکړه اړ وو، یو مهال د کندهار و غزنې د لارې غلزیو د دغه خدمت په بدل کې د ځمکې د مالیې کالنی څلوېښت زره روپۍ مجرایي لرله.[1]، د واکمنو او نورو ملکي چارواکیو ټاکنه او ګوښه کول (ټاکنه او ګوښه کول د نایب الحکومه ګانو او لویو چارواکیو له وړاندیځ سره سم د همدغه وزیر له خوا د پاچاه له په فرمان سرته رسېدل) ، د پوستې (ډاګ) چارې (په کرارو شېبو کې د سیمه یزو لارویو په لاس ، په بیړنیو ورځو کې د سپرو په مرسته) ، د مالیو راغونډول (د مالیې وزارت او مالي څانګو له وړاندیځ سره سم د پاتیشونیو د لیک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزیر «بګي خان بامیزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه یادېده او په لیکنو کې «وزیراعظم» ورته ویل کېده.[2] د احمدشاه د پایځور په پېر کې وزیر ته «امیر کبیر ، مختار مشیر» هم ویل شوي دي.[3] د «تیمورشاه» پر مهال «شیخ عبدالطیف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محمد امین هم څرګندوي چې نوموړی وزیر و.[4]

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فیض محمد» «شیخ» بوازې د وکالت او دیوانی مالیې د غونډولو څانګې مشر بولي[5] خو دا چې د غه څانګه د وزیر په دندو کې راتله نو بل څوک یې د تیمور شاه د مهال د وزیر په توګه په ګوته کړای شوی نه دی ځکه چې هاغه مهال د وزیر په نامه پر ته له یوه سري بل څوک نه و. همدا راز فیض محمد تېروځي چې وایي: «وزیر شاه ولي خان د بدخشان تر نیولو وروسته د احمدشاه له خوا د

---

(۱) سلطاني، ۲٦٤مخ.

(۲) مکتوبات فقیرالله، ۲۷۰ مخ، د فقیرالله علوي شکارپوري د لیکنو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطاني، ۱۹۲ مخ.

(٤) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(۵) سلطاني ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلی دیوان وزیر » نوم تر لاسه کړ » ځکه چې د « اعلی دیوان » نوم د مورخینو پر ځرګندونه سربېره د سدوزيو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم « د مالیې وزارت » ته ویل شوي دي[1] او د مالیې وزیرانو د « دېوان بېګي » یا د اعلي دېوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دېوان وزیر، کله، کله د وزارت د دېوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی - د دېوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دويم - د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو د دغه وزارت په سر کې « سپاه سالار » د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. درېیم - د رسالت وزارت (شاهي دارالتحرير). څلورم - د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پر مهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر « شاه ولی خان » د تیمورشاه وزیر « شیخ عبدالطیف خان »، د زمانشاه وزیر « رحمت الله خان »، د شاه محمود وزیر « فتح خان »، د شاه شجاع وزیر « عبدالشکور خان » او « سردار محمد اکبر خان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[2]

اعلی دېوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او نا سیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرڅ اخیستې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خوارو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې ادارې چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

---

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰ - ۱۲۲۱ سپوږمیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه ټکي دا هم څرګندېږي چې د افغانستان دسیمو او ټبرونو خانان د پاچاه له خوا د « سلطان و سرکرده » په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.
(۲) کتلی شئ: د بیهقی تاریخ، د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸٦۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت ټول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له یوې ځانګړې ځانګې پرته چې د پوځي سرتېریو تنخایې وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه یې شمېر غوښته.

داحمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزیر ته «دیوان بیګی» ویل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

داحمدشاه دیوان بیګي یا د مالیې وزیر «عبدالله خان بامیزی» نومېده.[1] چې تیمورشاه هغه وواژه[2] دفیض محمد خان په وینا محمد علي رضا خان نومی هم یو مهال د احمدشاه (د داعلی دیوان د استیفا کارکوونکی) و.[3]

شرعیه محکمه:

داحمدشاه پر مهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضیانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پولیس یې پلي کوونکی ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولایتونو قاضیان د پلازمېنې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضیانو نېږدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وویل شول او د ابدالیانو پر مهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعید آخوند پرخپل لوي شرعي مُهر د دغه مسجع بیت وکیښ:

«محمد سعید از فضل حق مشهور شد قاضی القضات شه محمود شد»[4]

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنویانو پر مهال دود و.[5] داحمدشاه د مهال قاضي «ملافیض الله خان» و چې د تیمورشاه پر مهال «پاچاه مشیر» شو.[6]

ښايي پوه شو چې د پاچاه د ټولواکی له امله د هاغه مهال قضايي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لاربښوونې ښخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تیمورشاه د مهال له یوې شرعي قبالې ښخه چې ښکارې د هېواد د سترو منځیو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضايي محکمې د یوه قاضي او اتو نایبانو او مفتیانو (همدا راز څو کاتبانو) له

---

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ. (۲) سراج، ۳۶ مخ. (۳) سراج، ۵۵ مخ.
(٤) سراج، ٦۲ مخ. (۵) بیهقي، ۲٤۸ مخ. (٦) سراج، ۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اداره کېدې. (۱)

د لیکلو ځانګه (شاهي دارالتحریر):

ددې ځانګې دنده ځرګنده ده چې د شاهي فرمانونو لیکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشا دېوان د یوه یا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نومېدل او د «سرلیکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر مالیې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو ځانګو څخه ګڼل کېده.

د احمدشاه سرلیکونکي «سعادت خان سدوزی» او «میرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرلیکونکیو «میرزا محمد شریف خان» او «میرمحمد علی خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري د برې او ځینې یې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحیم خان پلوپلزیده چې لاندېنی ځانګړتیاوې لري:

د قبالې کاغذ ژېړ وېږ، مغ (۸×۱۰ اېنچه) په تور رنګ او سرونښو لیکل شوې. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بیت سره لیدل کېږي:

چون مفوض شد به تیمورشاه شاهی از کریم   قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحیم (۱۱۸۷)

د قبالې پرڅنډه د محکمې د رسمي غړیو (نایبان و مفتیان) (۸) لوې او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی یې په دې ډول لوستل کېږي:

لومړی: از عطای خدای هردو جهان   پیرو مصطفی بود عمران

دویم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم   غـلام همایون روشندلم

د قبالې د لیکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږمیز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت سهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمین از یک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پښین) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترینی عبدالرحمن زایی... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپیه بوده باشد....»

دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پنوې، منځنی کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لږ، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ٦٢ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تر له لیکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنی وګڼل شي (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.

(۲) سراج، ۵۵-۶۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هم يو سړی په سر کې و چې د ننورځې د دربار له وزير سره سمېده. دغه سړي ته «ایشک آقاسي» ويل کېده. د احمدشاه ایشک آقاسي« عبدالله خان» و چې يو مهال کشمېر ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه.(۱)

عرض بیګي:

دغه نوم او دنده يې موږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړيو غوښتنې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بیګي« حاجي کريمداد خان» و چې وروسته کشمیر ته د نايب الحکومه په توګه ولېږل شو.(۲)

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشريفاتو د مدير په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فيض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفيد احمدشاه» په نامه راپېژني.(۳)

د پخلنځي ښارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې ښارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فيض محمد د تیمورشاه پر مهال د پخلنځي د ښارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم يادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو.(٤)

جهرچي باشي (وياند):

سرتېريو، مامورانو او وګړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تیمورشاه وياند «زنګي خان» وچې د اتلسو زرو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سیکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پيل سپور او دده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم دري ځله د پاچاه له پيل نه تاو او دخپلې دندې ځای ته روان شو او بري يې وګاټه.

---

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ٤۱ مخ. (۳) سراج، ٤۹ مخ. (٤) سراج، ۳۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوردو باشي (د محمد زيو د لومړي پېر «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکوونکيو او ساتونکيو د چارو سمونکی و او په يانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي ګرد پلاوي سمبالونکی ګڼل کېده. ترايشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دويم چاروازکی و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نوميده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي بريد پر مهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکريم د احمدشاه د مهال پېښو په ترخ کې دو ځله دغه نوم ياد کړی دی.

پيشخانه چي:

د محمد زيو د پېر د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د يانه اړتياوړ لوښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پيشخانه چي يادونه کړې ده.[1]

پيش خدمت باشي:

د محمد زيو د پېر د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د يانه د لوښيو سمبالوونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانګړي چوپړ «دين محمد خان» يادونه کړې ده.[2]

نسقچي باشي:

دا سړی د «نسقچيان» په نامه د يو ډلې مشر و چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم و يانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزايي امرونه پلي کول. تيمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار ليدو ته راغی، د احمدشاه د نسقچيانو له خوا د «واشير» په سيمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد يحی خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و.[3]

ځانګړی نديم يا د پاچاه خوالګر:

خوالګر به چې هر څوک و، د ابداليانو د دربار له مخورو درنو څخه ګڼل

---

(۱) سلطاني، ۱۱۹ مخ. (۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ. (۳) سراج، ٤٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده. «فتح الله خان سدوزی» یو له همدغو خوالګرو څخه و چې په همدغه نامه د «تیمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و. [۱]

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارګ د خواجه سرایانو مشر و چې ځینې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «یاقوت» نومیده چې د شاه په ځانګړیو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عالیجناب نواب شجاع الدوله کورنۍ «یوسف علیخان» د احمدشاه له خواجه سرایانو څخه و چې په دربار کې یې «التفات خان» بلنوم مونډلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. [۲] اتکلېدای شي چې د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبیب باشي او څو نور باشیان چې زموږ تاریخونو یې یادونه کړې نه ده.

میراخور باشي ګري:

دا یوه پراخه څانګه وه چې د یوه لوی میراخورباشي او یا هم د دوو میراخور باشیانو تر لاس لاندې یې چې یو یې لوی او بل یې ځانګړی و د شاهي څارویو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي یې میراخوران، نایبان و مشران وو. دا هماغه څانګه ده چې وروسته یې د «دکمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدین» ترمهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانګه د یوه وزارت یا د لېږدونو د خپلواک مدیریت انډول وه.

میراخورباشي ګری د هېواد په ټولو سیمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوایانو او پیلانو چارې سمولې او د باروړونکیو څارویو کول، ورشوګانې او پنډغالي یې څارل.

میراخورباشي ګری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لګښتونو او شمېر په اړه له مالیې وزارت سره اړیکي لرل. میراخور باشي د دولت په لویو کارکوونکیو کې ګڼل کېده. د زمانشاه د مهال میراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان وټاکل شو، همدا راز

---

(۱) سراج، ۳۷ مخ.   (۲) سراج، ۳۰-۳۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار پاینده خان زوی میراخور «فتح خان» د کندهار پوځي کوماندانی ته ورسېد.[1]

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندیني او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې «خزانه چې» او «خزانه دار» نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه و چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لگښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او د دفاع و مالیې وزارتونو لیکنې گڼل کېدې. په تاریخ کې د «ابوالحسن» په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده.[2]

داروغه گي، اخبار ځانگه او هرکاره باشي:

دا د استخبارا تو خپلواک ستر توب و چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسی په ځانگه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، د دغې ځانگې هڅو د دولت په پرمختیا یې چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې تکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: «احمدشاه د رسمي کارکونکیو له خوژا پټو چارو څخه خبر و، چې کله ، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختیا له امله، وگړیو دا د احمدشاه کرامات بلل.[3]

---

(۱) سراج، ۴۹-۵٤ مخونه. (۲) سراج، ٦۷مخ.

(۳) د سراج التواریخ له قلمي آرلیک ٦۹ مخ څخه:

دغه یوازېنی قلمي لیکنه په ځینو ځایوکې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې تکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. ددې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنی سموالی ښوونکي «مولوي عبدالروف خان» او منشي «میرزا عبدالطیف خان» پر گوته کړی او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیرحبیب الله خان چې د دې لیکنې آر لامل او مشرسموونکی و ، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې ، اړونې او وېستنې هم په کې کړې دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسي سمونې چې دده د تاریخي ذوق او سیاسي اند څرگندویې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده برېښي، له هغو غورځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوي یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سېداحمد خان دوه گوني لیکونه چې د هغه د شاگرد او نږدې مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا څرگند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپږومېز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه ګي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي ، خو هاغه مهال «هرکاره» پټوځریو ته ویل کېده.

دا حمدشاه هممهالی مورخ «ابن محمد امین» څو ځله د «هر کاره» او «هرګاره ګانو» په نامه د هند دولت د پوځي ځریو یادونه کوي.[1] همدا راز د احمدشاه بل همهالی «مرتضی حسین بلګرامی» چې د اورنګزیب لیکلي پاڼې را اخلي د ،هغوی په یوه کې ملکي پټ ځري «هرکاره» نومېږي.[2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د څانګې نوم دا وینا رښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پرهرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پرمهال د «د خبرونو د څانګې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان وراره «میرهوتک خان» و.[3]

ضبط بیګي ګري:

راته څرګنده نه شوه چې ددې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیګي د کوتوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پرمهال کوتوالي او پولیس څانګه نه وه او په هیڅ یوه عربي ، پارسي او پښتو نامه ، لکه : امیرشرط ، شحنه، عسس، میرشب، میرشبګیر و کوتوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا څانګه وه او په یوه پورتني نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیګیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي.[4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه. (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلګرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۶٤۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ٥٩-۷۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلاکاره غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکاره غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني ټبرونو لوی خانان و سرداران او د سترو ټبرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي يې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه ټاکل او ګوښه کول يې هم دده په خوښه وو.

دغونډې غړيو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندېځونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله يې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هېوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسي لې پېښېده چې د دې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و ټبرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او بانډې هم راتلې. دولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

دېرې لویې ولسوالۍ د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ يې له پلازمېنې سره اړیکي لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده اود ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:

یو، د ټولنیز امنیت ساتنه. دویم، منځنی خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.

د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو که شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیر نه و.

هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال)، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر)، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولایتي ادارو له وزارتونو سره ډېر اړیکي نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سروکار و،

خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان وپوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلي او خوندیینې ته رسیدلي؟ او څومره پاتې دي؟ چې لږ لیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.

د احمدشاه مهال کلي او بانډې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې، د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پرورکوونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پروروړي وو، دوي په خپلو سېمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکي نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سېمې تولېد دېواني مالیه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردې چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمنې په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمخ بېوې او سيمه يز مشران يا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*)هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زيپ پر مهال په لويو سيمو کې علاقه داران د « پوڅدار » په بې انډوله نامه وټاکل شول. *** پرګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تېښتې درې لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه يې کړای شول چې د ملک پرېکړه ونه مني او لويو شرعي محکمو ته ورشي.

دويم، له ملک نه د بېزارۍ له امله يې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منښت له هغه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سيال به هم و؛ وتړي.

دريېم، د ملک د ډېر تاو تريخوالي او تېري له امله يې کړای شول چې لويو مشرانو، وزيرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرګنده ده چې په يوازې ډول د ورستۍ لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که تولېزه بڼه يې موندلې وای د ملک په لرې کولو او دنوي پر ټاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړيو په خوښه او د مالي دفترونو او سيمه يزو حکومتونو له منښت سره سم ټاکل کېدل خو د لويو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړونده وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځينو لويو او کوچنيو ولايتونو ميالي مشران دا وو: د هرات مشر درويش عليخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نيشاپور مشر عباس قلي خان بيات، د بلوچستان مشر نصير خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د ډېره اسماعيل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زين خان مومند، د کشمير مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سر کې یو لوی کوماندان و چې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دوا ړو افغاني ځواکونو کوماندان و چې د نن‌ني مارشال یا ستر درستیز انډول ګڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوي څخه لویې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لویه پوځي څانګه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو اولګښتونو او پوځي خوندیینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نن‌ني دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخا ورکوله؛ د اوردو د غله ګی لګښت یې ورکاوه؛ د افسرانو دوسیې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د ګرد اوردو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام دفتر د مالیې وزارت انډول ځواک و، د هېواد ټولو زېرمو یې بې ځنډه ډیله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي ښانگو یې مجرایي ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټیزه او تاریخي کړۍ وه چې عربو «دیوان الجند» باله،[1] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پېړیو «جریدهٔ سپاه» نومیده[2] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دیوان» ونومول شو.[3]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند ښانگې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وي. د افغانستان په غزنوي دولت کې د دې ښانگې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پرمهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي[4] خو د مشر نوم یې نه پیژني.

سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنگ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توگه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي.[5] په دې کې څه اړنگ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله[6] خو ځرگنده نه ده چې د غه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چي:

د احمد شاه پرمهال د سیورسات چې په نامه یو سړی د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وگړیو نه یې د یانه پرمهال د راغونډولو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلي به یې ورکړل. د ده لیکلي او لاسلیک د هېواد په مالي ښانگو کې د هماغې سیمې د مالیو پرځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سرتېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې ځانگړې ښانگې هم له سیورسات چي سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(۱) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ۱۹۰۲ کال، لومړی ټوک، ۱۲۳ مخ.
(۲) تاریخ سیستان، د ملک الشعراء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ۱۳۱٤ لمریز کال، ۱٤٤ مخ.
(۳) بیهقي، ۳۱۱-۵۳۲ مخونه.
(٤) سراج، ۵٦ مخ. (۵) سلطاني، ۲۷۸ مخ. (٦) مجمل، ۸۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د يوه لوی زېرمه وال (قورچي باشي) تر لاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتيا سره يې سمې اوردو ته رسولې. دوه د باروت جوړونې دستګاوې هم څارلې. لکه څرګنده چې د احمدشاه وسلې جوړونې، مرمۍ جوړونې او اورنيو توکو ته ځانګړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، شوري او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارګ کېڼ اړخ (لويديځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سيمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه يادېږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولې خنجرونه او توري چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نوميالی توپ يادولای شو چې پر ۱۱۶۸ کال يې په نېشاپور کې د جګړې پر ډګر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا يا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه= ۵ , ۱۲ کابلي منه مرمۍ خوړه چې يو کلک ښار يې رنګ کړ او ويې نيو.

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په يوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي څانګو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احمدشاه د اوردو د ربيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او ددې لويې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولګيو کالنی نغدي تنخاوې او جنس د مالي څانګو د سپارښتنې او ليکليو پاڼو له مخې د هېواد له ماليو نه اخيستې او يا يې د خپلو جاګيرونو د سيمو د ماليې پرځای مجرايي اخيسته. په دې توګه د نيم پوځي ټولګيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د ماليې وزارت او د هغې څانګې وې. د خواړو زېرمو (ګودام) د ماليې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پر مهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پروېش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تګ راتګونو کې د لېږدونکيو او بار وړونکيو څارويو د غوښتلو له پاره سپرلۍ څانګو او ملکي ميراخورباشي ګريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جګړه يزو يونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوویشتم څپرکی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځیانو او نیم پوځیانو نه جوړ و، لومړی ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو د رېیمه برخه جوړوله او دویمه د «ارت پوځ» یا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دویمه برخه وه. پوځي سرتېري د رې ټولګي او نیم پوځیان د ېر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پایه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، یوازې د آس بیه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سرې کالیو او خواړو او د آس واښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه یې د تنخا پر ځای وو او په یونو کې ځینې یې وړیا او ځینې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېریو د جګړې له مهاله پرته کالنی درې میاشتنی کورنی دمه لرله او د کال پاتې موده یې په خپلو پوځي اډو او چاونیو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېریو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور یې په لویو ولایتي منځیو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر څو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لښکر مـاتونکیـو زلمیـو ډله، (شـاهي ټولګي)، د سـاتونکیـو ډله (د پاچاه ساتونکي)، د سرتېريو ډله او نور.

پوځي سرتېري په درېو سپرو، پليو او توپچي ټولګيو کې بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخې ترې جوړېدې. وسلې یې پتـیله یي ټوپک، توري، کرابين ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغرې په لرلو له نورو سپرو ټوليو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د بېلا، بېلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کې خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (دجماز سوار) په نامه مهار شوی اوښ و، چې د اړتیـا له مـخې له سیندونو نه د تېریدو پرمـهال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخـه ترې جوړېده، وسله یې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي یې هم لرله.

توپ ټولګی:

د غـه ټولګي دوې برخـې لرې چې یوه یې سـپک او بله یې درانـه توپونـه وو. درانه توپونه په آسـونو وړل کېدل او د احـمدشـاه په اوردو کې یې ارزښـتمن ځای لاره، لکه د پاني پټ په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احـمدشـاه شپـېته زریز اوردو د دښمن له دري سوه اوځلویښت زریز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سـپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامـه یادېدل او د اوښ پر شـا وړل کېدل. دا توپونـه په هوسـایی سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګـر د درنو تـوپونو په توپیـر «چې د کـرښـو تر شـا درېدل» په لومړۍ کرښه کې ځای پرځای کېدل او پرته له دې چې پر ځمکه خپاره شي د چوشوي اوښ له شانه یې د دښمن ليکې ويشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګړو ته ورته وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهي پرلومړي کال او و سوو زنبورک لرونکیو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر یې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱ کال) د دښمن پر وړاندې کارولي دي. ښکاره ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لا پسې ډېر کړ.

داحمشاه توپچي کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر اوسه یې کور د کندهار ښار د توپخانې په سیمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

یو دلګی لس تنه او لس دلګي (۱۰۰) تنه یو تولی کېده، یو کنډک لس تولیه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه یا څو کنډکونه به یو ځای شول یوه قطعه یا مفرزه ترې جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، یوز باشي (تولی مشر)، منګباشي یا بیګباشي (کنډکمشر)، امیر لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي تولګیو (لښکر ماتوونکیو زلمیو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ویل کېده او د کشیکچي (د شاه ساتونکیو ډلې) کوماندان «کشیکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهین چې باشي» یا «جزایر چي باشي» او جنګیالیو ته یې «زنبورک چي یا شهنګ چي» ویل. د تولو توپونو کوماندان « توپچي باشي یا میر آتش» و.

لېږدونې:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوایه او پیل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګیالي پیلان هم د یرغل پرمهال د دښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کار بدل.

نیم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د تول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر یا سپاره خانان» په نامه نیم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دریو برخو سپرو تولګیو او یوې برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

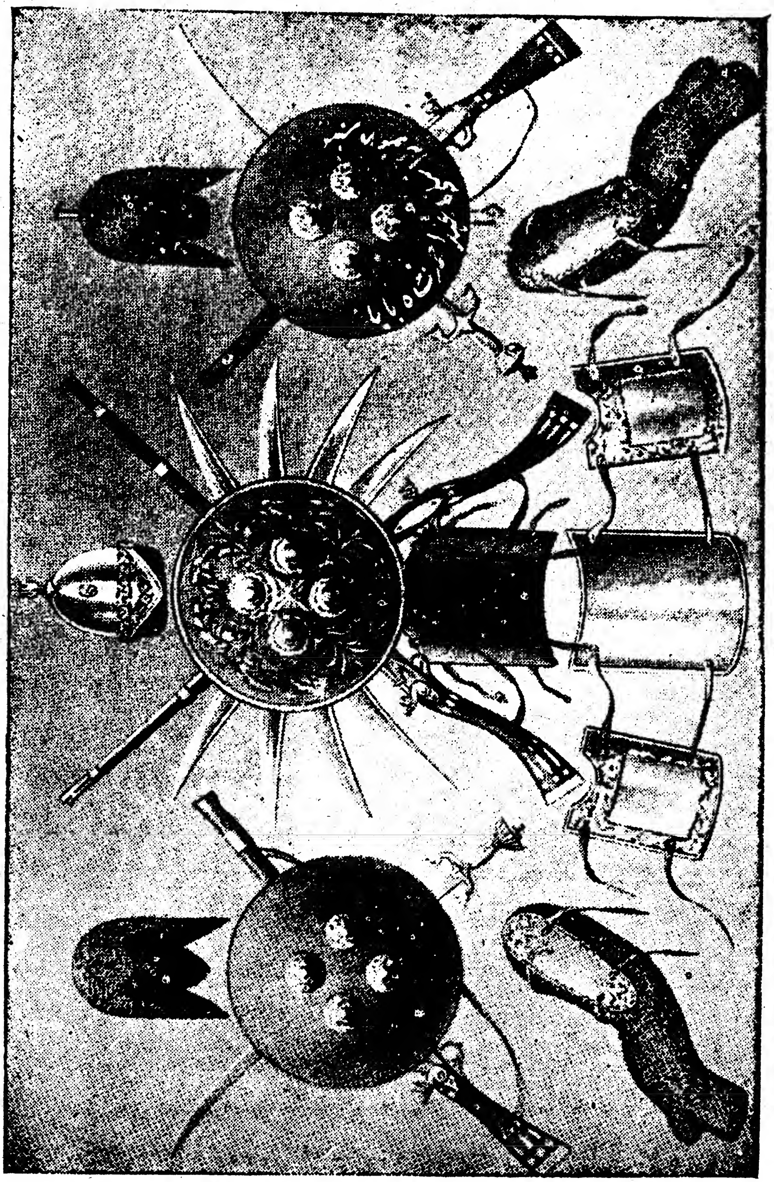

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي ټولګي څخه جوړ او په لاندې ډول وېشل شوي و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هېواد له ځانګړيو سیمو څخه تر ټاکليو آرونو لاندې په وسلهوالهبڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېدې چې دولت بیا پر هماغه کال د نوموړې سیمې د ېواني مالیه وربښله. لکه د «کرم» سیند پرغاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دېواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نوموړي مالیې پرځای پرته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د ټبرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پر خپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوبتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي څانګو سره اړیکي نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس تر لاسه کاوه. نوموړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځای کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوې وې چې د دولت په مالي څانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هېواد په نورو سیمو کې کالنی حواله او سپارښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنی او بهرنی جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژندله.

درېیم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسله والې وې او په ټاکلي وار یې په هېواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوټوالی پرځای د سیمه یزو حکومتونو داداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نوم نه په ځانګړې څانګه کې لیکل شوي وو. دا هماغه څانګه ده چې د محمد زیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او د امیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هر کال سوبتیا کېده او د سپریو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدي او جنسي تنخا پر ځای په شتمنيو کې د د ښواني ماليو حوالې او سپارښتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانۍ رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نوموړي به که شاهزی و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازيزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سرتيرويو له کالنۍ تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنی و «سپور... مشر» که منځوي و «سپور... خان» او که لوي به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې ربی (بيرغ) اوچتولای او نغاره يې غږولای شوه.

نيم پوځي ډله له پنځو سپرو نه پيل او ترځو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنی جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولی کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغ وال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هيڅ پوځي مقام سره يې اړيکي نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکی، حاکمی او نورو کارونو کې يې« که لرل به يې » له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په جګړه يز يانه کې د پوځي سرتېرو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنيو او پوځي چارو کې به چې دوې یا څو نیم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري یې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو یې د ډلې د غړیو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري یې لرل او همدا چې د پاچاهۍ پر لومړي کال د اوردو پراختیا ته ځیر شو، د محمد امین د وینا له مخې یې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاریخ لیکونکي د هند د ځمکنیو یونو په ترڅ کې د هغه د جنګیالیو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتیا زرو پورې لیکي او هماغه مخکېنی مورخ د خوراسان په یونونو کې د احمدشاه د جنګیالیو شمېر په اغراق سره له اویا زرو نه تر یو سل وشل زرو پورې ښيي.

په هر ډول، ښايي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر یوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کار ولي نه دی ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکیو سرتېرو ته اړ و.

یو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تیمورشاه د اوردو شمېر تر اتیا زرو جنګیالیو هم ډېر ښيي او فیض محمد د احمدشاه د لسمي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پېنځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللرآقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانیو سپاره ټولګي: (ډېرش زره سپاره).

د ترینو، هوتکو، توخیو، اندړو، ترکیو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (ډېرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و ډېرو په پوځي ادو کې درسالي مېشت ټولګي او پلي کندکونه: (پېنځلس زره پلي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی مورخ پر پورتنۍ څرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتیا زره) او د پنجاب په جګړو کې «له پلیو ټولګیو پرته» جګړه یز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (یوسل و د ېرش زره) جنګیالي ، لیکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختیا ، ګڼ شمېر جګړه یزو یانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېریو د شمېر «د شپېتو زرو په شا و خوا کې» له په پام کې نیولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر یو سل و شلو زرو جنګیالیو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافیایي، سیاسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکیو تر منلو وروسته بنایي لاندېنۍ کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه یوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتیا زره سرتېري) نیم پوځیان او ۱/۳ برخه یې (څلویښت زره سرتېري) پوځیان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او یوه برخه (دېرش زره تنه) یې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې راتلل.

داوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه یې د شمېر په څېر زموږ په تاریخونو کې څه نه شته.

یوازې فیض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې لیکي:

د زمانشاه د وولس زره شاهي رسالې «د زلمیو لښکر» خپله کالنۍ تنخا له نظام دفتر نه نغده اخیسته چې د هر یوه کالنۍ تنخا له «لسو» نه تر «پنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پېنځه

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواریخ» (۵٦) مخ کتلی شئ. د امیر شیرعلي خان پوځي سرتېري یوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او میر عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې د ده د مهال له نظام دفترونو څخه څرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردلیان و سرداران یې سل زره سرتېري وو. امیر حبیب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټیټ او خاصه دار ډلې یې لرې کړې. د دغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېریو شمېر یې دېرش زره پر ېښوو.

د محمد زیو پر لومړي پېر د امیر شیرعلي خان له مهاله تر امیر حبیب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سوېز وزریز ، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سویز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک یا پلټن، رساله یا ترپ، حیدري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

روپۍ دي» د زمانشاه «دوولس زره» بدرګه لښکر ډېرو نغده تنخا او ځینو نیمه نغده او نیم جاګیر لاره. ددې ډلې افسران د پاچاه ښښلیو شتمنیو په لړلو سرلوړي وو[1] له دې څرګندونې نه ښکاري چې لومړی د زمانشاه د سرتېرو تنخا یو تر بله توپیر لاره او لږ و ډېره وه، دویم دا چې جنسي تنخا یې هم اخیسته او درېیم دا چې ګڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پر ځای جاګیر ورکړ شوی و، په دې توګه ویلای شو چې:

د زمانشاه د اوردو د سپاره تولګي (لوړ پوړ شاهي لښکر) یوه سړي ته د کال (پنځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چې د میاشتې (۲۵) روپۍ کېدې ، د منځـوي پوړیوه تن ته د کـال (لس تومـان= دوه سـوه روپۍ) تنخـاوه چې د میاشتې (شپاړس روپۍ او څو پیسې) کېدې. دا چې دغه دوه پوره ځانګړې شاهي لښکرې وې، نو د اوردو نورو سپرو فرقوته «که پوځي وې که نیم پوځي» درېیم پوړ هم تاکلای شو، په دې ډول ښایي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټیټه وه او د اوردو پلیو تولګیو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، یا په بله وینا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ کې راتلل.

زما په اند په ټولیز ډول د زمانشاه د اوردو یوه سپاره ته د کال تر (اتو تومانو= یوسل وشپېته روپۍ) چې د میاشتې (۵ ، ٦ روپۍ او څو پیسې) شي ډېره تنخا نه ورکول کېده. ددغه اټکل د رښتیا ینې له پاره لاندېنې لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور «شاه محمود» چې د افغانستان دخول و پلاز هیله یې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارني دوست دفرملي سپرو د مشر د محمد خان زوی «علیخان» برملي په مرسته د کابل بالاحصار له زندانه په تېښته بريالي شو، د پوځي ځواک د چمتو کولو تکل یې وکړ، خو دا چې بېړنی شېبې وې، د زړونو د ترلاسه کولو او د سرتېرو د راټولولو له پاره یې په ګرشک کې د لښکر د سرتېرو میاشتنی تنخا (پنځلس پخې روپۍ) وټاکلې.[2]

---

(۱) سراج، ٥٦مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقالیزه سپینزرې روپۍ وه چې شپېته مسینې پیسې ترې جوړېدې او د امیر حبیب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسېنو پیسو سره سمه وه، کچ و وزن یې هم همداسې و، د کابل من (پوخ) اته سېره او د کابل خروار اتیا سېره و، خو د تبریز من (اوم) دوه نیم چارکه او خروار یې د کابل دوه شپېته نیم سېره کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده چې هاغه مهالدا تنخا د بیرې له املهډېره ټاکل شوې وه . امیر دوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دورور شاه شجاع پر ځای کیناست ، د خپل پوځي اوردو جنګیالیو ته یې د میاشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېریو ځینې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره یې «د سراج الملة والدین» پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هرکال یې د خپلې او سرتېریو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتې تر (دوولسو) روپیو لږ رسېدې. [1] په دې توګه د احمدشاه د وروستیو ، لکه : زمانشاه، شاه محمود و امیر دوست محمد خان د اوردوګانو د کالنۍ تنخا له مخې دده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلی یم چې د احمدشاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پلیو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېریو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیر دوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتې تنخا شپږ پخې روپۍ، د امیر شیرعلي خان د پلي میاشتنۍ تنخا اووه پخې کابلۍ روپۍ او د سپاره یې د میاشتې نولس روپۍ، د امیر عبدالرحمن خان د پلي میاشتنۍ اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ ، مانا دا چې د آس میاشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتې یې د برش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهۍ وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتې دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د میاشتې دوولس، سپاره ته څلورویشت او لومړني شاهي ته څلور دېرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت گټې او لګښتونه

هېوادنۍ گټې: د احمد شاه پر مهال د افغانستان گټې سيده او ناسيده ماليې وې چې د «دېوانی ماليو» او «باج اخيستنې يا خرڅ اخيستې» په نومونو له کرنيزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنيو ښارويو، کورنيو او بهرنيو سوداگريزو شيانو او کورنيو سوداگريزو صنعتي توکو څخه اخيستل کېده. د ناسيده ماليو شمېر ډېر او له يوه شي نه د هېواد په بېلا بېلو ځايو کې څو ځلې اخيستل کېدې.

سربېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د گټې غوره سرچينه وه چې د کرنې يوه پر درې برخه يې دولت ته رسېده، د دغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکی» ويل کېده چې فيض محمد يې هم يادونه کړې ده. (۱)

ځينې مهال د ماليې کارکوونکيو او مشرانو دولت د نويو ناسيده ماليو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لاري يې د هېواد سوداگرو کارگر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بنديان او له کابل نه يې دوسوه زره روپۍ نوې ماليه لرې کړه. (۲)

د سيده ماليې يوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سيمه يزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاگير لگښت و او پاتې يې د دولت نغدي او جنسي خونديېنونه ته تله.

(۱) سراج، ۳۷-۱۶۵ مخونه. (۲) سراج، مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (ټيکه والو) ته په اجاره (ټيکه) هم ورکول کېده. ټيکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته يې مالیې راټولولې او دولت ته يې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوی له مالي څانګو سره د شمېر پرمهال د مالي څانګو د حوالو او سپارښتليکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکليو اشخاصو د ماليو د بښنليکونو او يا هم د بدو پېښو له امله د کرنيزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرايي اخيستنه، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به يې پښه ګوډه کړه نو د اخيستونکې څانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه يو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن ټيکه وال و چې د احمدشاه تر مړينې وروسته يې په «شپږ سوو زرو» روپيو د «ښکارپور» د ماليې ټيکه لرله، خو دا چې خونديتوب ته يې د پيسو په ورکړه کې ناغېړي کوله نو کلک چلندي اخيستونکې پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تيمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه راپورته شو او وګړيو ته يې دشتمنيو تر ويش وروسته پر کندهار وسله وال يرغل وکړ اووروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تيمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امين دا پېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده.[1]

له دغو کرښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د ماليې د ټيکه والۍ او پور اخيستنې د ډول يوه بېلګه چې تر دې وروستيو (د سراج الملت و الدين مهال) په افغانستان کې دودوه؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنۍ ګټې څومره نغدي او جنس کېدې. په رښتينې توګه د دغه ټکي او ځارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شيانو د ماليو کچه پټه او د پلورليو او پېرودليو سوداګريزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاريخ په پاڼو کې ځغلنده نغوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر يوه ځايه پرې پوهېدای شو، لکه مورو وينو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولايتونو د زمول شويو مرهتيانو کالنۍ ماليه د هغه ځای د مشر آدينه پرژمنه (اووه نيم ميليونه) روپۍ ټاکل شوې وه.[2] يا دا چې احمدشاه د «بنو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۳ مخ.   (۲) سراج، ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهمې نه د ماليې او لښکر د لګښت و خواړو په نامه« اتلس زره روپۍ » اخيستې.[1] يا احمدشاه پر (۱۱۸۱ هـ) د ډېرې اسماعيل خان د کوچنۍ سيمې «مياوالي» ماليه له (څلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله.[2]

يا د احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د «ښکارپور» د سيمې ماليه د کال په (شپږو سوو زرو) روپيو تېکه وه.[3]

سربېره پر دې د احمدشاه د لمسي پر مهال د افغاني ولايتونو کالنۍ ماليه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده.[4]

ولايت نوم	دکالنيو ماليو کچه	کالنی لګښت	دخونديينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولايت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان ډېره (همدا راز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنی څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالنې ګټې پر او څارېدو سربېره د يوه ولايت لکه «کشمير» کالنی لګښت وسپما هم ډاګيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خونديينې ته تر يوې برخې لږ رسېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولايتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکښيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنی ماليه يې اندول وګڼو، د دغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

(۱) حيات، ۵۲۰ مخ تر احمدشاه مخکې دې سهمې، سهمه يزو مشرانو ته څلور ډوله ماليې ورکولې: له څمکو څخه جنس يو پر لس، له څمکو څخه نغدي څه د پاسه يو پر لس، د شيانو د پلورولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنګ له بنو نه پر کال (سل زره) آو بيا انګريزانو (سل ويو لس زره) روپۍ ماليه ټولوله. همدا راز حيات ۵۰۹ مخ.

(۲) حيات، ٦۱۵ مخ. (۳) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حيات پر خپل مهال د انګريزانو له خوا د پېښور او ډېرو ټوله ماليه (دوه مېليونه) کلداري ليکي، ۸۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(گرد هېواد) د ټوله کالنی مالیه (یودېرش مېلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه بلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوچو سرتېرېو کالنی لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله یې هم خپل کالني لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې څخه یو څه پیسې د نوموړیو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې.[1]

داحمدشاه دولت کالنی ګټې یوازې همدا (۳۱ مېلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې دغه شمېر هم دولتي بودېجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې داګټې تا کلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو ((۱۱۶۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېلیونه) روپۍ یا (دوه مېلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، همستره شتمنې ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱۶۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس مېلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډیلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نوموړي له شتمنی نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل مېلیونه) روپۍ یې لیکي. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پټ) ولجه مېلیونونه روپۍ، لوښي، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو ورډېرولای شو.

---

(۱) سراج، ۵۶مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول، دومره ویلای شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او تر مړینې وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګټل کېده.

پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګاڼې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پنځو میلیونو) روپیو په خوا وشا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړنګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غوندي ستري برياوې، درنې ولجې او د پاچاهانو ډالۍ لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېریو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي یونونو لګښتونه، د هېوادنیو کارکوونکیو، سیمه یزو خانانو، ساداتو او دینپوهانو، تنخاګانې، د لېږدونو او سپرلیو لګښت، د دولتي ودانیو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او داسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوه برخو ته ورنږدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوي زره) یې په سپرو او (دېرش زره) یې په پلیو ټولګیو کې وو، نو چې د هر سپاره میاشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس میلیونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلي هم میاشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخیسته چې ټوله په کال کې (دوو میلیونو او یو سل وشپېتو زرو) روپیو ته رسېده.

همدا راز د اردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګیر په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنی لګښت (درې میلیونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اردو ټول کالنی لګښت څه د پاسه (نولس میلیونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ میلیونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هېواد کې د ودانيو چارې، لکه: بنار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښکاري ډول سرته رسېدې. د کارکوونکيو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ مېليونو) پاتې شويو روپيو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خونديينې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاريونونو د لګښت له نيول شويو هېوادونو، ولجو او د بهرنيو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډاليو څخه بشپړېده.

د يادولو وړ ده چې د هېوادنيو کارکوونکيو، خانانو او داسې نورو نغدي او جنس تنخاوې د جاګير او د هېواد له دېواني ماليو نه د حوالو او سپارښتليکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خونديينو اوړه ورکولای نه شوه.

تولو لويو دولتي کارکوونکيو ته هم د تنخا پر ځای پاچاه بېلې کلې او بانډې رسېدلې وې. لکه ابن محمد امين چې د مختار الدوله «شيرمحمد خان» د کليو او بانډو د جاګير يادونه کوي چې د تيمورشاه پرمهال ترې اخيستل شوي و.[1]

د محمد زيو د پاچاهۍ پرمهال د ابداليانو په توپير د لويو کارکوونکيو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزي پيروزالدين ته چې د هرات نايب الحکومه و د هغه ځای له دېواني ماليې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه[2] او خپل زوي شاهزي تيمور ته يې چې د کندهار نايب الحکومه و، د کال (۳٦ زره) روپۍ تنخا ورکوله.[3]

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له ماليو نه يوازې د هغه ځای لويو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار ميرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واويا زره) روپۍ، غلام محي الدين خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شير علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اويا زره) روپۍ او څو نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ د برش زره) روپۍ.[4]

له دې نه ښکاري چې د احمدشاه مهال د چارواکيو تنخا د هغه تر وروستيو ټيټ وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷٦مخ (۳) سلطاني، ۲٦۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم څپرکی

د احمدشاه د چارواکیو رسمي نومونه

افغانانو یو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې یې د خپلې شهنشاهی پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسګونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه یاد کړي، په ځانګړې توګه د سلطان علاوالدین د سلطنت د پېښو په ترڅ کې یې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمني» نومونه اخیستي دي.

د احمدشاه پرمهال یو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له یوې ډلې نومونو سره چې له پېړیو راهیسې د ختیځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، یو ځل بیا په افغانستان کې دود شول چې کورنیو او بهرنیو څېرو ته یې ورکړه یوازې د پاچاه واک و. دا نومونه ډېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفایت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امین الملک او په دې ډول په لسګونو نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورویشتم څپرکی

د احمدشاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وربېژندلو ته وزګار نه و. ښايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، اَدبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شننې له امله ګرنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پرهماغه مړ ژواندې بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون و اکاډيميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ړنګ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند يې د همدغو نيمګړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره نښه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزګار شوی لږ و ډېر يې ودانيو او دځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دی.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې« چې پر خيشته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې وړ نه ګڼله، ځکه يې پر (۱۱۷٤) سپوږمېز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښود ،(نهمه ګڼه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

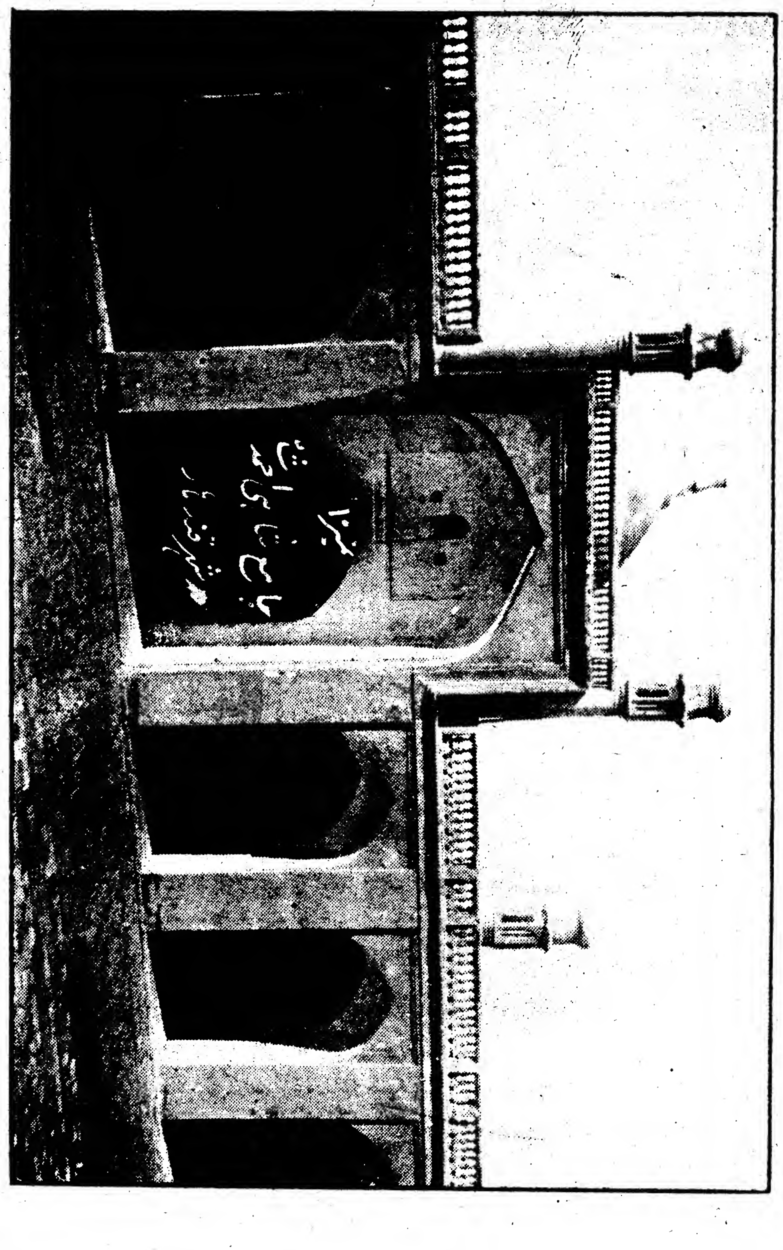

(c) ketabton.com: The Digital Library

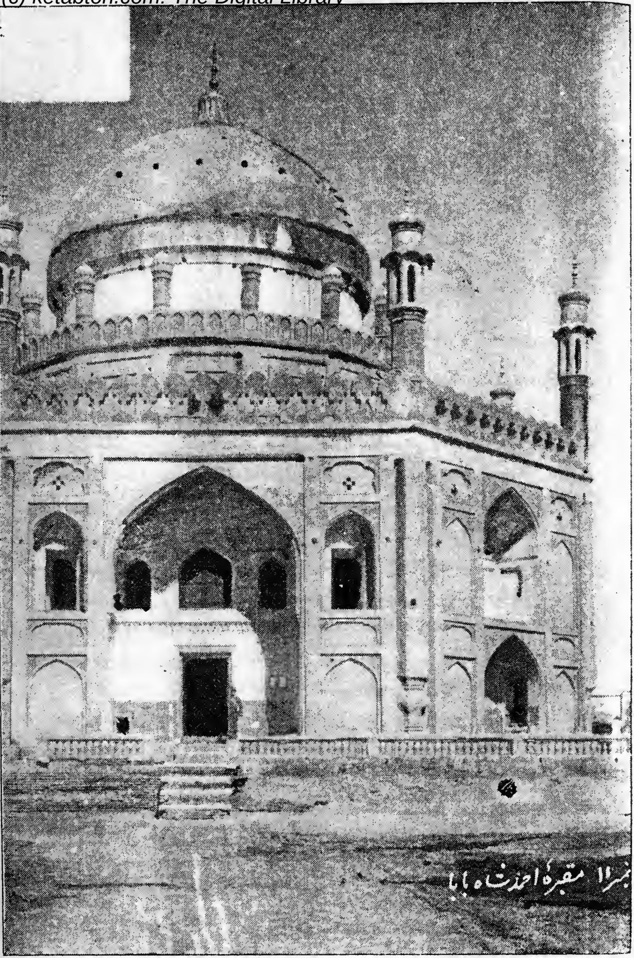

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د ښاري سيمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې « دولتي ارګ » وټاکه چې وروسته يې بنه واړول شوه او اړخونه ته يې د شاهي سرتيرو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، د پيو، د باروت جوړوني ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ يې د « شاه بازار » ترڅنګ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دي چې « د حضرت محمد ﷺ » د سپېڅلي خرقې او خپل قبر له پاره يې د « شاهي بڼ » په منځ کې جوړې کړې. اوس د بڼ ځرک نه لګېږي، دا هماغه ښکلې ماڼۍ ده چې د يوه اسپانوي ختيځ پوه « هسري هراس » په وينا « يوه نړۍ سپېڅلتيا او برم و پرتم تر وورې ». (يوولسمه ګڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (١١٦٦) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته د يوه دېوال په چاپېرولو پوځي بنه ورکړه خو نن يې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختيز لوري ته يې د شاه شهيد په نامه د « شاه اسحق ختلاني » زيارت پر ١١٨٣ کال د خواجه سرا « ياقوت » په مرسته ودان کړ، همدا راز يې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنی تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال (١١٨٣) کال په سند کې د نايب الحکومه « غلام شاه خان » له خوا د « حيدر آباد » نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (١١٧٠) کال د خپلو دوو کارکوونکيو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجيانو له پاره د استوګنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سيمو کې به هم ودانيزې چارې شوې وي خو د تاريخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختيزو ولايتونو ان هندوستان ګڼ شمېر ختګر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې يې ځانګړې مېنه د « دختګرو مېنې » په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوګن يې هماغه د احمدشاه مهال د ختګرو کول دي چې پور تنۍ پېښه يې هېره نه ده او اوس هم ختګري کوي. د احمدشاه پرمهال پر ودانيو سربېره چې بشپړه بېلګه يې د هغه خپل زيارت دی، د افغانستان له نورو ښکليو او پرمختلليو صنايعو څخه چې د منځنيو پېړيو په لړ کې په زوره راکښونکې بڼه ځرګندوو او ورو ، ورو له منځه لاړل، يو يا دوه يې ژوندي وساتل شول، لکه مووږ وينو چې د احمدشاه پرمهال د لرغوني ښکلي افغاني خاتم کارۍ او لرګين کارۍ په لړ کې د نورو ترڅنګ ښايسته کړکۍ هم جوړېدې چې ځينې يې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شويو کورونو کې پاتې دي. (١٢ انځور) او يا د دول ، دول لرغونيو افغاني انځور شويو زرينو ټوټو پر ځای چې په ټول ختيځ کې يې لوړ نوم لاره او يو مهال د چنګيز د زوی « اوغدي » د خوښونې له امله د هرات ښار د بيا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پرمهال ښکلې وريښم ګنډنې د « خامک ګنډنې » په نامه ښه پرمختګ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پينځه ويشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان ننبان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان ننبان، پرپاچاهی د هغه د تاکلو پرلومړی ورځ وټاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې يوه غړي او د احمدشاه لومړني ټاکونکي د تولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نبکمرغی په هیله د غنمو وږی داحمدشاه پرخولۍ وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه دغه سپېڅلې ننبه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا ننبه دافغانستان له او تاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنيز والی څرګندوي.

احمدشاه يوازې د غنمو وږی بس ونه ګاڼه او « توره » يې « چې د افغانستان د ملي او تاريخي مېړانې او زړورتيا ننبه يې ګڼله »هم پرې ورډېره کړه. تر هغې وروسته « غنم وږی او توره » د افغانستان رسمي ننبان و، بيا پر دغه افغاني ننبان يوه بله ننبه هم ورډېره شوه چې « ستوري » ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر مونږ د افغانستان ننبان په ډاز، راز بڼو رارسېدلی ، لکه د شاه شجاع پر ځينو مېسينو پيسو کله يوه او کله دوې تورې انځور شوي. د محمدزيو پرمهال او د اميرشيرعلي خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وينو. (۱)

(۱) کتلی شئ: دشمس النهار ورځپاڼې ګڼې ، لکه: د (۱۲۹۰) سپوږميز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی توک، لسمه او يوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربيع الاول (٦) نېټه، دويم توک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربيع الاول (۱۳) دريېم توک (څلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمي ورځپانه وه ځکه يې پر سر مخ د افغانستان دهاغه مهال رسمي ------->>

(c) ketabton.com: The Digital Library

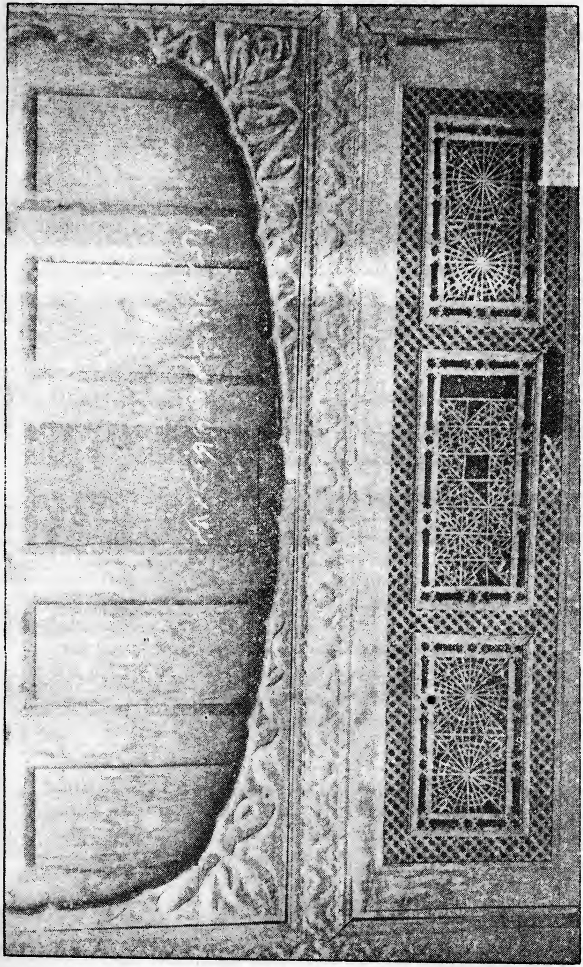

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریځ پرځای او خوا د غنم ورې لیدل کېږي. تر هغې وروسته تر ننه د دریځ او کله، کله د خولۍ ګرد چاپېر د غنم ورې له دوو ربونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د ببرنګې صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو، فرمانونو، بیرغ و خولۍ له تورې سره توپ و توپک هم شته او دود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم ورې، توره او ستورې وو لږ څه څېړنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه ډېره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو ټولګه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالۍ د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنۍ ټکي زباتوي.

ددغو پیسو یوه چې مېسینه او د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لواړ غنم ورې دی خو د ورې شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري[1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مېسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نبغې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم ورې» پر بل مخ یې

---->> نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکېنیو ګڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نومورې ګڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.

شمس النهار لومړنی ورځپانه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کنو څخه چې یوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راځي:

د اخبار په سرپانه کې د زمریانو څلور خواوې او د بهلا، بهلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سرپانې په پای کې یې کالنی بیه (د شاهي څېرې شل روپۍ) او په عربي او انګریزي ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنی بیه او د یوې ګڼې بیه هم لیکل شوې ده.

«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپانې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.

مخکې ښودل شوې ګڼې یوازې لومړی او وروستی پانې لري چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپانې د دوه ټې په توګه ګڼې نه لري، په دې توګه پوهېدای نه شو چې هرې ګڼې څو مخونه لرل. د سرپانې په شاتنې مخ کې چې موږ یې دویم بولو او دورځپانې د وروستۍ پانې پر دواړو مخونو د شمس النهار د اداري، اعلانونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوي دي..

(۱) دا د کندهار استوګن ښاغلی محمد رحیم خان پلوېلزي پیسه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ب احمدشاه» ليکنه لوستل کېږي. (۱)

څرګنده ده چې نوموړې پيسه د کندهار ښار تر جوړېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا وهل شوې او چلند يې ومونده خو کال يې څرګند نه دی. انګليسي چې د پيسې له يو مخ نه د «ضرب» توری چې پرځنده ليکل شوی و، د اوږده مهال سره ليدو له امله الوتی او «ب» توری يوازې پاتې شوی، په دې توګه له دغو دواړو تورو څخه د «ضرب» ويې جوړه يې چې ټول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

داحمدشاه ځينې مهمې روپۍ لاندېنۍ ليکنې او بڼې لري:

۱- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ليکنه، پر بل مخ دوې تورې چې نيمځې يوه بله پرې کوي.

۲- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱٦۱» ، پر بل مخ دوې نيمځې متقاطع تورې.

۳- پر يوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷» ، پر بل مخ يوه پرته توره او د هغې د پاسه يو بې مانا انځور.

٤- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته توره چې له پاسه کرابين ټوپک نيغ پرې راغلی.

۵- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته توره او د پاس يې يو ستوری. په ځينو کې دغه ستوري د تورې د پاسه دري او په ځينو کې دوه شي چې يو يې پاس او بل يې لاندې ښکاري.

٦- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته دوه ژبې توره او يا يې د پاسه يو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پيسې اوس په کندهار موزيم کې نه شته، ما يوازې د احمدشاه يوه سپينزرې پيسه وليده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. (۳)

د دې روپۍ پر يوه مخ دغه نابشپړه ليکنه لوستل کېږي: « ... از قادر بيچون به احمدشاه... زن بر سيم و زر... ست ما... »

بل مخ يې: « ... ميمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب... »

د افغاني تاريخونو د څرګندونې له مخې ښايي د پيسې آر ليکنه داسې وي. (٤)

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استوګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پيسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزيم کې داحمدشاه په نامه د تاريخي پيسو د ټولګې اړوند پيسې دي.

(۳) دا د امير عبدالرحمن خان د نوميالي کوتوال «نايب مير سلطان خان» د کورنۍ پيسه ده.

(٤) لکه «سراج التواريخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرليک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه- سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماه-
سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب... »
احمدشاه په هرات ، کندهار ، مشهد ، اټک ، انواله (روهیله کنډ ۷۳-۱۱۷٤)
بریلي (پر هماغه کال روهیله کنډ) ، بهکر (اندوس ۱۱٦۸-۱۱۷۷) ، پېښور ،
ټټه (سند) ، غازي خان ډېرې (۱۱۷۰) ، ډېرو ، سرهند (ددغه ځای د پیسو وروستی کال
۱۱۷٦ دی) ، ډيلي (پر دويم ځل نیولو) ، کشمیر (سره زري پیسه ۱۱٦۷) ، لاهور (سره
زري اوسپینزري ۱۱٦۱) ، مراد آباد (روهیله کنډ) ، ملتان (۱۱٦٥) ، نجیب آباد وآګره ،
(د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوي) ښاروکې
پیسې چاپ کړي چې بېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زرې روپۍ ، پر یوه مخ یې «حکم
شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه»
پر بل مخ یې «جلوس میمنت مانوس سنهء ۱٥ ضرب اټک». سپینزرې روپۍ هم پر
همدغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مسي روپۍ چې پر یوه مخ
یې «احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰» او پر بل مخ یې «ضرب ملتان جلوس
مبارک ۱۰» لیکل شوي،[1]

خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي
ربیو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته
د محمدزيو پر لومړي مهال له ۱۲٥۹ تر ۱۲۸٥ پورې د افغانستان ربیو (بیرغونو)
تیاکلی رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو ، خو له ۱۲۸٥ کال راوروسته په
پوځي دري سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ ، سپېڅلي کلمه ، قرآني آيتونه د
راشده خلفاوو (څلورویارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېداي شي ووايو چې دغه
جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره ، همدا
رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کال راوروسته ورو ، ورور له «دریغ» سره تورو بنفش
رنګونه او په پوځي بیرغونو کې «لمر ، ستوري او توپ» پرې ور ډېر شول ، لکه هماغسې
چې د افغانستان د بهرنی سیاسي خپلواکی د له منځه تګ سره ، ملي رنګ «تور» شوی
و. ددې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره ښه څېړنه غواړي ،
دلته بنا یې همدومره ووایو چې د خپلواکی تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (
۱۳٤٦) سپوږمیز کال «تور ، سوروشین» وټاکل شو ، شاهي رنګ هم «سور» دی چې تر
(۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نوی مؤرخ او د تاریخ ځانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي
احمدعلیخان کهزاد ، لیکنه ، کابل ۱۳۱۹ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

د احمدشاه جګړه یز یونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلاز کېناست، لومړنی کار یې د دولت و پوځي اوردو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسان ګڼل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رښتیني ملګري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه تر څنګ راټول و آزمېیل شوي وو، نو له دوی څخه یو «بګي خان بامیزی» یې د «شاه ولي خان – اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزیر وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» یې د «مېربزن – سپه سالار – خان خانان» په نامه د فاع وزیر کړ. د پلازینې پوځي کوماندان د «امیرلښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاکل شو، همدا راز نور نومیالي او پېژندل شوي سړي د ښلا، ښلو ځانګو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوساینې سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښیو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوردو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه یې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ایروان و داغستان پر جګړه یزو ډګرونو تېر کړي او هیڅکله یې ماتې لیدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنګیالي اوردو د یوه هېواد د نیولو له پاره بس دی، ځکه یې له خوراسانه د راتلو له لومړۍ ورځې شننې ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کوي خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښه پاچا نه لیده. د نومیالي شاعر له وینا سره سم [1]

---

(۱) زد و چیز گیرند مر مملکت را یکی ارغـــــوانی یکی زعـــفرانی
یکی زرنام ملک برنبشـــــه دگر آهن آب داده یمانی «دقیقي بلخی»

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د هېوادنيو چارو او هېوادنيونې له پاره يو اړخ لاره چې هغه څواک دی، خو د دغه کار دويم اړخ «پانګه» نيمګړې او موند لويې د پره هڅه غوښته. د امهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولايتونو د څوکلنې ماليې او د پنجاب مشرانو د ډاليو د څه د پاسه ۱۵ وو مېليونو سرو زرو «هميانی چې نادر ته ورل کېده: لاس ته ورغله، ځرګنده ده چې احمدشاه ددې پانګې ستره برخه د هېواد د سر تېريو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او د اورده و د پراختيا هڅې يې پيل کړې.

افغاني مشرانو هم اوردو ته د سر تېريو د لېږلو او د نيم پوځي دلو د جوړولو په اړه خوراز يار وګالله، له هندي امله د هندي مؤرخينو له وينا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده تر شا يې د برش زريز اوردو روان و.

په دې توګه همدا چې احمدشاه له لومړنيو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې د يله يې د ختيځ له لورې د افغانستان د ځمکو پر بيانيولو پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان ولایتونو یوځای کول، د لاهور جګړه، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونښتو په تاکنه کې تېروتي، لکه فیض محمد خان چې د احمدشاه د لومړي بیانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهۍ لومړی کال» ګڼي[1] خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نښتې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه کندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راټولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول، د کندهار د چارو او سرتېرو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هوډ یې کړی و چې د

(۱) سراج، ۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد له ختيز لوري څخه يې راونيسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» يې د مخکښ په توګه د کابل کرښې ته واستاوه؛ په کندهار کې يې د سلطنت وکالت خپل وراره «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستيکي زېرمو سره د مخکښې لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری يې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل و پېښور نايب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانی کارکوونکی او د نادر له خوا غاړې اېښوولو ته اړ شوی و، د خپل بادار تر مړينې وروسته يې ځو ځلي د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل يې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ ور وښيي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې يې لښکر «تيارسئ» کړ، خو په دې ونه پوهېد چې کابليان احمدشاه پلوي دي، نو له ايماقو او هزاره ګانو څخه يې د پوځي ټولګيو پر جوړولو پيل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښ سره د ټکر په ترځ کې مات او ښار ونيول شو. ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښ لښکر د مخنيوي له پاره په کابل کې د لښکرې چمتووالي هڅې پيل کړې خو ژر بې جوکې او تښتې ته اړ شو، ځکه چې ايماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هېوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي.

همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بيا يې د سرتېريو راغونډول پيل کړل، خو دلته هم د کابليانو ته له ورته غوښتني سره مخامخ شو او وايې ورېدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اوردو د هرکلي پر چارو لګيا دی، له همدغه امله يې په خورا پر غز د هغه پر سيمه يرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننووت، دی اړ شو چې خپله کډه پر پرېږدي؛ يوازې له اټکه واوړي او د راولپنډۍ «چهچهه» ته پر شا شي، مېړمن يې چې د زبردست خان لور او د عليمردانخان لمسۍ وه په درناوي يرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر د دې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته يې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادرشاه پرځای وروسپاره، دده خوځښت د احمدشاه پروړاندې د پنجاب نايب الحکومه ټينګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپاربښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، ده سمدلاسه پېښور لويه اډه کړه؛ افغاني مشران يې راټول او سره يو کړل او يوسفزي، خټک او نور سرداران يې په پوځي افسرانو کې ونيول. دا مهال احمدشاه د يووالي د لا ټينګښت له پاره د يوسفزيو لويه څانګه «لردراني» وبلل.

افغاني مشترانو په نيم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زيار يې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهيل خواته د ډېرو او سند د نيولو له پاره يو لښکر واستاوه، وګړيو ومانه او د سند ښې کڅونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سېمه کې چې پول ترلي و له سينده پوريوت؛ چټک له جهلمه تېر شو او د لاهور لوري يې ونيو. دا مهال د سپاه سالار مخکښې لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د يوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزير اعتماد الدوله قمرالدين خان خوريه، د ذکريا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نايب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور ښاره ووت او د «چناب» ترڅنګ يې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په درېدو اړ شو، ځکه چې سيند مست و او لار يې نه ورکوله، څو ورځې د اوړو اوردو ګانو له ورايه يوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د يوې شپې پرسهار چې هندي پوځيان لا ويښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کنډکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو ميله پورته له چناب نه تېرشو او سېده يې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، ددغه ناڅاپي بريد له اورېدو سره سم، د شهنواز سپينې وتښتېدې او بې جګړې ډېلي ته وتښتېد؛ اوردو يې د افغاني ځواکونو تر يرغل لاندې راغی او پايله يې د څو ګېنتو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په برې پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهورته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نيولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پرېکړه يې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کښنوي. ځکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

دامهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصرالدین محمد شاه خجسته اختر پادشاه غازي شاهجهان» په پلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له دېرشو کلو راهیسې پر واک ګدۍ ناست او نړۍ یې د مزو چرچو د فلسفې په سترګو لیده.

محمدشاه د نادرشاه د پښتنې د بیا منځته راتګ له ډاره دا ځل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخې ته څه د پاسه سل زریز اوردو راولېږه. د دغه اوردو لوی مشران او واکچاري دا وو: د هندوستان «وزیر لعظم وزیر الممالک اعتماد الدوله قمرالدین خان» د اودې حکمران او د هند توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» د راجپوت مهاراج «ابسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدین خان تالپوری»، د پتیالې کوماندان «سنګ جیت»، د ځای ناستي ورور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستیکي زېرمې او د لویو افسرانو کډې په سرهند کلا کې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له دېرشو زرو پوځي او نیم پوځي سرتېرو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده د راتګ یې د ماچي واره پر لار څاره، واورېدل چې احمدشاه له «لودهیانه» نه پر بله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې یې نیولې دي. دا ناڅاپي غږ چې د شا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځي مشران یې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته ورودانګل او پر داسې مهال چې د دواړو ډلو لوري سرچپه شوي وو، له سرهند نه څو میله لرې «مالپور» سیمه د جګړې ډګر شو. که دامهال د ډیلي بله ډله رالېږلې واي، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او د هند ټولې هیلې د ځای ناستي شاهزي پر اوردو ویورې تړلې وې.

د جګړې په سیمه کې د دښمنو خوا او لښکرې جګړه یز خوځښتونه پیل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر ورولو لګیا وې، د دې مودې په ترځ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو ټولګیو په مرسته د هندي اوردو اړیک کرښې له هرې خوانه غوڅې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جګړې ډګر ته راوو تل، د هندي اوردو ښي اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنګ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر وررور صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو تولګیو د اردو په پای کې د شاتنې پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پرجګړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښې توپونه وو د ډګر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توګه جګړه پیل شوه.

دوې ګېنټې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونو د برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنګیالیو د چټک تګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنګ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژیړو کالیو ته «ګیسریه مانه» وایي او مانا یې بری یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغانی سرتېریو د کلک ګوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځینې یې ځای ناستي شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او همغلته د وژنې او د جګړه یزولوښیو د نیونې پېښې منځته راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو ډک ګاډی د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لوګاډیو اور واخیست. یو شمیر بریالي افغاني جنګیالي ټپیان او وژل شول او ښې کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پر لمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب صفدرجنگ (۱)

د شپې تیاره د اوربند او دافغاني ځواکونو د شاتګ لامل شوه، وروسته هندي ځای ناستي د هغه واک له منځه چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له ډاره چې که مات شي نود ډیلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنگ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیسوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پرمهال د پلازمېنې د ترپونو کوماندان او د برهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمدشاه پرمهال د عظمې صدارت څوکی ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جټانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر وراندې د جګړې هوډ ونیو، دده پر نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډیلي د نوي پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله او روهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې د خپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغۍ مړ شو. ابومنصور پوه زړور و غښتلی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر وړاندې یې له جټانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوتلو ته زړور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو او روهیلیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس وواهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنی سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیوه. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو میلیونو روپیو بدې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهټیانو ته وبښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ور پرانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړو، وروسته د ورتیا په بنودلو د ډیلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیانه پوځي مشر و تهاکل شو. د هندی محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترخ کې ډیلي ته نیژدې یرغمل او بېرته خوشې شو او څو ورځې وروسته د چنګابښ په ناروغۍ مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ، خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراسانی او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پرمهال هند ته راغلی او تر کوچنی دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزي عظیم الشان د دېوان د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول «په کابل کې یې زوی خانزادخان استازی و». د محمد شاه پرمهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادرشاه خوراساني تر راتګه د ډیلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه هم دا وړاندیز خوښ شو، ځکه چې له کندهاره یې خبر اخیستی و چې ځینو خپل چاریو د هغه له ورارهٔ «لقمان خان» نه کړی، چاپېره کړې او غواړي چې کړ کېچ رامنځته کړي، له همدې امله یې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخیستل او ویې منله چې د هند د وزیر الممالک زوی «میرمنو» دې د پنجاب نایب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره ښيلې شوې. هندیانو بیره کوله چې ژر دهلي ته ورسېږي، ځکه چې محمد شاه مړ شوی او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پرمهال د ملتان ګورګاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ یې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پرحکومت پرېښنوو چې وروسته یې زوي شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پرځای وټاکل شو. (۱)

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتګ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملګریو له خوا یوازې پاتې شو؛ په ناچارۍ یې مخور راوړاندې کړل او پښېماني یې وښوده، احمدشاه دی وبانبه او بندي یې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو. (۲)

---

(۱) کتلی شئ: د «رنجیت ظفرنامه» د دېوان امر نات لیکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن یادوي چې په ارګ کې دننه یې له تیمور شاه او د هغه له ورونو سره یو ځای دوړی خوړه، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم څپرکی

دویم یون (۱۱۶۲) کال

د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور نیول

احمدشاه بیا پر (۱۱۶۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدره» ته ورنېږدې شو، معین الملک مېرمنو په ښکاره د مخنیوې په لټه کې شو، خو په زړه کې يې د سولې لار لټوله، په پای کې يې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځګړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

مېرمنو په خپل دغه وړاندیځ کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور څلور ګونې سیمې د افغانستان اړوند و ګڼي؛ کالنۍ مالیه يې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه يې هم د نوموړیو سیمو مالیه له ځینو والیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا یې د پاچاهۍ دوه کاله تېر نه وو او افغانستان يې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ ګاڼه، د میرمنو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱۶۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند یې ګواښه. دا لانجه دده د وژلو او سلطنت د رنګولو سیاسي لوبه وه. ددې لانجه ماري د لې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړی د نادرشاه تر مړینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دځان له پاره د افغانستان د پاچاهي خوب ليده، خو دا چې د «شيرسرخ» په جرګه کې د تاو تريخوالي او لويې له کبله د دغه ستر ځای له نيولو بې برخې شو، په دې توګه يې خوب د خپل پاچاه احمدشاه پر وړاندې «چې يو مهال دده تر لاس لاندې افسر و» پر غبج و پر غز واوښت، ځکه يې تګی ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت څو تنه ناخوښي يې «چې ددوي غوندې په هر دولت کې وي» د ځان پر خوا راټول کړل.

په دوی کې نوميالي سري کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه ددې ګواښناکې پېښې تر برسېرولو وروسته «دا چې تېر کال يې د لقمان خان پېښه په سره سينه زغملې وه» دا ځل د دښمنو له زوور تيا څخه انديښمن شو او ددې له پاره چې نورې پوځې چارې يې هم په پام کې وي د پلازمېنې د ډاډ منبدو له امله يې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهي د پېر وروستی بلوا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم څپرکی

درېيم يون (۱۱۶۳) كال

د هرات نيول ، شمال وسهيل ته لښكر لېږنې او د بلخ ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دويم پانه وروسته ، څه موده د افغانستان له ختيزو سيمو څخه د سند تر سيند ه تر سيندده پر من شو؛ خپل پام يې لويديځ لوري ته راوګرځاوه او تر هر څه لومړى يې هرات تر كار لاندې ونيو. دامهال د هرات حكومت د توپچي باشي اميرخان و بهبود خان په ولكه كې و. په مشهد كې هم د نادرشاه لمسى شاهرخ له (۱۱۶۱) كال را پر دېخوا د نادر د ځاى ناستي په توګه منل شوى و، خو پر (۱۱۶۳) كال د هغه ځاى د ځو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ ځو ورځې بندي او بيا ړوند كړاى شو او سيد محمد چې د امام رضا زيارت متولي و د سليمان شاه په نامه، دده پر ځاى كېناست. دغه سري د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. اميرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له كندهاره يې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، تېنګار يې پيل كړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پليو سرتېرو او توپونو سره د ګرشك ، فراه او سبزوار لار ونيوه. كله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنږدې شو، ويې ليدل چې اميرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځكه يې تر (۱٤) ورځو تم وروسته پر ښار د يرغل لار ښوونه وكړه، د ده سرتېري د شګو له كڅوړو سره پرمخ لاړل؛ كنده يې ډكه كړه ؛

په بې ساري زړورتيا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېرې مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بوالونو ته يې د ختلو له پاره زينې ودرولې. ښاريانو هم د احمدشاه د سرتېرو مرستې ته ورودانګل؛ دا يرو برج يې ور وسپاره او په ښار کې يې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننووت؛ اميرخان يې وواژه او درويش علي خان هزاره يې د هرات د نايب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولايت چارې ګډې وډې[1] او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځای د نيولو له پاره او تا چمتو وه، خو احمدشاه نوموړی تګ را تلونکې ته وځنډاوه يوازې وزير شاه وليخان يې له لسو زرو سرتېرو سره د افغانستان د شمالي سيمو (مرو، ميمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مخنيوي له پاره «چې د اميرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پينځو زرو سرتېرو سره لېږل شوی و، هغوی يې د تربت شيخ جام په سيمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره يوځای شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړ او د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نيولو له پاره يې يو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امين په دې اړه وايي

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) يې ورارہ ميرزا علي قليخان د زابل، سيستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېرو سره له سيستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول يې وواژه او ړوندويندي يې کړ، يوازې د نادر لمسی شاهرخ يې د کاروني له پار وساته او په خپله يې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د عليشاه تر نامه لاندې د پاچاهي غېږ پورته کړ، وريسې يې ورور د عراق حاکم ابراهيم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله يار خان غلزي او نورو په مرسته يې په سلطانيه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات يې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نيمايي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېرو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ يې پرځای کېناست. بل کال يې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زيارت د متولي ميرسيد محمد له خوا بندي او ړوند کړای شو او نوموړی سيد يې د سليمان شاه په نامه پرځای کېناست، څو ورځې وروسته دی هم دلښکر د مشر يوسف جلاير له خوا ړوند و بندي شو او ړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

يوسف هم پر (۱۱۶٤) کال د ميرعلم خوراساني او د «کورد» د اميرجعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نايب السلطنه توب اميرعلم ته ورسېد. امير علم خپل ملګری د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱۶۶) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې ټولې له منځه يوړې.

کتلی شئ: مجمل التواريخ، د ابن محمد امين ليکنه، د زين العابدين له لنليک او د مدرس رضوي له څنډ ليک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا يون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د يونونو د نېټو او څرنګوالي په اړه ژوري تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصيرخان بلوچ په لاس کې و چې يو آزمېيلی او زړور سړی و، ده د نادر تر مړينې وروسته له خپله نايب الحکومه توب نه يوه کوچنی پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور ليد خاوند و، هيڅکله پرخپل ځواک ويسا نه شو او د احمدشاه وړانديځ يې ومانه چې د هغه له خوا د بلوڅستان نايب الحکومه او په جګړو کې به له شپږزرو سپرو بلوڅو سره داحمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په ماليه کې شمېري. نصيرخان دومره د ادب خاوند و هوښيار و چې داحمدشاه د مينې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصيرخان وروسته له شپږزريز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکيو جګړو کې د احمدشاه ترشا ليدل کېږي. احمدشاه هم دده د زيار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سېمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، ورو بښله.

خو، شاه ولي خان له هراته مروې ته ورسېد او له هغه ځايه ميمنې، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې دغه سېمې يې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران يې پرې وټاکل.

شاه وليخان چې بلخ ته راغی يو لښکر يې تا شقرغان او ايبک ته تر باميانه ولېږه، دلښکر مشر ته يې لارښوونه وکړه چې په نوموړيو ځايو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د ماليو د ورکړې له پاره آر کېدي. وروسته شاه وليخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت؛ تر بدخشانه (فيض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې يې هماغلته هم پلې کړې. شاه وليخان د دغو دوو لويو افغاني ولايتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشيره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چارو تر څنګلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (١١٦٤) کال په وروستيو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه ډېر ترې خوښ و چې دی يې په شمال کې د اوږده يانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله يې په ګلبهار کې يوه ښېرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترڅ کې په خپله خوښه کړې وه؛ ورو بښله.

---

(١) مجمل، ٩٠مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦٥) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، ډهلي دربار ته سفیر لیږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦٥) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سرتېري ښه په دم کې وو او کالنی دري میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکراسونو هم د اوړي واښه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسی عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولیږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پوربووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تر دې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننوت، د کشمېر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پرځای کولو وروسته یې، کوچنی خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې تو پیر وشي) نایب الحکومه او سکجېون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجېون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختېې) له مخې دروهن و بې پته سرۍ و چې څه موده وروسته یې د دروهې او تګی په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښوره لاهور ته لاړ، معين الملک ميرمنو چې پلار يې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب ځلورسهمې ترې لاړې وې (۱۱۶۲). داخل وروستي جګړې ته چمتو شو. د هغه سپاه سالار «راجاګورامل» له سينده تېر او شاهدرې ته نږدې يې اړه ونيوه. همدا چې احمدشاه راورسېد، کلکه جګړه ونښته، ښکاره ده چې بری د افغاني اوردو واو د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري يې وتښتېدل او معين الملک خان سپارلو ته اړ شو، مفتي عبدالله يې د احمدشاه اوردو ته ورولېږه او د شاه وليخان په منځګړتوب يې ښتنه وغوښته، احمدشاه پر ښېښه سريېره دی يوځل بيا د افغانستان د پنجاب د نايب الحکومه په توګه وټاکه، ميرمنو هم خپله خونديينه چې څه د پاسه لس ميليونه روپۍ وې، د ماليو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د ريښتينوالي لوړه يې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننوت؛ د چاروسمون يې پيل کړ او کلندر خان افغان يې له يوه ليک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې ليکل شوې وې، ډيلي دربار ته ولېږه. د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه يې هېره شوې نه وه او بيا يې له افغانانو سره جګړه نه غوښته، د احمدشاه دراني ورانديځ يې واخيست او ويې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمير دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو ترسمون وروسته د سند د ښي اړخ کڅونو د چارو د سمبالتيا له پاره له اباسينه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سهمې يې له دېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړيو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو، ګرنيزو توکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځينې آرونه يې وټاکل چې «د ګروال ميلسن» و «محمد حيات» يې يادونه کوي. همدا راز دغه وروستي مؤرخ په نوموړيو افغاني سهمو کې د احمدشاه د ځينو آرونو نومونه اخلي. لکه: احمدشاه د ګنداپوريو او اپرېديو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړي ډلې وسله وال (۱۲) زره او د دويمې (۱۹) زره وټاکل شول. يا دا چې پر (۱۱۸۱) کال يې د مياوالې د سهمې د يوې کولبې ځمکې (نږدې ځلوېښت جريبه) ماليه «يوه» روپۍ وټاکله. همدا راز يې له مروتو نه د کالني ځمکنې ماليې پرځای دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخيستل. د بنو ماليه يې هم د لښکر د لګښت و خواړو پر شپږ و زرو روپيو سرېېره، د کال (۱۲) زره روپۍ وټاکله.[1] محمد حيات همدا راز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تګ يادونه هم کوي.[2]

احمدشاه د سند د ښيو غاړو ترکتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځايه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتګ سره سم يې د مشهد ولايت د نيولو چارې ترکار لاندې ونيوې.

(۱) حيات، ۴۳۷-۳۱۳-۶۱۵-۵۸۲-۵۲۰ مخونه. (۲) حيات، ۶۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پرشم څپرکی

پینځم یون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جګړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختيز لوري وزګار شوی و، بيا يې لويديځ ته پام او د هېواد د پخوانيو څمکو بيا نيونه يې پيل کړه. له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځايه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي مير علم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونيوه او احمدشاه بې ځنډه ډيله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربيات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جګړو په ترڅ کې جعفر مرمۍ وخوړه او ځای يې اتلس کلن «عباسقلي» ونيو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه ګڼل کېده او ناځاپه هوا سړه او وورښتي شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه يې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سيف الدين» خپل زلمي وراره تېنګار ته هڅاوه. ژمی رالنډېده او د خواړو ، واښو او سوند توکو تنګڅه په مخ کې وه. په ځانګړې توګه چې د نېشاپور د سېمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښيو مشرانو تاړاکونو ددغه ولايت کلي و بانډې رنګې کړې وې. احمدشاه ليده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه يې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شا تګ مخکې يې لارښوونه وکړه چې درانه توپونه چې وړل يې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ويجاړتيا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کارېزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خواته راوګرځېد. له هرات نه د تېرېدو پرمهال په اوسنی اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخينو د وينا له مخې په يوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اردو ډېرو پوځيانو څارويو په ځيرل شويو ګېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اردو ته د هوساينې لامل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم څپرکی

شپږم يون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نيول

احمدشاه د نېشاپور د پروسږني يانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نيمګړي پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بيا د پلازمېنې له سرتېريو سره وروخوځېد، يوشمېر سپرويي له سپارښتنې سره سم، هر يوه له ځان سره د کابل په تيږه دوه نيم چارکه چوون هم واخيستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم يې د کلاتړوونکيو توپونو جوړو ونکيو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځايه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوايي سيمه يې اډه وټاکله. دا مهال د ړانده شاهرخ (د ميرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراسانی لمسی) خپلچاري نايب السلطنه «اميرعلم خزيمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسريو چارواکيو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ وېست او جګړه ونښته، خو پرګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوړ نهونې څرګنداوی يې وکړ. احمدشاه د خپل پخواني سياسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا يې د مشهد نايب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګيا شو او افغان نورمحمد خان يې په ښکاره د شاهرخ مرستيال، خو په مانا کې د خوراسان ولايت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې يې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې له مشهده پیلې او د هرات اړوند یې دي.

احمدشاه له دغه ځایه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» له پينځو زرو سپرو سره د شاهرود، بستام او سبزوار د نیولو لپاره ولیږه، نوموړي د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لوېې چاونۍ ته راستون شو. د ځینو د وینا له مخې په دغه یانه کې د شاه پسند سپرو ډلو د خزر د کځونو د خپلواک واکمن حسن خان کاجار له ځواکونو سره د «مزینان» پردښته په ناڅاپي توگه ټکر وکړ، تر دې پيښې وروسته احمدشاه له مشهده ووت او د نیشاپور پر لوري روان شو، همدا چې نیشاپور ته ورسېد، عباس قلي بیا نارامه شو او احمدشاه د افغاني، یا د سلطان محمد د وینا له مخې د پېرنگي کاریوهانو په مرسته یو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپايي کارکوونکيو شته والی له منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې ده د نیشاپور نیونې او د پروسېن سپکاوي د لرې کولو له پاره درون توپ جوړ کړ. احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان له څنگه دا ازغي لرې کړي، په دې توگه د ډبوالونو جگړه پیل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو «چې د ځینو مبالغه خوښوونکیو مؤرخینو په وینا یې یوه مرمۍ د کابل په تیره دوولس نیم منه کېده» د ښار کلکې سېمې ونړول شوې.

نیشاپوریانو «چې له پخوا راهیسې یې له احمدشاه سره د جگړې هوډ نه و» عباسقلي خان سپارنې ته اړ ویست، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځایونو غوره برخې ړنگې شوې وې. په هر ډول، احمدشاه چې زړور مېړونه یې روزل، عباس قلي یې هم و نازاوه؛ د ځان له خوا یې د نیشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تېرېې غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمدشاه د کورنیو چارو د سمون له پاره ښه وزگار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بیرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سیاسي او اداري یووالی و، په ښه توگه بشپړه کړه، اوس چې له جیحونه تر عمان او له ستلجه تر سیستان پورې ده په هېواد کې گڼل کېدل، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراری سره د خپلو اته کلنو هڅو پایله ترلاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمدشاه په خپله د دغه جغرافيايي نقشه کې د هېواد یوه غرنۍ سیمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت یې نه لاره؛ هیره کړې وه، ځکه چې له څو پېړیو راهیسې، له گوډ تیمور پر ته چا د افغانستان د دغې پر زره پورې سیمې یادونه کړې نه ده.

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و، خو د پېښو بهیر تر دې نور کرار پرې نه ښوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دیرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډیلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لري کول، موږ د احمدشاه مهال داسي خبري پېژنو چي دده د پاچاهی تر پایه یې هغه واک چي لا رویې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چي شپږویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو رېښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندي په ترڅ کي مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پرځای ټاکه، په همدي توگه چي د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې هوښیاري مور «مغولاني بېگم» واوښي خواجه موسی په مرستـه د غـه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میرمؤمن ژوند لنډو او تر مړیني وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېگم ترمنځ شخړي پیل او د حکومت چاري گډي وډي شوي، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توگه ټاکلی وروليږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پوري ناخوښیو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحکومه مرستیال طره باز خان ، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړې وه چې امان خان یې له سمولو بېجوکې شو، د دغه تاو تریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا، د اصف جاه د لمسي او د خان پیروز جنګ د زوی شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پیروز جنګ (١) پټې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې او به خړې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تګی یرغمل او نومیالی بلواګر «آدینه بېګ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (١١٧٠) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د دریو میلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجېون» د خپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي، سکجېون د مېلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناڅوانۍ سره بندي او وواژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ١١٧٠ کال یې په کندهار کې پوځ «تیارسئ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داځل پرغز نیولی و او غوښتل یې ژر تر ژره بلوائي ته وروړسېږي، ځکه یې د

(١) غازي الدین زړور، زړېوه، شاعر او ښه لیکونکی، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګټې او نامه ډېر وږی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابومنصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوي کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهټیان له شاه سره جګړې ته راوبلل؛ په سکندره کې یې ولوته اود پاچاه مور یې ړنده کړه، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه «دویم عالمګیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا د هند د اسلامي دولت د ړنګولو، مرهټیان زړور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو، بیا یې ښه ورځ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ و تیاره ګوټ کې له نړۍ نه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانیو یونونو پر توپیر، د بلوچستان لارونیوه او د لارو پر ناورتیا سربېره د بلوچستان له شمالي سېمو څخه سند ته واوښت [۱] او چې له اندسه تېر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دا مهال آدینه بېگ د پېښې پر ارزښت وپوهېد او لیدل یې چې هند دولت و وزیر غازي الدین له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته یې د هوښیارۍ کار وګاڼه: لاهور یې خوشې کړ او د هانسي د ېوال خواته لاړ، خو احمدشاه یوازې د پنجاب سمون نه غوښت، د هغه هیله دا وه چې د ډیلي دربار له ناوړه څېړو څخه پاک او د هند شاهنشاه لاړې ته له راوستو سره، پیاوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړي پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بیا له ستلجه پورېووت، دا مهال د «نورالدینخان بامېزي» تر مشرۍ لاندې کشمیر ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمیر ته ورسېد، بلواګر یې وشنل، مستوفي سکجېون یې ونیو او بندي یې لاهور ته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولایت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ویې نه غوښتل، یا یې ونه شو کړای چې مخنیوي ته راوړاندې شي، ځکه یې د هر کلي لار ونیوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشرانو د پر تاوده ښکار هېدل، له دې ډلي څخه د اصالت خان یوسفزي زوی «نجیب خان- نواب نجیب الدوله بهادر» چې د وزیر غازي الدین له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سېمه کې له احمدشاه سره مل شو. [۲] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومیالیو سرونو کې ګڼل کېده، له

---

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن لیکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ۶٤-۷٦ مخونه.

(۲) په پیل کې نجیب الدوله د روهیله له مشرانو حافظ رحمت خان و دوندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم یې نه لاره، د هندي احمدشاه وزیر «غازي الدین» ډیلي ته راوغوښت او خپل سیال ابومنصور خان صفدرجنګ ته یې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترڅ کې چې وشوې نجیب خان، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي، تر دې وروروسته «نجیب خان د نجیب الدوله و اقطاع بهترګده نوم وګاته. وزیر غازي الدین دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنیوي ته ورولېږه، خو نجیب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دی په ډیلي کې د هندوستان امیرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجیب الدوله د ژوندانه تر پایه د دې لویې څوکۍ څښتن و. دی سپېنږیری او زړور سړی و او د ډیلي د دښمنو او مرهټیانو په جګړو کې یې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جهانو نومیالي مشر «سورج مل» چې د هندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټیانو پلوی و، هم په پای کې د نجیب الدوله له خوا ووژل شو او ځای یې زوی «جواهر سنګ» ته پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، ده د «پاني پت» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زيات کړه چې افغاني وينه يې په رګونو کې چلېږي.

احمدشاه له ډيلي نه دبرش ميله لرې و چې په «بسونيت» کې يې وزير غازي الدين د هند دولت په نامه هر کلی وکړ او د ډيلي د سياسي تېروتنې ښېنه يې وغوښته، احمدشاه د هند ولت د دغه پوځي لښکر غځونې د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزير خپله بې جوکۍ وښوده او احمدشاه مخ پر ډيلي وخوځېد.

د ډيلي په پنځلس ميلۍ کې د هندوستان شاهنشاه دويم عالمګير «محمد عزيزالدين» د احمدشاه ليدو ته وروړسېد او احمدشاه د جمادی الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډيلي ښار ورننوت، دويم عالمګير چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره يې خپلوي ښه ګڼله، ځکه يې دخپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تيمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزير الممالک قمرالدين خان زوی نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجيب الدوله يې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه يوه مياشت وخو ورځې په ډيلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا يې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هنديانو په وينا دوه سوه مېليونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سيوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زريز افغان اوردو نه يې چې تر سېزونکي لمر لاندې يې سلګونه ميله لار وهلې او اوس يې ددوی په ګروهه د نيول شوي هېواد د پانګو منځي او زېرمه په لاس کې وه؛ هيڅېول زيان ونه زغامه، خو په خواشينۍ سره چې د کرکې جتيانو له سېمو نه ډيلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډيلي د ځينو بدغوښتونکيو د لاسوهنو او د اوردو له امله د احمدشاه پرهوډ سربېره دغه او تا بل ډول شوه.

(۱) نظام الدوله د هند د وزير الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدين خان زوي دی، پلار يې د بهادر شاه او فرخ سير له مهاله تر محمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لويو چارواکيو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا يو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان اميرالامرا رتبې ته رسېدلی و او دا دی يو ځل بيا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو د هغه يوګڼ شمېر پيسې هم د احمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزیر غازي الدين د دويم عالمگیر له زوی شاهزي هدایت بخش او د هغه له زوم میرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او یوې پوځي ډلې په ملتیا د مالیو راټولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگښ د احمدشاه په نامه سرې او شتمنی ورکړې او غازي الدين او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربرید کې جگړې ته چمتو شو، خو روهیله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پنځوسو زرو روپیو ورکړې ته یې اړ ويست. غازي الدين پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته یې ورتگ وځنډاوه. له ډېلي څخه احمدشاه لېدل چې د هند سلطنت چارواکیو د لاسوهنو له امله «په ځانگړې توگه» له سهیله ترگواښ لاندې دي.

د احمدشاه سیاسي تګلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسني دولت پیاوړی او تر ملاتړ لاندې یې ونیسي، ځکه یې د هغه د دښمنو د ځپلو پرېکړه وکړه. هندیان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې ورواچوي چې ولې یې د هندوستان پاچاهي له یوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه یوه بل پیاوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېدای شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختیزو ولایتونو د اوتاله په پام کې نیولو سره سم، همدا سیاسي چلند وړ گاڼه، سربېره پر دې یې د پاچاهۍ له گدۍ څخه د یوه داسې پاچاه راغورځول چې ده ته یې ځان سپارلی و، له مېړاني لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله یې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پیل کې له ډېلي نه راروان شو او د ډېلي له ډېرش میلی څخه یې د جټانو له خوا د نیولیو کلاوو پر بیا نیونه پیل وکړ او د «دیلم گدهـ» چاونی او «مېترا» منځې تر نیولو وروسته د «اگرې» تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه اډه په اکبرآباد کې وه او سپاه سالار یې د جټانو په سېمو کې وراندې تلو چې له هندیانو نه افغاني اوردو ته «کالیره» ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان یې مات کړي او ډارولي وو، مخ پر شمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجیب الدوله د ډېلي ترڅنگ د «تالاب مقصود» په سېمه کې هرکلي ته ورغلل. دا مهال د محمد شاه گورگاني مېرمن «صاحبه محل» له خپلې بن «ملکه زماني» سره چې ترور لور یې هم وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډیلي ژوند یې تریخ گانه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر یې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسین په وینا تر واده وروسته یې ناوې، خوابنې او ملکه زماني گرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له ډیلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلجکځوونو ته راورسېد، «عبدالصمد خان ممن زی» یې د هغه ځای «سرهند» پرحکومت وټاکه چې پنجاب تر اوبو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز یې په لومړۍ دوآبه کې «د ستلج وبیاه ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نایب الحکومه توب یې د هغه ځای د پخواني نایب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاوه.

احمدشاه لاهور ته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سیکهانو ځینې نوي منځته راغلې ډلې بیا بلوا او وراني غواړي، نو شاهزی تیمور یې د پنجاب، ملتان و سند د نایب الحکومه په توگه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته یې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواگرو سیکهانو غورزونه تا وکړي. بلند خان سدوزی یې هم د کشمیر حکومت ته ولېږه او نورالدین یې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۰ کال پای» چې یو لوی هیواد یې د پاچاهۍ تر سیوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريږ دېرشم څپرکی

اتم يون (۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال

د بلوچستان د نايب الحکومه «نصيرخان» ګواښ، د پانيپت جګړه، د هندوستان نيول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختيزو ولايونو کې ژورې پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتګ يوه مياشت نه کېده چې پنجاب بلوا پيل کړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سياسي او ټاکلي د دوو بلواګرو کړنو ځانګړی اغېز لاره، دا دواړه چې پرموخو يې سرېېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند ګوښه شوی وزير د پيروز جنګ زوی غازي الدين او نوماند آدينه بېګ وو. د هند و پنجاب ډاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلي کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهيسې د «سيک» د نويو ټوکېدليو ډلو اورني ناتار ګواښه. سيکانو د مذهبي تاو تريخوالي ترخمار لاندې لويه تولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب[1] ما نيز اغېز مخ پورته او د خپلو پلويانو

(۱) «نانک ګرو» د سيک مذهب بنسټ اېښوونکی د نهمې هجري پېړۍ پر پای د راوې په کڅونو کې وزېږېد، د بېديان د پور او د کهتريانو د ډلې اړوند و چې لومړی يې د افغاني شاهنشاه ابراهيم شاه ------>>

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا یله د هر هغه څواک جګړې ته د سرسپارنې تر برید ه چمتو وه چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

دمعین الملک میر منو او د هغه د زوی میر مومن د حکومت پر مهال سربېره، ددې دلې په اړه د هغوی د کارکوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی یې پاڅو وچاودون ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پخوا نه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغې جوړې سیاست بنه پایله ورنه کړه، د زور لارې یې ونیوه او د پنجاب پوځې څواک ته یې واک ورکړ چې په امرتسر کې د هغوی ځالې ړنګې او په وسله واله توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون منلی و او د خپلو موخو له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي ورتیا سیک دلو ته وراندې کړه، سیکانو په خوښۍ واخیسته او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کوماندانې ومنله، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا ورو ببښي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سرې لارې مات کړي، ځکه یې هغه د پنجاب دنایب الحکومه شاهزي تیمور له خوا د دوآبې (د تسلیج وبیاه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکې ځنګل» ته یې رسمې فرمان ورواستاوه. آدینه هم د ورې لېږه په ځبر په

-------->> دولت خان سره د خواړو د کاز ګرونکې او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته ځپله شو.

نانک د خدای پر یووالي ، د محمدي شرعې پر چارو له پوه کالیوت نه دار وا وتلو او بل ته یې پر نېو تلو. مزیو، دیوتا او د مخلوق په توګه د هیندوانو پر د ډیرانو ګروهن و. حلول و یووالی بوتان وبوتځونو نه او شراب و د خوک غوښه یې نه منل او د ژوبو ربړول یې نه خوښول. تسبیح یې په لاس کې او زنار یې پر غاړه و. د پنجاب دجټانو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لاربېوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لویوالي او سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د یووالي په اړه دي، نانک وایي: نبیان. ولیان. او تاران له رښتینې بنده ګۍ نه بشپړ تابه ته رسېدلي او هر څوک چې وغواړي له دې لارې بشپړ بدای شي. تر نانک وروسته یې تګلار واوبته او مریدانو یې دغو بنې خوړل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهنو دېر شول او پر یوولسمه یې ببلاړې پیل کړه. د نانک وروستې له منځبي لاربېوونې نه د سیاست دګر ته ورننوتل او د سمو جېر بېښترنو لکه د زېرمو، غوجلو، وسلو، سرتېرو، کارکوونکیو او ګېر د چارو پر سمبالتیا لګیا شول. ملګري یې د خلیفه په لار کې بلهارې او دهغه د زېرمې له پاره غلا خپله فریضه وګڼله، له همدې امله سیکان د جوړکې او ځواک خاوندان شول دا ددوي شعار و چې په غوره ببیه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو= خلیفه نانک) ته دعا ووایي او پرېکړه وکړي. دغې ګروهې ددوی په سترو سیاسي او پوځي ګامونو کې څرګند اغېز لاره.

پر یولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تېغ بهادر» د عالمګیر په امر ووژل شو او نور د پر ملګرې یې د بهادرشاه او فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وټکول. تر احمدشاه وروسته سیکانو په پنجاب ،کشمیر و پېښور کې پر مغنګ وکړ او یو دولت یې جوړ کړ. تر هغې چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرېدومانه او پهدوآبه کې یې پرخپل کار پیل وکړ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه، سپاه سالار لښکر وېستلو ته اړ شو. آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړې توګه «جالندر» لوټلی و، تردې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د ځوله امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګواښ تر پنجاب ستر و، د اورنګزېب د پاچاهۍ په پېر کې «سېواجي» نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو، دغه حکومت د اورنګزېب تر مړینې وروسته «چې د هندي بابریانو د کورنۍ پرځېدل پیلېږي»؛ په چټکۍ وده وکړه، ترهغې چې لا د پرش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نېژدې د سهیلي هند ټاپو وزمی ونیو او نن یې پاچاه «بالاجي پیشوا» د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې ونډې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې ډیلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پرمهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې ډیلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سیمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د وړسېمو په توګه ورته وښودې، سربېره پر دې یې د ډیلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند ستر ځواکونه وو دغه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر «اوده» ولایت پورې او بل خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لوري غځېده، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال «پیشوا» د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور «راګونات راو» (راګوبا) پرغاړه لرله او پرغازي الدین سربېره، سندیا، هولکر، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سیمې ته د نوموړي اوردو له راتګ سره سم، «سورج مل» د مخکښي ترون له مخې مرستې ته وروړانګل راګوبا د ډیلي سیمو ته ترارسېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د «جنګورا» ترمشرۍ لاندې يو لښکر کيڼ خوا د اجمير سيمو ته ولېږد، دويم لښکر يې د «سندياد تا» تر مشرۍ لاندې مخ پر پنجاب وخوځېد او لويه برخه له راګوباسره د ډيلي منځي ته روانه شوه.

دا مهال د مرهټيانو اوردو ټول منځنى هند ويرولي و او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډيلي په سهيل ولويديځ کې د دې سيمې ستړې ځانګې وې له دوى سره په خوښه اويا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، يوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجيب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا تينګه کړه او د دېوالونو جګړه ونښته، د دغه لوى اوردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې خرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ويجاړې او سمدلاسه د افغانستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجيب الدوله دومره مېړنى تينګار وکړ چې راګوبا ومنله که دې ډيلي خوشي کړي نو د کاله لورې ته لار به ورته پرانيستې پرېږدي. نجيب الدوله اړ و چې ډيلي پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهټيانو ډيلي ونيوه، څه موده وروسته اجمير ته لېږل شوى لښکر د ډيلي لويې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکر ې خورا ناګار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغى د افغاني ساتونکيو سرتېريو يو دېوال يې مخې ته راڅرګند شو، دا خوراکوچنۍ پوځي ډله وه چې ستر ګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوى لارښوونه يې کوله د هغه پېر يو زړور و کرکجن افغان و، دا سړى په سرهند کې داحمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان مومن زى و چې په جګړه کې يې د مېړانې او زړورتيا له امله «لېونى» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او داحمدشاه دراڅرګندېدو په لومړيو کې يې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځواک سره يو ځاى شو.

په هر ډول، جګړه پيل، افغاني ډله تار ومار او عبدالصمد چې توره يې په لاس کې وه د جګړې پر ډګر يرغمل شو.

په سرهند کې د آدينه ځواکونه د مرهټيانو هر کلي ته راورسېدل او يو ځاى له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت يې څاره، د مرهټي اوردو د ډېرښت او سيمه يز دښمن (سيک) دشته والي له امله اړ شو چې د ښڅېړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پر شا شي، څکه له شاهزي تيمور سره «چارمحل» و «زين آباد» ته لاړ. سنديا په بېړه لاهور ونيو او پر شاهزي پسې يې واچول، سپاه سالار چې داحمدشاه له خوا د «شيرجنګ» په نامه غږ ورته کېده، دلته يې خپله ټوله پوځي پوهه او وړتيا وکاروله خو پوه شو چې د شمېر لږ والى يې د ساتنې مخنيوى کوى، څکه پېښور ته پر شا شو او د مرهټيانو بې سرو پښو اوردو له سنده تر اټکه د اباسين ټول کيڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ستلج بنې کښتونه ونیول او منځني یې ور تالا کړل.

سندیا، آدینه بېگ په پنجاب کې د مرهټیانو نایب الحکومه وټاکه، د دهم ومنله چې د کال به اووه میلیونه او پینځه سوه زره روپۍ د مالیو پر ځای د مرهټیانو خزانې ته ورکوي. د مرهټیانو یو جنرال «پټهیل» له یو شمیر سرتېرو سره په اټک کې د اباسین سر برید ساتونکی وټاکل شو. بلواګرو سیکانو په پنجاب کې له هیڅ ډول وراني نه مخ ونه ګرځاوه.

تر دې وروسته سندیا له ستلجه پورېووت او د سارنپور لوری یې ونیو، ځکه چې غازي الدین له مرهټه جګړه مارو سره د نجیب الدوله جګړې ته تللی و او نجیب الدوله د انتربیدار وند د ګنګ په کږ (سکرټال) کې د هغه مخنیوی کاوه.

سندیانو غوښتل چې د نجیب الدوله له ماتولو سره د هند کار یو مخیز پای ته ورسوري. نجیب الدوله او افغاني روهیله سردارانو په لکنهو کې نوموړي موخې شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب یې پر اوده ولایت د مرهټیانو له یرغله وویراوه او مرسته یې تري وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکې ګواښ یې ننګیره او د مرهټیانو د مرستې لیکونه یې بې عبر ګونه پرې ایښي وو، چټک له خپل پوځي ځواک سره د جګړې سېمې ته ورسېد او د نجیب الدوله لوری یې سم کړ. [1] تر دې وروسته د دوارو خواوو ځواکونه لږ څه اندول شول خو چې سندیا د غازي الدین څنګ ته راغی، د مخامخ لوري تله یې بسپکه کړه. له بنه مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او پښې یې وربېږد بدې.

---

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولایت کې د هغه ځای ناستی و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پت په جګړه کې یې وکړل ډېر ژر یې د افغان احمدشاه له خواد فرزند خان او د هند رستم بل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاټه، سرېېره پر دې «کوری چکله» نومې سېمه ورو بښل شوه. شجاع الدوله زړور و ویښ خو ډېر ځان خوبښې سړی و، له همدغه امله یې ځینې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته یې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پیل کې د خپل تره زوی محمد قلیخان د حکومت پر سېمه «الله آباد» یرغل وروړ، هغه یې ونیو او ویې واژه. کله چې د بنګال مشر میر قاسم له کمپنۍ څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی. شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انګریزانو سره تر جګړې وروسته یې لا مله میرونیو او شتمنې یې تري ګرنهه کړه. شجاع الدوله تر ماتې وروسته د خپل هېواد د بیا نیولو له پاره د انګریز ملګرتیا ته اړ شو. خو د نورو اسلامي ولایتونو د ساتنې پر ځای یې د پیاوري افغاني ولایت (کترا) د نسکورولو تابیا وکړه او له انګریزي سرتېرو سره یې یو ځای تر ډېره هغه ودان ولایت ړنګ؛ نومیالی حافظ رحمت خان یې شهید؛ فیض الله خان روهیله یې پسې واخیست او ټول هغه لوری کهول یې بندي او وشانه. جنرال جانکین له فیض الله خان سره پخلا و پوازې رامپور و څو کوچني ځایونه یې ورته پرې ښوول. خو شجاع الدوله د کترا سېمه ونیوه او په ناروغۍ کې اودې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوی میرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواده څه ګټه پورته نه کړه.

خو احمدشاه دا غږ دوو کلنو پېښو په ترڅ کې چېرته وا و څه یې کړل؟ احمدشاه د ډیلي د (۱۱۷۰) کال تر پایته وروسته نوی کندهار ته راغلی و چې پر ۱۱۷۱ کال یې د سیکانو او آدینه بېګ را واورېده. هر څومره چې احمدشاه د سیکانو راتلونکی ګړابې اټکلاوه خو دا چې نوی کندهار ته رارسېدلی او ډېری پوځیان یې ارزلي او له ډیلي خوا د سپاه سالار جهانخان پر بوهه او ورتیا وادمن و، سمدلاسه یې د پنجاب د چارو سمون هغه ته پرېښود. بل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په خپله پنجاب ته تګ په پام کې لاره او سمدلاسه یې په ډیلي یې د مرهټیانو یرغل واورېد. د پوځي پانه ییزې لاربنوونه یې وکړه. خو دا مهال یوې کورنۍ خراشینونکې ستونزې پنجاب ته د ده د سملاسي تګ مخه ونیوه. دا لا هغه خپلسري وه چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه. نصیرخان یو پوه سړی، زړور افسر او د احمدشاه یو سرسپاری جنګیالی و چې د خراسان و هند په جګړه ییزو هڅو کې یې د خپلې ریښتینوالي آزموینه ورکړې وه. خو د پېښو له امله په شخصیتونو کې د ګروهې او موخې اوړون کېدونکی دی. نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډۍ، د مرهټیانو د یرغل او د شاهزي تیمور و سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي پانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ ګډون وکړي. نصیرخان د خپل دغه کار و مخنیوي آر له مخې د شپږ زریز بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند وښېنه وراندې نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې پېښې د جاجلوله پاره له کندهار درباره لېږل شوی و، د دښمن چلند پیل کړ او د کلات په (۶۹) میلي شمالي سیمه کې «مستونګ» ته نږدې یې له ډېرو سرتېریو سره د احمدشاه دراليږلي افسر مخه ونیوه، نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پر ته له یوې ډلې بدرګې پوځیانو بل څه ورسره نه وو، خو بیا یې هم ونه غوښتل چې بې جګړې وتښتي. د نصیرخان د ګنو او چمتو لښکرو پر وړاندې ددغه افسر ماتې هرو مرو وه، تر یوې جګړې وروسته افسر شاته ستون شو. نصیرخان د خپل دغه چلند د پایلې د څرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ کې مېشت شو.

احمدشاه ددې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زریز لښکر سره له کندهاره وخوځېد. نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو. دا زوړ پوځي چې په لومړ کې لوېدلی و، خپل ټول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه. خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو. احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښود؛ په بیړه یې وڅاره او په کلات کې یې ښار بند کړ. نصیر چې د پنجاب و هندوستان په ښخړو پوه و، دا یې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غوندې بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او یو مخیزه کړي. ځکه یې په ښپږ زغم پرساتنه ټینګار کاوه. د کلات د کلا کلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم دده له ټینګار سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته کوله.

احمدشاه په خورا سره سینه له ښاره راتاو شو او د یوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزي تیمور وسپاه سالار زړونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له ښکاره سوړوالي نه ونګېر له چې له هغه سره هم د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي ښوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیرخان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او دده ځپل هرو، مرو دي، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې داحمدشاه په بدرګه کې دخپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې ورانديځ مخکې کړي. نصیرخان په دغه ورانديځ کې ومنله چې د پخوا غونډې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې څنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان د هغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وبانېه؛ د هغه ورانديځ یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

---

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وراندې د نصیرخان وروستی سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و او د تیمورشاه پرمهال چې دی ژوندي و، له منننې یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷هـ) چې د افغانستان دولت واوږېدل چې د نصیرخان یو ورارہ د هغه د زوي محمود پر وړاندې لویې او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختارالدوله شیرمحمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړوونکي یې کلکوګواښ او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پرځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له ار سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل ورور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هرکلي ته راووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او والي او تاکلي سرتېري یې وراندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکري راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او برید یې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نېولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګڼو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده. «کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې»

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ تړون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګاډي پټلۍ او تېلګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، برېتانوي بلوچستان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نېږدې و. خو نورالدین چې له اباسینه راتېر شو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، ده وکړای شول چې بې خنده د چناب کڅ ته ورسېږي او «وزیرآباد» ته ورکوز شي، ځکه چې ده د احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهتیانو مخې ته وروتل ور نه ګڼل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر لاتګ وروسته د بولان له تنګي څخه سند ته ورننووت او یو مخیز مخ پر شمال د اباسین بنیو کڅونو ته وخوځېد، له پېښوره یې سپاه سالار وشاهزی تیمورشا د هغوی له ملو سره ته ور سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیر آباد کې له مخکینی ډلې سره یو ځای شو. دا مهال د احمدشاه د اردو شاتني ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې ده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلې وې.

د مرهتیانو پوځي سربرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اورېدو وروسته یو مخیز د اندس له کڅونو لاهور ته پر شا شول. لاهور د مرهتي «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سر تېریو سره د سندیا له ځواکونو سره د یو ځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پرځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل تولنه لښکر سره چې د رېګونې تولګي یې د برشو زرو جنګیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب درې» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهتیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي یانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکرتال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندۍ او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پر جګړه لګیا وو، په بیړه یې له لوري سره د سولې خبرې پیل؛ سملاسي اوربند ټینګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډیلي او سندیا د مرهتیانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډیلي ته ورسېد د هند پاچاه دویم عالمګیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یوړ او خپل ماما د عالمګیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پرځای یې د اورنګزیب لمسی د کام بخش زوی «محی السنه» تش په نامه پر پاچاهي وټاکه او د وزارت تر نامه لاندې یې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونیول، تر شا یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټیانو دویم پوځ د «هلارو هلکر» تر مشرۍ لاندې راوخوځېد او په ډهلي کې غازي الدین و جنګوزاو پوځې پښتنو والۍ ونیو. راګوریا هم ځنډ موده وروانډې د مرهټیانو هم واده ته راستون شوی و.

احمدشاه په سارنپور کې وچې سپاه سالار نجیب الدوله او د کترا د سیمې مشر سعدالله خان روهیله[1] له ځینو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهیله زوی او د پر ځای ناستی اورند دی. نیکه یې د فرخ سیر پر مهال د افغانستان له ځینو ګرځیزو ولایت (مراد آباد، بریلي) په دغه کاله لوبان دوه وروڼه رو چې پر شاه عالم او پل حسن خان نومېده، شاه عالم د داود و حافظ رحمت خان په نوم نو دوه زامن او حسن خان د دوندي خان په نامه یو زوی لاره. داود د کټهاون د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د هغه په لاس ووژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تولی مشر په رتبه د مراد آباد د نایب الحکومه د لکنهو د عظمت الله خان قاضي زاده په مرګه کې ونیول شو او څه موده وروسته یې له ډهلي دربار سره اړیکې ومونډل. د علي محمد روتیا ددې لامل شوه چې پښتانې افسرانو کې وځل شي. ده په هغه جګړه کې چې د بارهه سادات د ډلواکرو پر وړاندې یې وکړه، د هند صدراعظم قمرالدین خان له خوا یې د «نواب» لقب او پنځه زریزه رتبه واخیسته. څه موده وروسته وزیر دې کړه کړ او د دواړو خواوو تر منځ جګړه ونښته، خو علي محمد خان د وزیر د میرمنې د «شولاپري» په منځګړتیا سوله وکړه او د وزیر زوی میرصدرالدین یې زوم شو. علي محمد خان پیاوړي سرتېري راټول او د پلار وژونکي د کماون راجا یې مات او باج ورکوونکو ته یې اړ ویست.

د علي محمد خان د حکومت منځنی اټواله وه. په هغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابو منصور صفدر جنګ له سر یو سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې، د علي محمد خان جګړې ته وروړاندې شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی یې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولایت یې چې د علي محمد خان د حکومت سیمه وه د عظمت الله زوی فریدالدین ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج ورواوښت، علي محمد خان له دغو شیبو نه ګټه واخیسته او له سرهنده کترا ته راغی، د هغه ولایت تولې سیمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بریلي، شاهجهانپور او نورې یې ونیوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښیار، جنګیالی او مدنیت روزونکی سړی و، دا نوالي ښار ده ودان کړی و چې له شجاع الدوله سره په جګړه کې ړنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی یې سعدالله خان پر ځای کېناست. د علي محمد خان نور زامن عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله یار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندی خان د سپاه سالار، ملا سردارخان د وسله تون د مشر و فتح خان د میرسامان په توګه ټاکلي او خپل زامن یې هغوی ته سپارلي وو چې دده تر مړینې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حدیقة الاقالیم» کې یې بڼه داسې راښیي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی یری، سپین پوستکی توره درې ګوتې اوږده ږیره، تر شونډو خړېیلي برېتونه، رانجه کړې سترګې او سپین کالي یې وو، خورا درون و ښاغلی ښکارېده چې پر مخ یې د دار و غم نښه نه برېښېده.

سعدالله د پلار پر ځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدین چې له ډهلي یې رالیږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قایم جنګ بنګښ چې یې لامله یې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دریم د هند سپاه سالار صفدرجنګ یې چې فرخ آباد ته یې د قایم جنګ د زوی احمدخان پر وړاندې لښکر رالیږلی و؛ له منځه یوړ. دده مشران وروڼه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل «دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو» د کترا مالیې پر دریو اړو مشرانو ورونو وویشل شوې چې هر یوه ته د کال یو میلیون و درې سوه زره روپۍ وټاکل شوې.

-------- ‹‹

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې عنایت خان، دوندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېرو په ملتیا احمدشاه ته راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سارنپوره مخ پر ډېلي و خوځېد، سپاه سالار جانخان و شاهزی تیمور چې د مرهټیانو له لاسه یې زړونه له دوره ډک وو، له لسو زرو سرتېرو سره د مخکښ ځواک په توګه وخوځېدل.

د ډېلي د لارې په اوږدو کې د سندیا تاځواکونه چې څه د پاسه اتیا زره تنه وو او افغاني سرتېرو ته ناست وو، جګړې ته راووراندې شول، سپاه سالار جانخان پر ګوابنا کې یرغل پیل وکړ، سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوری کړ او ډېلي ته نېږدې تر «بدني د ګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوږدو راورسېد او ډېر ژر یې سندیا کلابند کړ. په رښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېرو سره د جګړې پر ډګر پلی شوی او تر وروستي سلګۍ پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غونډې له څلورو خواوو چاپېر کړی و؟ د جګړې پایله د مرهټیانو او سندیا تا د اوردو تولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره وتښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لویه بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازي الدین و جنګوراو چې په ډېلي کې د مرهټیانو د اوردو شاتني وو، د لومړي لیکې د تارومار ېدو تر اورېدو وروسته یې بې ډېل وځنده ډېلي خوشې او مخ پر سهیل د

-------›› سعدالله خان د پاني پت په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، ورونه یې عبدالله خان، مرتضی خان والله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنی نومیالي لویان سپاه سالار دوندي خان، وسله مشر ملاسردار خان و میرساماان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنی له سرتېرو سره پر کترا وروډانګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانی ړنګې او یو لوی کهول یې یرغمل وخپلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه؛ ارزښتمن کتابتون یې لاره او ډېر زامن یې دده د غوره روزنې تر سیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وښبل او د پاني پت تر جګړې وروسته یې «اټاوه» سیمه ده ته وروښله. حافظ د ژوندانه پر (۶۷) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سید الطاف علي «د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جتانو سېمې ته وتښتېدل. خو د مرهټيانو دويم لښکر د جمنا کيڼ اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدنې» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه يې چې څه د پاسه پينځلس زره سپاره يې لرل د پلازمېنې د څواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهټيانو د دويم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړی جنرال د شپې په تياره ډېلي ته ورسېد او پر دويمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې يې ناڅاپي شبخون پيل کړ، په څو ګېنټو کې د دښمن ټول اوردو تيت او ووژل شو او مشر يې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهټيو څرک پاتې نه و خو لاتر اوسه يې څواکمن دولت تر شا ولاړو.

احمدشاه د دښمن ترماتې او دهغه داوردو د زېرمو اولوښيو ترنيولو وروسته ډېلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبرشول، ژر يې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جيپور» و «ماروار» راجان تر ټولو لومړي شول، جتيان هم غلي وو اود مرهټيانو د ملګرتيا يې څه نه ويل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتيانو غوړونه تاو کړي نو يو لښکر يې ددوی سېمې ته ولېږه نوموړی تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځې کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښيو سره ونيول شوه. دامهال غازي الدين وسورجمل دواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د بښنې غوښتلو له پاره يې د «حافظ رحمت خان» لمن ونيوه، احمدشاه هم دوي وبښل او په خپله له اوردو سره يوځای د جمنا له ښي اړخ نه کيڼ ته واوښت او د (۷۳) ميلو پر واټن يې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډېلي نه د وتو په ترځ کې هلته د يعقوب علي خان باميزي او نواب محسن الملک تر مشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولايت راجا او د ډېلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ[۱] له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتيريو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(۱) اميرالامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی يې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سير په ملګرتيا يې د معزالدين دزوی شاهزي اعزالدين پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زريزه رتبه او د شمس آباد، بهوج پور و مراد آباد جاګير يې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نايب الحکومه او د لويو سريو په ډله کې شو. ------>

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه لوړمرنی نواب چې د هندوستان له لویو سړیو څخه و او په «سکرتال» کې له مرهټیانو سره جګړې ته چمتو شوی و، د بر و نازاوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زریزې نیم پوځي ډلې د عطا محمد خان، کریمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دا مهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانیپت:

د مرهټیانو د لوړمړي اوردو له ماتې نه لا څلور میاشتې تېرې نه وې چې دویم ځل یې

------- « محمد خان خپل پخوانی دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ، بیا د مالوې نایب الحکومه وټاکل شو او دوه کاله وروسته د ډهلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د یرغل پرمهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه، جنګیالی او مدنیت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمیري څخه د امارت څوکۍ ته ورساوه، همداسې یې خپل اړوند ولایتونه د هند د ودانو ولایتونو پر کچه ودرول. محمد خان د بهوچپور پر سیمه او د ګنګ پر غاړه د خپل پخواني مشر «فرخ سیر» په نامه «فرخ آباد» او د خپل زوی «قایم خان» په نامه «قایم ګنج» ښارونه جوړ کړل، همدا راز یې ورو، ورو د کول یا شاپور له برید ه تر سل و پنځوس میله واټن پورې د محمد آباد، دریا ګنج، خدای ګنج، نبي ګنج، یاقوت ګنج، شمشیر ګنج، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قایم جنګ قایم خان د پلار ورتیا نه لرله او په هغه یې لامله جګړه کې چې د کترا ولایت له مشر افغان سعدالله خان روهیله سره یې وکړه په خپله ووژل شو؛ د شپیو میلیونو روپیو په شاو خوا کې شتمني یې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا ونیول شوه او ګرد کهول یې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او وژل شو. له دغه کهاله څخه یوازې د محمد خان نارو غ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار رښتینی زوی و او د مهال له موندلو سره سم یې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارني سیمه ور ودانګل، د صفدرجنګ نایب راجا ه نولراي «یې وواژه او ولایت یې ونیو. صفدرجنګ د ډهلي له اوردو او جټانو سره جګړې ته وراندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه یرغل وروړ او د هغه پهڅه زریز ساتونکی او خولی پرسر لښکر یې تار و مار کړ او په خپله هم د پیل پر شاتې شو. دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځی لکهنو ونیو او بل لښکر یې الله آباد ته ولېږه، د بنارس راجاګان «بلوند سنګ» و «میرتهې پټ» یې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوردو جګړو په ترځ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټیانو ترمنځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خپل نیم هېواد بایلود، خو د دویم عالمګیر پرمهال یې د امیرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتیا څرګندې تورې وکړې او پرځای یې د احمدشاه له خوا دده نیم هېواد چې دملهارا او مرهټیانو لاس ته ورغلی و بېرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړتیاوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه، د مړانې، ورکړې او ښې ګروهې په اړه یې په تاریخ کې هېښنده کېسې لېکل شوي. تر مړینې وروسته یې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه یې د هغه بلنومونه له مرغلینې جوغې، پګړۍ او تورې سره واخیستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سهیله شمال ته لویه لښکر لېږنه پیل شوه، ددغه اوردو لوی کوماندان د مرهټیانو د پاچاه بالاجي پیشوا د تروور زوی «سېداشیو بهاو» نومېده چې په «باوجي باباده» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې د هندوستان پر پلاز د کېناستو له پاره لېږل شوی و» ، «منځکې یاد شوی «ملاراولکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو گاردي دکني مسلمان او څو نور وو.

ګڼو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لړ نه دی ښودلی.[۱] ، یو او سنی هندي لیکوال یې شمېر له دري سوو تر نه سوو زرو ښیي.[۲] یو بل اوسنی هندي لیکوال یوازې د دغه اوردو د ښځو او پوځیانو شمېر سل زره ټاکي.[۳] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ ویشتونکیو سره یو زرو پېنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غوندې په چټکتیا توپکو وسله وال دوولس پلي زریز کنډکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پټه باز» شمېر لي، ټول اوردو یې یې شمېره او د «مهابارت» تر جګړې وروسته یې ساري ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهټیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ ویشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهټیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوړي پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګښا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلداني یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او باروړونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا ربښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهټیانو برې نه غوښت، ځکه چې ددوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال ومدارس کې د انګریزانو نوې ودانۍ له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهټیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې برې هرو، مرو ښکارېده، انګریزانو د توپ ویشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهټیانو مرسته وکړه چې د هغوی تربري وروسته لړ ترلږه د انګریزانو اوسنی ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳ - ۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلي شئ: د حافظ رحمت خان ژوند، د بي ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سیدابوظفر ندوی لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې افغان و انګرېز «که څه هم په ناسېده توګه» د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټيانو خوا ونيوه، په پای کې دغه بې پايه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستيو د ډېلي سيمې ته ورګډ شو. د جټانو له سيمې نه د تېرېدو په ترڅ کې غازي الدين او د جټانو مشر سورجمل د «سداشيوبهاو» هرکلي ته وروړتلل او ډېلي ته ورسره لاړل، خو داڅل د غو دوارو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله، د افغان له بري او غچ اخيستنې نه يې ګلکه ويره وه، همدا وېره يې د مرهټيانو له بري نه د مرستې د نه کولو له امله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځير مخکې تلل او د غوڅې پرېکړې له پاره يې لارې لټولې.

په هر دول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغان و مرهټې اوردوګانو د مخامخېدو خنډ وې.

سداشيوبهاو د ډېلي ښار ورچنې اده جوړه کړه او د ابراهيم ګاردي، جنګوراو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمېنې د بوالې جګړه ونښلوله. د يعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن د بروالې تر دوو ورځو پر غلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ويست. يعقوب علي خان د هغې وينا له مخې چې له مرهټيانو سره يې کړې وه، بې ځنډه په بېړۍ له جمنا را پوربووت او د احمدشاه چاونۍ ته راغی. غازي الدين وسرج مل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشيوبهاو د ذيحجې پر (۱۹) ډېلي ته ورننووت پر تالا يې لاس پورې کړ: د «ځانګري ديوان» سپينزري چت يې راوسپړه او د شيخ نظام اوليا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زيارتو سپينزري لوښي يې ويلي کړل.

سورجمل و غازي الدين داسې لارجوړه کړه چې د سدا شيوبهاو په خوښه د سريو او لوښيو د برابرولو په نامه د جټانو سيمې ته لاړل، خو بيا د مرهټيانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجيب الدوله له لاسه د جګړې په ترڅ کې ووژل شو او ځپل ځای يې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشيوبهاو د نوي ۱۱۷۴ کال د دويمې مياشتې (صفر) په پای کې له ډېلي نه ووت او ښار يې «ناروشنکر برهمن» ته وسپاره. سدا شيوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وړاندې د ډېلي په (۶۰) ميلي کې «د ګنجپورې» پوځي کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیسي، له همدې امله« قطب دري » خواته وخوځېد ، دا پوځي کلا د هماغه زړور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د یوه افغاني لښکر چاوڼی وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پرمرهټیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د ګنجپورې چاوڼی کوماندان و چې د جمنا ښي لوري ته یې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سیدا شیوبهاو اوردو د تورسهل غونډې راشپوه شو او د ربیع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستیال قطب الدین خان افغان روهیله له کلک ټینګار سره مخامخ شو. د مرهټیانو توپونو د کلا برجونه ټینګ وویشتل او پلې یې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زړګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګیالي پورې یې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پرځای یې زوی« فیض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونیو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهټیانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژرېې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سیند لارنه ورکوله، بیا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربیع الاول پر (۱۸) د «باکپت» په سیمه کې له سیندہ تېر شو، وریسې یو زرو څلور سوه پیلان د توپونو ، جګړه یزو زېرمو او پلیو ډلو پر لېږدلو لګیا شول. سره له دې چې مرهټیان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بیا یې هم د سېند ښي اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده ددوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خیبر د دوو زرو سرتېرو مشر احمدخان خیبري له یو شمېر نورو سره ووژل شو او یو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول.خو احمدشاه بې ډېل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهټیانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو وو. سربېره پر دې مرهټیانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سپېڅلې چینه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمباوکړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او ترهغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او ټینګ کړي وو. د مرهټیانو مورچلې د پاني پټ د ګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي اړخ ته ځای پرځای او پنځه ویشت زره مخکښ سرتېري یې د «سنبالک» سرای په خوميلي کې تيارسي وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېرولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان «شاه پسند خان» ته چې د عبدالکريم په وينا ښکلی او غښتلی زلمی و، په خندا وويل:

«هو، شاه پسنده! نننۍ قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې، و به وينم چې څه کوې؟»

شاه پسند له يوه پنځه زريز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی؛ مرهټي ساتونکي يې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر يرغليزه جګړه بوخت شو. ورغ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټيان مات او ووژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر يوه د دښمن يوه خولۍ په لاس کې نيولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو يې داسې ور ځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانۍ سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پاني پټ پر ډګر په شپږ ميله واټن کې د مرهټيانو پر وړاندې لښکر ځای پرځای کړ، د ۱۱۷۴ کال د ربيع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جګړې تر پايه دواړه دښمن اوردوګان نږدې درې مياشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړيزه وړتيا څرګندېږي، احمدشاه له شپېتو زرو پليو او سپرو، توپونو او يو زرو څلورو سوو پيلانو سره غوښتل چې په يوه لرې هېواد کې پر يوه درې سوه او څلوېښت زريز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پيلانو بريالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پرته له هغه څه چې لرل يې، له يوې خوا يې هم د مرستې هيله نه وه او ځان يې په پردي هېواد کې ليده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پاني پته يې د هندوستان تر سهيلي بريدونو پورې اړيک کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړيک کرښې له هرې خوا نه د يوې لويې ډبرش ميلي کړۍ په منځ کې غوڅې کړي، ددغه هوډ له پاره يې له خپلو برسېرووڼکيو او ځريو ډلو څخه کار واخيست، لکه څه رنګه چې ليدل کېږي د احمدشاه د ځريو لړۍ او هڅې د ستايلو وړ دي، ځکه چې هغه د سيمې په منځ کې د دښمنې تول

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونه او د باندي د هغه اړیکلارې، ځواکونه او مرستندویې زېرمې ځانته برسېره او ځرګندي کړې او بې ځنډه یې د سپرو دلو په مرسته چې په پرله پسې او شنلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړې دي. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهټیانو اوردو ته خواړه او وابښه پرې راوړل کېدل درسالې دلو په مرسته وڅارې، ان دد غو لارو یوه ارزښتناکه هغه یې چې د مرهټیانو د اوردو شا ته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو یوه مشر او د افغانانو کلک دښمن « آلاجیت » وابښه او خواړه پرې راوړل هم وتړله. همداراز د احمدشاه د سپرو دلو له خوا د دهلي د پیسو خوندینه چې مرهټیانو غوښتل پاني پت ته یې یوسي د لارې په اوږدو کې برسېره او ونیول شوه او ټول ساتونکي یې ووژل شول.

مرهټیانو غوښتل چې کوماندان « ګوبند پنډت » له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر اوږده او روهیلکنډ « د شجاع الدوله، نجیب الدوله او نورو افغاني روهیله سردارانو تاتوبي » یرغل وکړي او د نوموړیو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راولي چې د احمدشاه په اوردو کې یې خدمت کاوه، نوموړي کوماندان لا د دهلي په اتلس میلي « جلال آباد » کې کوږ وسم شوی نه و چې د احمدشاه پېنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تیاره کې پرې ورشیوه شول او یو یې هم ژوندي پرې نه ښوو، سهار یې په پاني پت کې د « ګوبند پنډت » سر له ټولو لوښیو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهټیانو لوی اوردو په دار کې واچاوه.

مرهټیانو د سنبالک تر مخکېني قراول پورې یو ځل بیا د ربیع الاول پر (۲۸) د « داړې » جګړه پیل کړه خو په دغه ورانډې تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه یې پټ کړي وو، له یوه اړخه ښه پاسته شول او د ګنو مړیو تر پرېښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهیم خان ګاردي وروړ فتح خان چې پر افغان کین اړخ یې ناڅاپي یرغل راوړی و، ګلکه ماتې وخوړه او خپله ټوله وسله یې بایلله، تر دې وروسته مرهټیانو پر مخته ګ ته زړه ښه نه کړ او د دوی د اوردو پر بهلا بهلو برخو د افغاني ټولیو ناڅاپي بریدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکریم د دغو یرغلونو یوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به یوه افغاني دله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او ټکر وروسته به خپل اوردو ته راستنېده، په دغه ترځ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دېر ژوبل و تېيان شول او له سرونو او مخونو نه به يې وينې بهېدې، خو تولو به په خندا افغاني سندرې ويلې او نڅا به يې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په ليدو يې سرتر پايه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اورده څنډه دوارډه خواوې ستړي او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانګړې توګه مرهټيان چې د لارو دبنديدو له امله خواره او نور شيان ورته نه راتلل، همدا وه چې د (۱۱۷٤) کال دجمادي الاخر پر (٦) د ۱۷٦۱ د جولای پر (۱٦) تول افغاني او مرهټې ځواکونه د جګړې ډګر ته راووتل او د سهار له خوا دا جګړه چې د هند په تاريخ کې سارې نه لرې پيل شوه. د مرهټيانو ښي اړخي لښکر د مرهټيانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشرۍ لاندې مخ پرخوځېدو و او «سداشيوبهاو» د منځ ځواک افسرګنيل کېده. د مرهټيانو د يرغليز ځواک لومړۍ کرښې ددوزرو او څلور سوو پيل سپرو او د ابراهيم خان ترمشرۍ لاندې د څلوېښت زريز مسلمان ګاردي لښکر تر شا د سېل غوندې راتويې شوې، چمتو توپونو يې هم پرله پسې اور ورونه پيل کړه، د مرهټيانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکۍ مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر يوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې تول خوځښتونه يې څارل او د افغاني اوردو بې جوکې ځايونه يې د شا له خوا پياوړي کول. د احمدشاه لوی وزير شاه ولي خان له دوولسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امير لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، [illegible]کېنيو کرښو کې د نجيب الدوله او نورو افغاني مشرانو ترلاس لاندې روهيله افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غټ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ تکې و.

مرهټيان په بېړه راوړاندې شول او د روهيليانو يرغليزې ډلې د مرګ ژوبلې په زغملو او تمېدو اړ شوې. نجيب الدوله سردار عنايت خان له خپلو لسو زرو سرتېريو سره د مرهټې لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګی خان کندهاری له خپل پنځه زريز لښکر سره پوپناشو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګياليو سره کلک يرغل وکړ، سره له دې چې لاتر اوسه افغاني ښی اړخ پر خپل ځای وخو د احمدشاه کيڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمېدونکي پرمختګ له کبله بې جوکې او له منځه تګ ته نږدې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهتيان پرخپل بري بشپړ ويسا وو او لړ شېبې يې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هرڅه ليدل دد ښمن له دغه ګواښن پرمختګه يې زړه ونه غوړځاوه او د مخنيوي له پاره يې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستۍ نوی ځواک او د ټول افغان پوځ پياوړی کوونکی ګڼل کېده د مرهتيانو پر لښکر د يرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستۍ شېبې وې چې تېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخليک تاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هيله کېده، د مرهتيانو د لښکر مخه ونيوه او بريالي شوې چې منځ يې تر کلک اور لاندې ونيسي. په دې ډول چې لومړی يو زريز کنډک د احمدشاه له خوا دد ښمن د لښکر پرمنځ غورځنګ و يرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له ستر ګو لرې شو، دويم کنډک ورولېږل شو، په همدې توګه دوولس کنډکونه يو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا يې بيا توپکونه ډک کړي نه وو، دويم کنډک راورسېد او اوربل يې وکړ، همداسې دوولس واړه کنډکونه راغلل او يو ځای يې تر اور لاندې ونيو، د دغه پرله پسې اور له امله د مرهتيانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او ملډ افسران يې تار و مار شول، ځکه د دښمن د ښې لاس ټولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د څو شېبو په ترڅ کې دد ښمن نيم بريالی اوردو شاتګ ته اړ ويست. افغاني توپونو هم چې لا د مخه يې د جګړه يزو پيلاتو کرښې او د مرهتيانو غوره منځي تر اور لاندې نيولې وو اوس يې د ژوبلو پيلاتو په ستنولو او تېښته کې او د مرهتيانو د جبهې په شاتنيو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني يرغليزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی يرغل دد ښمن کرښو ته ورننوت او د اورنيو وسلو جګړې خپل ځای غوڅوونکيو وسلو او لاس لستونې جګړې ته پرېښبوو. څو ګېنټې د پانيپت په خونړۍ او پرغز جنه سيمه کې د لر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وينو له سېل پرته بل څه نه لېدل کېدل، نيوونکي او نيول شوي، بريالي او ماتې خوړلي بې وينا او موسکا په ډاروتکې چوپتيا پر دغه ډګر د ژوند و مرګ له پاره، نه د بري له پاره، جنګېدل، د دې ګراني سوبې او بري جايزه د هندوستان ځلاند تاج و پلازو چې په پای کې د دغه تاريخي ورځ د مرهتيانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګريزي مورخانو د وينا له مخې پانيپت ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړيو پټ شو. [1] د مرهتيانو پاتېشوني هم د افغاني

---

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ او د هند تاريخ. د مارسېډن ليکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳٦ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو له خوا تر ځلوریشتو میلو پورې وڅارل او ووژل شول او د مرهټیانو له دوو، دریو نومیالیو، لکه: «هولکر» «شمشیرراو» او «ماجي سندیا» پرته بل څوک ژوندي پاتې نه شو، مرتضی حسین وایي: نور نو تر ډېرو کلونو پورې مرهټیانو په ټول «دکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، یوازې څو کاله وروسته د مرهټیانو مشرانو په ډېر کړاو ایله پنځوس زریز اوردو جوړ کړای شو.

دا د د پانیپت جګړه د افغان په تاریخي بري پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاریخ پرمخ راڅرګند شو.

د پانیپت جګړې ولجې ډېرې وې، د پیسو پرخوندیینو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوایه، پنځه سوه پیلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګیالي د دښمن له پنځو سرتېریو سره جنګېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو دریو افغانانو یو دښمن یرغمل نیولی دی، خو د افغانانو مرګ ژوبله دومره لږ وه چې هیڅ مؤرخ یې لیکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ویشتو زرو یرغملو څخه یوازې ابراهیم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو؛ ووژل شو، پاتې نور وبښل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډیلي ته راغی او دا چې کرنلار یې د هند د اوسنې بې جوکې حکومت پیاوړول وه، نه د هغه نیول او ځپلول، نو د هندوستان سلطنت یې د دویم عالمګیر زوی غازي پاچاه «ابوالمظفر جلال الدین عالی ګهرشاه عالم» ته چې په خپله په بنګاله کې و، وریا وبایښه او زوی یې «میرزا جوان بخت» د سلطنت نایب وټاکنه. د هندوستان سیاسي او اداري چارې یې د هند د وزارت په رتبه او د «فرزندخان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې یې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجیب الدوله بهادر افغان» ته وربښووې.

اوس احمدشاه له یوه ستر کاره وزګار شوی و، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوې، ځکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو، د افغان زلمیو د وینو په بلهارۍ او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پر وړاندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پایلې له په پام کې نیولو سره د هندوستان ځلېدونکی تاج د مرهټیانو له لاسه اخیستی او وریا یې پریوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوره سر اینبي و. دا چې ددې جګړې ګټوره پایله د افغانستان پرځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکي ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنستیزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي. (۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

---

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۹۰۴هـ=۱٤۹۸ زېږدي کال د «واسکو دیګاما» په نامه یوه پرتګالي ګرځندوی د «دماغه امید» له لارې د هندوستان لوری وپېژاند او لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وروسته په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دغارکیانو، پرانسویانو او انګرېزانو هم د پرتګالیانو لار ونیوه خو پرانسویان په هند کې ترخپلو سیالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکې الیزابت پرمهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیز هند د انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګري تړلنې پرانیستې. جهانګیر (۱۰۱٤-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمد آباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنګزېب (۱۰٦۷-۱۱۱۸) د سورت و احمد آباد تر نیولو او د بمبیې تر ښاربندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

د افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱٦۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سیمې پر دریو برخو: کلکته، مدراس و بمبیې ووېشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې ډلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه څومره چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورو د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانیپت کې د احمدشاه ترجګړې پینځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب دخپل مشرتابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخا پرځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نیم میلیونې تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښوول؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېواته (۱۱۸٦) د اودې نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستي «وارن هیسټینګس» څخه یې د کترا افغاني ولایتونه په یوولس نیم میلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځي چلند له لارې تر وژلو او رنګولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سیمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبیې څښتنه شوه.

پر (۱۲۱٤) هـ کال کمپنۍ د «ټیپو» ترمړینې وروسته د میسور خاونده او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال وریورې ونیولې او له ۱۲۵٤ تر ۱۲٦۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سیمې هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷٤ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا رنګه او د ملکې ویکتوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلازیوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د احمدشاه له وېرې هيڅ ونه ننګېدل شو د چې سيکان په تېره بلوا ګر به په دې سيمه کې پاتې وي، ځکه چې ټولو ناخوښيو وداني پرې ابښي او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوي د چارو سمون ګاندي ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت يې «زين خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه ليدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلاز مېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې يې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال يې شاهزی تيور د هرات ولايت د نايب الحکومه په توګه وټاکه او ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور د پرشم څپرکی

نهم یون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سیکانو ګواښل (د شنې پاڼې جګړه)

کشمیر ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سیکان د بر لانجه مار وو او د مرهټیانو له ماتې یې پند وانه خیست، ځکه همدا چې احمدشاه یې له سره تېر شو، بیا راټول شول او بلوایې پیل کړه. داخل یې د آدینه بېګ پرځای آرسیک «جیساسنګ» د مشر په توګه وټاکه، دا سړی د سرهند د یوه مشر «الاجیت» له خوا چې له افغانانو سره یې ژوره دښمني لرله پیاوړی کېده، وروستی یاد شوی هماغه سړی دی چې د پانیپټ په جګړه کې یې له مرهټیانو سره د خواړو او وابښو ارزښتناکه مرسته کوله.

سیک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سیکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجیت ظفرنامې» لیکوال «امرنات» د خپل ستایلي په غورمالی کې هڅه کوي چې د رنجیت د نیکه «چهرت سنګ» نوم په ناوړه توګه د دغه پاڅون د مشرانو په لیکه کې د تاریخ د اتل په توګه وښيي.[1]

سیکان د بلوا پر تلپاتې منځې «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر د گرونو هم راټول شوي وو چې وينا وو يې د کشمير پر هم مذهبانو هم اغېز وښيند. سيک وسله والو پرګنو چې له افغاني ساتونکيو نه لاهور ونيو او نايب الحکومه زين خان يې په «کوټ» بانډه کې کلابند کړی و، د کشمير سيکانو ناپلوي وګړي هم په خپلو موخو کې ګډ او پر سيمه يز حکومت يې يرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمير ټول لوی منځي د بلواګرو لاس ته ورغلي وو.

د سيکانو ګواښل له پخوا رهيسې د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غريږي واورېد، د تيارسۍ لارښوونه يې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهور ته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړی نيمايي پای ته نږدې و، دا مهال د سيکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک يې په «چنداله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پرد بوالي جګړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سيکانو پر منځي ناڅاپي کلک يرغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د يرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېريو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختی يې له سيکانو سره توپير کېده» نو د ځانګړي منځوي په لاس يې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې د دوی وګړي او هندي سرتېري دې په خولۍ او پګړۍ کې يوه ، يوه شنه پانه وتومبي چې يرغليز ځواکونه يې له بلواګرو سره توپير کړای شي، په دې توګه احمدشاه ناڅاپ پر سيکانو تينګ يرغل وروړ او کلک تاوان يې وروست، تېنتېدليو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار يې يو مخيز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته وراندې شو و په ٤٨ ګهنټو کې يې ۱۳۵ ميله لار ووهله. سيکان د يوې ډلې په توګه د ورستې جوارۍ له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر يوولسمه يې بريد پرې وکړ، د سيکانو اويا زريز پلي او سپاره لښکر پښنځه ويشت زره مړي ورکړل او پاتې وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بيا سيکانو د بلوا ځواک ومتره و نه موندو او دې ستغې جګړې ته يې «راګلوګارا – بې شمېره وژنه» ويل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجيب الدوله راوغوښت او ددې سېمې د سمون ساتلو له پاره يې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک يې ورکړ، همدا راز يې د پټيالې او سرهند حکومت يوه ځان پلوي سيک ته ورکړ او ويې غوښتل چې د دغه سياست له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواګرو څواکونو ترمنځ ډېرون راولي او د نوروسیکانو د زړونو په لاس ته راوړ نه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک همااغه «امیرسنګ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رهبنتینولی یې لاس وانه خیستان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیرسنګ بامیزی» «د شاه ولي د تېره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو: د پنجاب چارو بنستیز سمون ته ځیرشو او هغه پوځي لنبکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لېږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواګرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷٦) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر ګواښلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نوموړي ولایت حکومت یې همااغه زین خان ته وركړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوګرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې دده وروستی یون ګڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهتیانو ترجګړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمدشاه تګ پرګوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغه یانه د یوځل تګ تاکلو په اړه د غلام حسین خبره رهبنتیني ګڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه هممهالی او د پانیپت ترجګړې وړاندې په ډهلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کربښه له ملتانه اسماعیل خان د برې ته وټاکله، له هغه ځایه ګومل درې ته راغی او غزني ته ننووت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې دانې راوختې، یوشمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمدشاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، دریم توک، ۹۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه د یرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې

د شمالي ولایتونو سمون، د افغانستان و بخارا برید تاکنه

له څه مودې راهیسې د باختر و تخارستان« مزار و کتغن » ولایتونو ځینې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزیز په نامه بلوا ته هڅول کېدې. نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنیدیه کورنۍ) وروستی غړی و چې د بوې خپلچارۍ او ځان خوښۍ ډلې له لاسه یې ماتې خوړلې وه. دا سړې د نوغي مغولو د « مانغیت » له څانګې څخه وو چې د « کبچاک » له ښېدیا څخه د بخارا جنیدي پاچاهانو ته راغلي او وزارت یې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لویه چې له« شیبانیانو » سره یې بایللې وه له « جنیدیانو » سره یې هم بایلله. عبدالعزیز د بخارا تش په نامه پاچاه و اود افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغیتیانو له خوا د عبدالعزیز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولایتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزیر شاه ولیخان له شپږو زرو سپرو سره ولېږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سیمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې یې وکتې، د بخارا یانو پرجګړه یز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بریدونو نه د بخارا لوري ته تېر شو، سره له دې چې بخارا یانو په « کرشي » کې د جګړې چمتووالی نېولی و، خو د سولې له لارې یې روغې جوړې ته غاړه کېښوده. د افغانستان دولت چې د افغاني سیمو له سمون پر ته یې له آمو نه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزیر هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ یې آمو سیند برید تاکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه ولیخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فیض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او ددغه ښار د مانیزو برکتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي.[1] « د یارلسم انځور کتلی شئ »

(۱) حضرت محمد « ص » ته ددې سپېڅلې خرقې اړوند والی ببله څېرنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

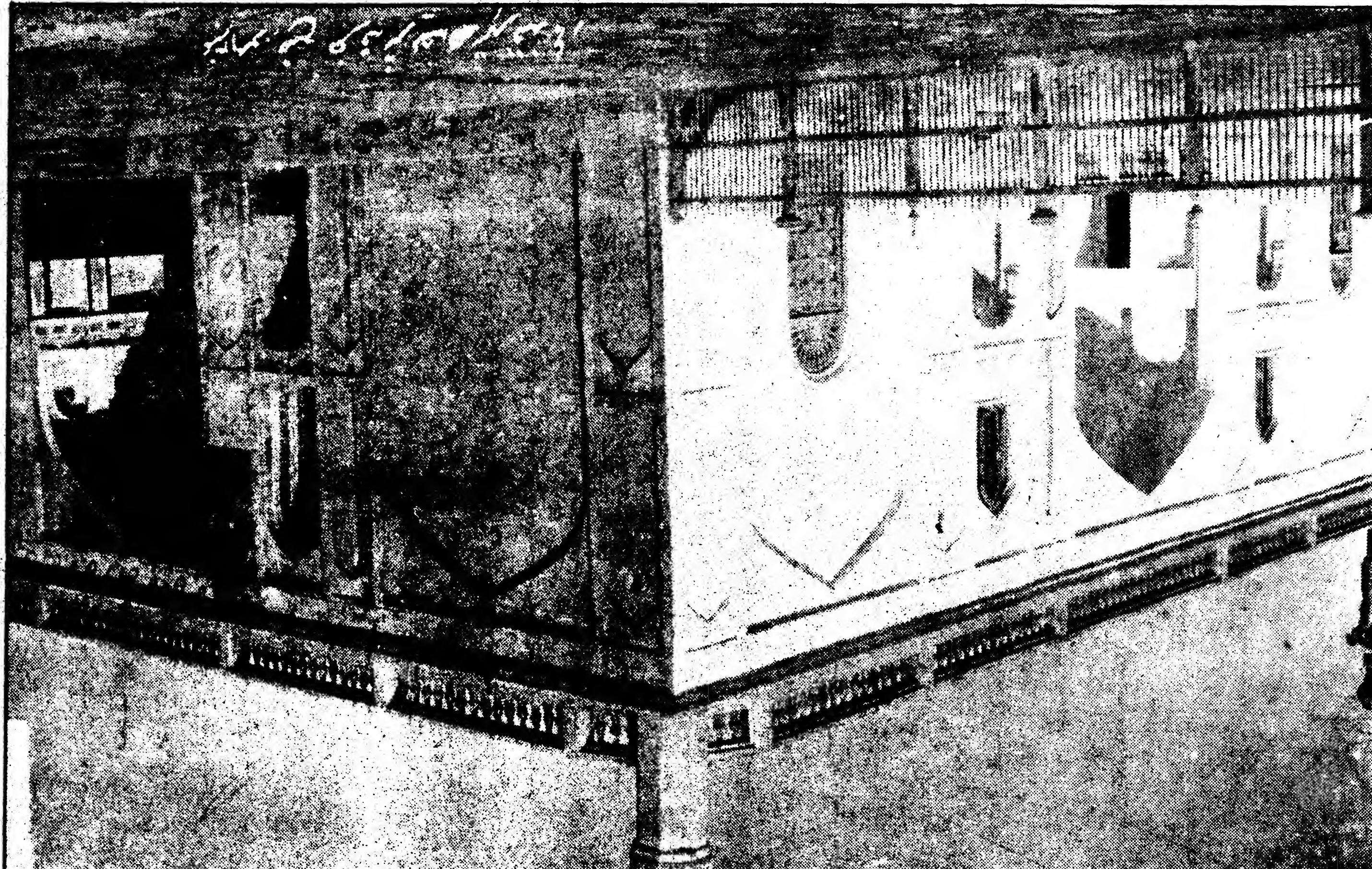

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ د پړشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې دخپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له روندوالي څخه ناوړه ګټه واخیسته؛ یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځي ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی واحمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات نه د جام و لنګر پر لار د ولایت منځي «مشهد» ته وړاندې شو، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه د لښکر پر جوړولو لګیا شو او غوښتل یې چې د موخې د بشپړاوي له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بېړه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته ګران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستي له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې د خپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښی کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورننوځي شو او د جلوالي سپینه یې چې پر ۱۱۶۷ کال یې لښکر مېشت کړې وه بیا چاوڼي کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلي او درناوی پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد ورونه وتړل او ځان یې کلابند کړ. احمدشاه د یوالي جګړه پیل کړه، نصرالله د برزر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښې پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندې سپین سترګي نه شي کړای، نوژر ځانسپارنې ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه یې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندې کړه او خپله لور «ګوهرشاد» یې شاهزي تیمور ته ورکړه. میرزا نصرالله خپل نومیالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پېنځلس زره روپۍ بیه یې وه احمدشاه ته ډالي کړ. د شاهزي تیمور دواده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتو زرو سرتېرو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږزرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سېمو د سمون او د هغه ځای د حاکم علیمردان د غوږ تاوونې له پاره لېږل شوي وو د تون و تبس، ګلستانه، سلطان آباد او نورو تر سمونې او په کاخک کې د علیمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لویې چاوڼي ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت تر سمون وروسته، د خپل پخوانې چلند له مخې، یوځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه[1] او د هغــه بل زوی یزدان بخش یې د یرغمل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله یې نه لرله د (۱۱۸٤) د صفر پر (۸) یې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم یانه (۱۱۶۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته یې راوغوښت او پرځای یې امیرخان ولېږه. بیا شاه رخ فریدون ګرجی په دغه نامه ومانه. میرزا نصرالله چې رالوی شو فریدون یې وواژه او په خپله یې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زرور خو ځان خوښی زلمی و، څکه یې پلار د برزر تري وخورېد او خپل دویم زوی میرزا نادر یې د هغه پرځای وټاکه، څه موده د دوو ورونو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تیمور شاه مهال پر لوړبو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال یې له حسن علیخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بریالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شېراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره یې جګړه وکړه دا ځل یې تر یوه کاله د پلار نیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته یې بیا څرک نه لګېږي خو میرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دویم یانه او له نصرالله نه د پلار تر خورېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له ورور ----->

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ ، ځکه چې جوکه یې ټیټېده او د تګ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

----->> سره یې په جګړه کې ماتې وخوړه ، تېبس ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی میرمحمد عرب خور واده کړه. نصرالله چې خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میرمحمد دخور د غچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غونډه کې ځان ځای کړ او همدا چې مهال ګوتو ته ورغی دخپلو څو سوو ملګریو په مرسته یې نادر له څلورو خویندو او ورونو سره ونیو او تېبس ته یې وتښتاوه. تیمور شاه د دې پېښې له اورېدو سره سم میرمحمد ته کلک فرمان ورولېږه او وروسته یې د مددخان په مشرۍ یوه وسله واله ډله د میرمحمد دخپلو له پاره واستوله. مددخان په مشهد کې میرمحمد کلابند کړ خو د میرمحمد له خوا د بښنې تر غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس تري واخیست. او میرزا نادر یې راخوشی او هرات ته یې رالوست. په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزي محمود په چوپړ کې و ، خو څه موده وروسته چې نصرالله مشهد ته راغی ، دی هم بېرته لاړ او له ورور سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد ، همدا چې ورور یې له مشهده ورک شو ، بېرته ښار ته راننووت او د پلار د نیابت دنده یې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پرمهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننووت ، شاه رخ یې د هغه له کهاله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه ، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې افغان کارکوونکی و هرات ته ورسېد. زمانشاه د دې پېښې په اورېدو پرغز واخیست ، آقامحمد خان یې د یوه استازي « کدوخان بارکزي » په ورلېږلو وګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګیا شو. آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې وېورناوه او محمد حسین « کراګوزلو یې » د سفیر په توګه د بښنې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمانشاه نوموړی سفیر د یوه پوځي لاریون لیدو ته راوغوښت او بېرته یې ولېږه ، میرزا نادر له خپل ورور میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شیرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو او د نوموړي ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.

د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پرځای کېناست ده هم یوځل دخپل مخکېني آزمېښت تر سره کړ ؛ تر نېشاپوره وړاندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمانشاه طره باز خان د سفیر په توګه ورولېږه او له آقامحمد خان سره د پخوانې ترون یادونه یې وکړه او څرګنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري ، نو پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري ، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي. فتح علي خان له نېشاپوره تېرېدو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لویدیځ سیاست ګام پر ګام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې پرمختګ کاوه او په زور یې د نوموړیو هېوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغېز ښېنده.

د ناپلیون تګلارې ، په لویدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لرلید او په ختیځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و ، د ناپلیون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی ، د پارس فتح علي شاه ومنله چې د افغانستان پر لویدیځ برغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا مهال د زمانشاه مشر ورور محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله ، ځان یې د پارس د سیاست غېږې ته وراچاوه ؛ پایله څرګنده وه ، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه ړوند کړای شو او پرځای یې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښود. دوه کاله وروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولېږه او دلښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتنۍ کلابندۍ وروسته د (۱۲۱۸) کال دوږې پر یوولسمه د ولایت منځی ونیو ؛ افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنځیر تړلی تهران ته ولېږل شو او هماغلته ټوټې ، ټوټې کړای شو ؛ دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول ؛ درې زامن طهماسب ، خالق ویردی او محب علي ړانده یې او بل زوی مصطفی یې بندي کړی شو « ددې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ایران چاپ مجمل التواریخ کې د مدرس رضوي او زین العابدین لمنلیکونه کتلی شئ »

په همدغه تیاره پېر کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو و نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوخې ژوندانه له امله چې ده لاره؛ ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي ورډېره کړه او پرمخ یې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوګې او کمزوری شوی و، نور یې د ژلیتا به هغه څواک وجوکه چې ده د یو څلوېښت کلن منګ وړ وه؛ نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نېژدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانۍ روغتیا یې بیا و نه مونده، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یو ځل بیا د هېواد د نیه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکې یې رښتیني او غښتلي وو او ده کړای شول چې په پلاز مېنه کې په هوساینه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، ده له ښکلیو ودانیو څخه یوه ده ده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه ځان څواک نورهم راټيټ شو، مخکېني ناروغي یې بیا راوګرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخینو د څرګندونو له مخې «آکله» پرې ولګېده. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلونکې پاچاهۍ یې خپله خوښه ثرگنده کړه. جرگې د احمدشاه وړاندیځ ومانه او له تیمور سره یې د بیټ ساتلو لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ٤٥ میلی کې سهیل ختیزې سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شېبې ته ورنږدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایې چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستی سلگۍ وي، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پښتې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرڅه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل ترتله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر ټغره کیناوه.

ده خپل نیمایی ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو میلیونو وگړیو، شتمنو زړه‌ورو او پیاوړیو سرتېریو یو لوی هېواد تر شا پرې ایښی و. د ده د ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومې وډرداوه.

د احمدشاه جنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه‌سرایا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبوني او کفن چاري یې لوی وزیر شاه ولي خان و شاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر قیمتي او ښکلي ماڼۍ په لاندېنې پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلې خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو. خو د احمدشاه تر مړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخواني ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلې کلکې او وروستۍ ناروغۍ پورې ځای ناستی ونه ټاکه ، سره له دې یې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورګډاوه او روزلی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پرېږدي، که څه هم چې دغه ځای ناستی ترڅان غوره او ور . خو کشر ورور ولري.

احمدشاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېر مهال د ساتلو له پاره یې په غیابي ډول جرګې ته تیمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکې چې وویل شول، هماغلته د غونډې له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې یې څارلې. پرځای یې د احمدشاه دویم زوي شاهزی سلیمان په کندهار پلازمېنه کې و او د پلار تر مړینې وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهۍ کېناست. د وزیر پلویان وایي چې شاه ولیخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پر ته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهۍ ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه ، خو دا یوه استدلالي څرګندونه ده، چې لاسوند کېداي نه شي. په هر ډول ، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهۍ ور ګانه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی غواړي، په خورا سره سینه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنی لانجې د اور د مخنیوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په خواشیني سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان« هاغه بیساري افغاني وزیر » په اړه یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رهښتیني کورنی سره د « انکو » او « اسلامي » نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس گڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نهږدې (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهی لوی تاج پر سر کېښوو او د غه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازې همدومره وویل شي چې تیور شاه عیاش و هوساغوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهی په ترڅ کې داسې تېروتنې ترې وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېر کې توري وربخې راوستې. هېره دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهی په لړ کې زیار ویوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. تر هغې چې تیمورشاه ژوندی و پرې یې نه ښووه چې افغانستان درون تاوان وگالي، په دې لار کې یې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان د بلواگرو پرواندې گڼ شمېر جگړې وکړې او په ټولو کې همدی بریالي هم و.

تیمورشاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نومیالی ودانی کې ښخ شو. « ځوارلسم انځور کتلی شئ »

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځ

۱- محمد حیات خان، «حیات افغاني» دلاهور چاپ ۱۸٦۵ زکال.
۲- شیر محمد خان گنډا پوری «خورشید جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زکال.
۳- «تذکرة الملوک».
٤- نواب حافظ محبته خان «ریاض المحبته».
۵- سلطان محمد خان خالص «تاریخ سلطاني» د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
٦- محمد سعادت خان «خصایل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸۵۵ زکال.
۷- محمد قاسم فرشته «تاریخ فرشته».
۸- بایزید روښان «حالنامه».
۹- اخون درویزه ننګرهاری «تذکرة الابرار و الاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱۰- مؤبد شاه زرتشتي «دبستان مذاهب» د بمبیی او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰٤ زکال.
۱۱- میرزا عباس خان اقبال «تاریخ عمومي» دویم چاپ تهران ۱۳۰۵ ل.
۱۲- ابن محمد امین ابوالحسن گلستانه «مجمل التواریخ بعد نادریه» د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال. او د مدرس رضوي او زین العابدین له لمنلیکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
۱۳- میرزا محمد مهدي استرآبادی «جهانگشای نادری» د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱٤- محمد حسن «مرأت الاشباه» د اودي چاپ.
۱۵- منشي عبدالکریم علوی «تاریخ احمدي».
۱٦- سید جمال الدین افغان «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ زکال.
۱۷- سارجن ملکم «تاریخ ایران» د هند چاپ ۱۹٦۸ ز.
۱۸- «کابل کالنی» ۱۳۱۵ ل کال د کابل چاپ.
۱۹- محمد حسن آزاد «نگارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
۲۰- سرپرسي سایکس «تاریخ مختصر ایران» د اصفهان چاپ.
۲۱- امیر عبدالرحمن خان «تاج التواریخ» د بمبیي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
۲۲- «د کابل مجلې دویمه ټولګه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان درهندوستان «غبار»)
۲۳- میرزا حسین فروغی «تاریخ ایران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
۲٤- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د لکهنو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- «د کابل مجلې لومړی ټولگه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس لیکنې).
۲۶- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاریخچهٔ افغانستان «غبار»).
۲۷- «مکتوبات شاه فقیرالله علوی» د لاهور چاپ.
۲۸- «د کابل مجلې ټولگه» ۱۳۱۷ ل.
۲۹- ابوالفضل «تاریخ بیهقی» د کلکتې چاپ ۱۹٦۲ ز.
۳۰- میرزا فیض محمد خان «سراج التواریخ» د کابل چاپ.
۳۱- مرتضی حسین بلگرامی «حدیقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹٦ هـ.
۳۲- جرجي زیدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.
۳٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپانه ۱۲۹۲ س.
۳۵- احمد علي خان کهزاد «رسالهٔ مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.
۳٦- امرنات «ظفرنامهٔ رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.
۳۷- قاسم علي «محاربهٔ کابل و کندهار» د اگرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
۳۸- سیدالطاف علي «حیات حافظ رحمت خان» دبوانې چاپ ۱۹۳۳ ز.
۳۹- سید ابوظفرندوي «تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.
٤۰- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د نولکشور چاپ.
٤۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.
٤۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.
٤۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.
٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.
٤۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځورونو نیولیک

۱- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
۲- افغان احمدشاه بابا.
۳- داحمدشاه بابا امسا، جګړه یزه خولۍ او مټ بند.
٤- ړنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
۵- د شیرسرخ زیارت، پر پاچاهۍ باندې د احمدشاه د تاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پر پګړۍ غنم وږی تومبل کېږي.
۷- د کندهار په کوکران کې د میرویس نیکه زیارت.
۸- د احمدشاه مهال دودیزې وسلې.
۹- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
۱۰- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
۱۱- په کندهار ښار کې د احمدشاه، بابا زیارت.
۱۲- د احمدشاه مهال د لرګین کارۍ یوه بېلګه.
۱۳- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلې خرقې ودانۍ.
١٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تیمورشاه» قبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېي پانګه

آر- اصل، رهنبه، بېخ، قاعده
آزموینه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند- فکر، نظر
اډه- چاوڼی، پوځي قراګاه، ګارنیزیون.
اروا- روح
اړنګ- شک
اړیکی- رابطه، تماس
اغوستن- کالی، جامی، لباس
اغېز- تاثیر
الواک- نظر، فکر، ایډیا
اټکل- پیش بیني، لرلید
اوتا- وضع، حالت، شرایط
اوسار- څرګند، ښکاره
اوډل- پیل، ترتیب
اورنی- آتشین
اوم- خام، کچه
بډ- سیال، مخالف
بدرګه- معیت، مؤکب
برسیره- ښکاره، مکشوف
برید- حد، پیل، حمله، هجوم
بڼه- قیافه، شکل، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختیا- مشغولیت
بېلګه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- یرغل، حمله،
پانګه- پیسې، سرمایه، کاپیټال
پایله- نتیجه، نجوړ
پرغز- قهر، غصه، غضب

پرګنې- تودې، خلک، بشري ډلې
پنه- اوبول، خړوبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلارناستی- جلوس
پنه- خړوبول، ابیاری
جوړښت- تشکیل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمایه.
جوګه- وړ، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختیځ- شرق
ختیز- شرقي
خوندیینه- خزانه، میانی، کیسه، سیف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشین
ځان سپارله- تسلیمېدل
څری- جاسوس، مخبر
څخني- له، از
ځینې- بعضی
ځواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاوڼی- ګارنیزیون، اډه، قرارګاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک، پته
دروه- خیانت، ټګی، دوکه، غوولو
دریځ- منبر، ستېج، محراب
دمنی- تفریحی
ډال- سپر، مانع
رمبی- جنډه، بیرغ
روږدی- آوخته، عادي
ریونده- مایل، سرشېب، نیمه راست
زباب- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوکړه- تولد، زیږېدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قول، پیمان،
ساری- مثال، بېلگه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنگڅه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنځیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادگی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
گواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لېږدوني- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارگاه، زړه، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زړه، قرارگاه، نقطهء ثقل
منگ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناڅرگند.
ننگیرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله
وړتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وگړي- پرگني، خلک، تودې، انساني ډلې
هممهالی- همعصر، همزولی
هیښ- هک، حیران، تعجب
هیښنده- عجیب، بې ساري، شگفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځګرونه
ستا په لاره کښې بایلي ځلمي سرونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما څخه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه

د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چه په تورو پښتانه کا ګذارونه

تا ته راسمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې دي زړه مارونه

د دهلي تخت هېر ومه چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

که تمامه دنیا یو خواته بل خوا یي
زما خو خوښ دي ستا تش دګرونه

"احمد شاه" به دغه ستا قدر هېر نکا
که و نیسي د تمام جهان ملکونه

لیکونکی: عزیز الدین وکیلي پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library